

RAPPORT

Kønsroller og social kontrol blandt unge med etnisk minoritetsbaggrund

**Kønsroller og social kontrol blandt unge
med etnisk minoritetsbaggrund**

Udarbejdet af Als Research
for Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold.

Forfattet af:
Bjarke Følner, Ida Leucena Lund og Jacob Als Thomsen.

Als Research ApS
Ny Vestergade 1, 2.
1471 København K.
www.alsresearch.dk

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	3
Kapitel 1 - Introduktion	4
1.1 Undersøgelsens baggrund og formål	4
1.2 Begrebsforståelse: social kontrol.....	5
1.3 Datagrundlag og metode	5
1.4 Rekruttering af informanter.....	7
1.5 Anonymitet og etiske overvejelser	9
1.6 Rapportens opbygning.....	9
Kapitel 2 – Konklusioner	10
2.1 Hovedkonklusioner	10
Kapitel 3 – Eksisterende viden og praksiserfaringer	16
3.1. Relevante studier i Danmark.....	16
3.2 Relevante norske og svenske studier	21
3.3 Eksisterende indsatser i Danmark.....	23
3.4 Delkonklusion.....	26
Kapitel 4 – Baggrundsfaktorer og reaktionsmønstre	27
4.1 Etnicitet og etnisk tilhørsforhold	27
4.2 Religiøsitet og religion som legitimering af social kontrol.....	29
4.3 Fælles referencepunkter - familie og ære.....	32
4.4 Opdragelse og kønsrollesocialisering.....	37
4.5 Reaktionsmønstre: Identifikation, tilpasning, dobbeltliv og åben konflikt.....	39
4.6 Delkonklusion.....	44
Kapitel 5 – Kønsrollers betydning for deltagelse i uddannelse og arbejdsliv	45
5.1 Normer for uddannelse – værdier og forventninger	45

5.2 Motivationsfaktorer og årsagsforklaringer.....	46
5.3 Uddannelse og social kontrol – forhandlingsrum og strategier	50
5.4 Undtagelser – dobbeltliv og åben konflikt	54
5.5 Relation mellem uddannelse og arbejdsliv – kønsforskelle	55
5.6 Delkonklusion	57
Kapitel 6 – Kønsrollers betydning for seksualitet og partnervalg	60
6.1 Normer for seksualitet og partnervalg – familie, ægteskab og ære.....	60
6.2 Udøvere af social kontrol – forventningspres og kønsroller	62
6.3 Reaktioner på social kontrol af seksualitet og partnervalg – kønsforskelle.....	64
6.4 Konsekvenser af seksuelle normbrud – de unge kvinder.....	70
6.5 Konsekvenser af seksuelle normbrud – de unge mænd	74
6.6 Homoseksualitet - holdninger, vilkår og strategier	76
6.7 Delkonklusion	83
Kapitel 7 - Kønsrollers betydning for fritids- og foreningsliv.....	86
7.1 Normer for deltagelse i fritidsaktiviteter og foreningsliv	86
7.2 Seksualnormernes betydning for fritidslivet – kønsrolleforventninger	87
7.3 Eksempler på regler - kønsforskelle	89
7.4 Fritidsliv og social kontrol – de unge kvinders oplevelser og reaktioner	90
7.5 Fritidsliv og social kontrol – de unge mænds oplevelser og reaktioner	93
7.6 Kontaktflader og netværk – etnicitet og kønsforskelle	95
7.7 Delkonklusion	97
Litteraturliste.....	100
Bilag 1 - Informanter fordelt på køn, alder, oprindelsesland m.m.	
Bilag 2 - Interviewguides: Temaer for unge og forældre	

FORORD

Denne rapport fremlægger resultaterne af Als Researchs undersøgelse af kønsroller og social kontrol blandt unge med etnisk minoritetsbaggrund i Danmark. Undersøgelsen er udført for Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold i perioden oktober 2013 – februar 2014.

Undersøgelsen er en kvalitativ interviewundersøgelse, baseret på interview med 37 unge kvinder og mænd samt 22 forældre. Informanterne er primært rekrutteret blandt de største ikke-vestlige minoritetsgrupper i Danmark. Herudover er der foretaget en række interview med ressourcepersoner og eksperter på området. Endelig rummer rapporten en kort gennemgang af udvalgte forskningsresultater på området samt sociale indsatser med relation til social kontrol i Danmark.

Als Research vil gerne takke de mange informanter, som har indvilliget i at blive interviewet anonymt og har bidraget med deres personlige oplevelser og vurderinger af kønsroller og social kontrol. I lyset af undersøgelsens emne er vi meget taknemmelige for den grad af tillid og åbenhed, som I har udvist, også når enkelte spørgsmål er gået ”meget tæt på” og har berørt både nære relationer og følsomme temaer.

Ligeledes vil vi gerne sige tak til de mange *gatekeepere*, som har hjulpet os med at skabe kontakt til informanter. Uden jeres hjælp ville det ikke have været muligt at gennemføre undersøgelsen. Af hensyn til informanternes anonymitet er I ikke nævnt ved navn.

Endelig en stor tak til de fagpersoner og eksperter, som har højnet kvaliteten af undersøgelsen ved at bidrage med deres erfaringer og indsigter på området: konsulent Christina Elle (Etnisk Konsulentteam), direktør Anita Johnson (RED), projektleder Birgith Rasmussen, projektmedarbejder Shadman Karim, afdelingsleder Pernille Ruben Hansen og leder Lisbeth Vibe Utzon (Kringlebakken), leder Lise-Lotte Duch (FAKTI), familierapeut og pædagog Jannie Koch (Pigegruppen), kommunikationskonsulent Fahad Saeed (Sabaah), ekstern lektor Birgitte Romme Larsen (Københavns Universitet), lektor Tina Magaard (AU Herning), lektor Mikkel Rytter (Aarhus Universitet), konsulent Kristina Aamand og projektleder Susanne Willaume Fabricius (LOKK).

Undersøgelsen er udført af chefkonsulent Jacob Als Thomsen og konsulent Bjarke Følner. Desuden har stud.soc. Ida Leucena Lund og bsc.soc Karim Emil Brandt Jensen bistået undersøgelsen i relation til dataindsamling og efterbehandling af datamateriale.

Ansvar for resultater og konklusioner påhviler alene Als Research.

København, februar 2014.

KAPITEL 1 - INTRODUKTION

1.1 Undersøgelsens baggrund og formål

Denne undersøgelse har til formål at undersøge kønsroller og social kontrol blandt unge kvinder og mænd med etnisk minoritetsbaggrund i Danmark. Undersøgelsen er udført for Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold og tager udgangspunkt i den aftaletekst, der foreligger mellem Minister for Ligestilling og Kirke og satspuljeordførerne i det seneste satspuljeforlig.¹

Undersøgelsen skal således imødekomme satspuljepartiernes ønske om at få *”en samlet fremstilling med et klart fokus på, hvilken betydning køn har for integrationen i uddannelses-systemet, i arbejdslivet, i foreningslivet og i familien”*, hvorfor det er blevet forslået at der *”gennemføres en undersøgelse blandt etniske piger og drenge for at få belyst de oplevede kønsroller, barrierer for ændringer heraf og vurderingen af kønnets betydning for egen integration og samfundsdeltagelse.”*

Undersøgelsen tager overordnet set afsæt i spørgsmålet om, hvordan ligestilling og kønsroller opleves i minoritetsetniske miljøer, og hvordan dette præger de udfoldelsesmuligheder, livsplaner og strategier, der udvikles hos de unge kvinder og mænd i disse miljøer. Undersøgelsen har særligt fokus på, hvordan kønsroller, kønsopfattelser og forskellige former for social kontrol kan komme til at virke styrende for de unges liv og integrationsmuligheder, og den søger at belyse de forskellige betydninger af denne kontrol for henholdsvis unge kvinder og unge mænd.

Undersøgelsen søger endvidere at afdække, hvornår de unge selv oplever, at grænsen mellem acceptable krav og normer overskrides og bliver til uacceptabel social kontrol. Dette spørgsmål undersøges med fokus på frihedsgrader i relation til valg af uddannelse og arbejdsliv, seksualitet og partnervalg, samt fritids- og foreningsliv.

Endelig ønsker undersøgelsen at belyse, hvilke motiver, hensyn og normer, der er styrende for forældrenes kønsrolleopfattelser.

Mere specifikt ønsker undersøgelsen i særlig grad at belyse følgende spørgsmål:

- Hvordan skabes og opretholdes opfattelsen af kønsspecifikke forventninger og syn på kønsroller hos unge mænd og kvinder med etnisk minoritetsbaggrund i Danmark? Hvordan og på hvilken måde internaliseres kønsnormer og kønsroller? Hvorfor etableres kønsroller, og hvilket formål tjener de i forhold til social kontrol?
- Hvordan ser unge mænd og kvinder på egne og på hinandens respektive forventninger til ligestilling og kønsroller?

¹ Minister for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold, Manu Sareen, var frem til 2. februar 2014 Minister for Ligestilling og Kirke.

- Hvilke overvejelser og tanker ligger bag forældrenes kønsopdragelse af sønner og døtre, og hvordan sker denne opdragelse?
- Hvordan er samspillet mellem kønsroller og kønsspecifikke forventninger på den ene side og den social kontrol, der udøves over for de to køn på den anden side? Hvilken betydning har social kontrol for henholdsvis unge mænd og kvinder – og hvilken betydning har den sociale kontrol for ligestilling mellem kønnene?
- Hvilke normer og opfattelser knytter sig til homoseksualitet blandt unge mænd og kvinder, og hvordan udspiller den sociale kontrol sig i forhold hertil?

1.2 Begrebsforståelse: social kontrol

Social kontrol har været kendt i sociologisk teori siden Émile Durkheim undersøgte religiøse grupperes sociale integration, tilhørsforhold og sociale kontrol i 1897.² Særligt i 1960'erne og 1970'erne blev begrebet udviklet som en del af antropologiske studier i udviklingslande, mens det i mange vestlige lande har været genstand for fornyet interesse med immigrationen af nye minoritetsgrupper fra ikke-vestlige lande.

Den sociale kontrol handler overordnet om *familiens adfærdsregulering af unge kvinder og unge mænd for at beskytte familiens ære og traditioner*.

I denne undersøgelse lægges der vægt på informanternes egne beskrivelser af sammenhængen mellem (oplevede) kønsroller og (oplevet) sociale kontrol. Dette medfører, at undersøgelsen har forholdt sig åbent over for *informanternes egne fortolkninger og beskrivelser* af, hvori den sociale kontrol består, og hvordan den er relateret til kønsroller.

1.3 Datagrundlag og metode

Undersøgelsen er gennemført som en kvalitativ undersøgelse baseret på dybdegående interview med målgrupperepræsentanter, samt desk studies af den eksisterende faglitteratur på området. Undersøgelsen er gennemført i perioden oktober 2013 - februar 2014.

Der er i alt gennemført 59 anonyme informantinterview, herunder 37 interview med unge kvinder og mænd fortrinsvis mellem 18 og 25 år, samt 22 interview med forældre. Informanterne er rekrutteret blandt ikke-vestlige minoritetsgrupper i Danmark, herunder særligt fra de 5 største ikke-vestlige oprindelseslande: Tyrkiet, Irak, Libanon, eks-Jugoslavien og Pakistan.³ Udover de 59 informantinterview er der gennemført 11 baggrundsinterview med relevante ressourcepersoner og forskere. Disse interview har dels været anvendt med henblik på at udvikle interviewguiden og analysere de enkelte informantinterview, dels i arbejdet med at etablere et overblik over relevant viden i Danmark, Norge og Sverige, samt eksisterende indsatser på området i Danmark.

² Emile Durkheim (1970 [1897]).

³ En samlet oversigt over undersøgelsens informanter, herunder oplysninger om informanternes fordeling på køn, alder, oprindelsesland m.v. findes i Bilag 1.

41 informantinterview er foretaget som individuelle interview, mens de resterende 18 informanter er interviewet gennem 9 dobbeltinterview. Interviewene er gennemført på baggrund af en semistruktureret og temaopdelte interviewguide⁴ og er efterfølgende blevet fuldt transskriberet, kodet og analyseret.

Det har fra undersøgelsens start været en målsætning, at der i informantgruppen skulle opnås en repræsentation af både unge og forældre fra forskellige etniske minoritetsgrupper, med forskellige migrationshistorier, med forskellige grader af religiøst tilhørsforhold og med forskellige sociale baggrunde. Ligeledes har det været en målsætning at interviewe unge, som selv har tilkendegivet at være udsat for uacceptabel social kontrol og har søgt råd og vejledning, samt unge, der ikke har taget sådanne skridt. Endelig har det været en målsætning at inkludere interview med homoseksuelle unge. Aldersmålsætningen har været unge primært mellem 18 og 25 år, samt forældre, primært med børn mellem 15 og 30 år.

Rekrutteringen af informanter er sket med særligt fokus på de største ikke-vestlige minoritetsgrupper i Danmark. Årsagen til dette valg er, at den eksisterende forskning dokumenterer, at problematikker vedrørende kønsroller og social kontrol er udbredte i de største ikke-vestlige minoritetsgrupper (se kapitel 3). Informanter fra disse minoritetsgrupper har samtidig forskellige migrationshistorier, herunder både 1. og 2. generation med flytningebaggrund (især palæstinensere, irakere og eks-jugoslavere) og med indvandrerbaggrund (især pakistanere og tyrkere).

Informanternes sociale baggrund er overordnet set blevet vurderet ud fra oplysninger om deres igangværende eller senest afsluttede uddannelse og deres evt. beskæftigelse. Desuden er informanterne blevet spurgt om deres forældres uddannelse og/eller arbejdsstatus, samt hvilket område, de er opvokset i. Disse baggrundsparemetre har gjort det muligt at give et samlet skøn i forhold til de enkelte informanternes sociale baggrund. Vurderingen af graden af informanternes religiøse engagement beror på informanternes egne vurderinger heraf, samt på omfanget af henvisninger til religion og religiøse argumenter i de enkelte interview.

Den kvalitative tilgang og antallet af informanter betyder, at undersøgelsen ikke er repræsentativ, selvom målsætningerne i forhold til spredning er opfyldt. Undersøgelsen siger derfor ikke noget om udbredelsen af de resultater, som den viser. Som gennemgangen af den eksisterende forskning viser (kapitel 3), er det allerede veldokumenteret, at *social kontrol er et udbredt fænomen blandt ikke-vestlige minoritetsunge i Danmark, og primært rammer unge kvinder*. Formålet med denne undersøgelse er derfor ikke at afdække, hvorvidt social kontrol er et udbredt fænomen, men derimod at nærme sig en dybere forståelse af sammenhænge mellem kønsroller og social kontrol og at fokusere på de unge kvinders og mænds *egne oplevelser og opfattelser* af den sociale kontrols karakter og årsager.

Med andre ord ved vi allerede, at den sociale kontrol er et udbredt fænomen. Denne undersøgelse kan bidrage til at belyse *hvorfor* og *hvordan* den kommer til udtryk – med særlig vægt på (de oplevede) kønsrollers betydning.

⁴ Interviewguidens temaer fremgår af Bilag 2.

1.4 Rekruttering af informanter

Undersøgelsens rekrutteringsstrategi har primært baseret sig på brugen af *gatekeepere*. Som antropologen Birgitte Romme Larsen har formuleret det, kan en *gatekeeper* beskrives som en person, der har tillid til undersøger og til undersøgelsesprojektet, og som i kraft af sin arbejdsfunktion eller sociale netværk har kendskab til unge og/eller forældrepar, som falder inden for kriterierne, og som for deres del har tillid til den givne *gatekeeper* og dennes intentioner. En *gatekeeper* fungerer dermed som et "tillidsskabende mellemlid".⁵

Undersøgelsen har benyttet sig af 4 forskellige typer af *gatekeepere*:

- *Medarbejdere i relevante organisationer og offentlige instanser*, der som følge af deres arbejdsfunktion er i kontakt med relevante informanter. Antal informanter rekrutteret: 24 (11 unge, 13 forældre).
- *Ledere, vejledere og undervisere på uddannelsesinstitutioner*, som kan etablere kontakt til relevante informanter blandt deres studerende. Antal informanter rekrutteret: 11 (10 unge, 1 forælder).
- *Personer med etnisk minoritetsbaggrund, som undersøger er bekendt med*, og som kan etablere kontakt til relevante informanter inden for egen bekendtskabskreds. Antal informanter rekrutteret: 14 (10 unge, 4 forældre).
- *Frivillige ledere af indvandrerforeninger og/eller organisationer*, som kan skabe kontakt til relevante informanter blandt deres medlemmer/brugere. Antal informanter rekrutteret: 10 (6 unge, 4 forældre).

Som tallene viser, er der opnået en spredning i forhold til antallet af informanter, der er blevet rekrutteret gennem de forskellige typer af *gatekeepere*. I rekrutteringsprocessen viste det sig, at rekruttering af unge mænd og fædre, især foregik gennem *gatekeepere* med personligt kendskab til relevante informanter. Anvendelsen af de forskellige typer af *gatekeepere* var mere lige fordelt i forhold til rekrutteringen af unge kvinder og mødre.

Undersøger har i rekrutteringsprocessen arbejdet efter et *mætningsskema*. Efterhånden som interviewene blev gennemført, blev informanterne indført i et skema ud fra deres "profiler" (køn, etnicitet, alder, skøn over social baggrund, seksuel orientering mv.), hvorefter det blev tydeligt, hvilke profiler, der skulle gælde for de informanter, som fortsat skulle rekrutteres for at opnå den ønskede informantsammensætning.

Undersøger har været i kontakt med et stort antal potentielle *gatekeepere* for at få kontakt til undersøgelsens informanter. Dette skyldes, at mange potentielle *gatekeepere* har forsøgt at skaffe informanter uden held, idet de adspurgte ikke har indvilliget i at deltage. Dette relaterer sig til *respondenttilgængeligheden*, idet det, som forventet, har vist sig, at en del

⁵ Larsen (2013).

potentielle respondenter har takket nej. Årsagerne hertil er ikke i alle tilfælde blevet ekspliciteret, men én gennemgående årsag har været, at undersøgelsen har et følsomt emne, som ikke alle har ønsket at fortælle om. I den sammenhæng har *anonymitet* omvendt været en væsentlig faktor for en række af de informanter, som har valgt at takke ja til at deltage.

Overordnet set berører disse forhold spørgsmålet om *selvseleksion*. Med dette menes, at der kan være en risiko for, at relevante respondenter ikke kan eller vil deltage i undersøgelsen. Dette er vigtigt at have for øje, da et sådant bortfald ikke er uden betydning for undersøgelsens resultater. Det er undersøgernes indtryk, at det for de unges vedkommende har været sværest at rekruttere unge fra socialt belastede familier, som ikke er – eller har været – i kontakt med væresteder, krisecentre eller lignende. For forældrenes vedkommende har flere af undersøgelsens gatekeepere desuden påpeget, at de har haft sværest ved at få informanter fra de ”mest traditionelle” familier til at deltage i undersøgelsen. Alle undersøgelsens interview er endvidere gennemført på dansk og uden brug af tolk. Hermed har danske sprogkundskaber ligeledes haft en betydning for selektionen.⁶

Generelt har det været sværere at rekruttere forældre end unge, ligesom det i selve interviewsituationen har været nemmere at få de unge til at åbne sig og tale om social kontrol og kønsroller. At rekruttere fædre har været den største udfordring. Dette kan muligvis skyldes undersøgelsens emne, herunder at det som oftest er forældre, der er udøvere af den sociale kontrol, samt at fædre fra traditionelle familier med en høj grad af social kontrol og med patriarkalske familieværdier, antageligt har svært ved at se en personlig fordel i at deltage i en undersøgelse som denne. Flere af de unge kvinder, samt enkelte unge mænd, har i forbindelse med deres interview understreget vigtigheden af undersøgelsens emne, mens det ikke har været tilfældet for de interviewede forældre.

Undersøger har igennem rekrutteringsprocessen takket ja til flere informanter end planlagt for at sikre den målsatte informantsammensætning. Dette har i sidste ende resulteret i en fordeling af informanter, som lever op til alle de ønskede parametre (se detaljerede fordelingstabeller i Bilag 1). Der er opnået en lige fordeling af køn for både unge og forældre, ligesom fordelingen på oprindelseslande lever op til målsætningen om, at de fem største ikke-vestlige oprindelseslande er mest repræsenteret. I forhold til informanternes alder, migrationstype og –generation er der ligeledes opnået den ønskede fordeling. Det samme gælder de unge informanternes uddannelses- og beskæftigelsesstatus. Størstedelen af de unge er i uddannelse, og der er opnået repræsentation af unge fra både lange, mellemlange og korte videregående uddannelser samt forskellige gymnasiale uddannelser. Derudover er en mindre del af de unge informanter i arbejde eller arbejdsløse. Størstedelen af fædreinformanterne er i arbejde, mens et mindretal er arbejdsløse og/eller på overførselsindkomst. For mødrene i undersøgelsen er det en større andel, der er arbejdsløse og/eller på overførselsindkomst. Kun 3 af mødrene er i fuldtidsarbejde, 2 har deltidsarbejde, mens en enkelt er under uddannelse. Endelig er det lykkedes at rekruttere informanter med forskellig seksuel orientering samt både unge, der har søgt råd og vejledning i forbindelse med social kontrol (2) og unge, der ikke har (35).

⁶ Undersøger har tilkendegivet over for de anvendte gatekeepere, at tolkebistand ville være mulig. Der kan være flere årsager til, at ingen informanter har haft behov for tolkebistand (selvseleksion, gatekeeper-seleksion mm.).

1.5 Anonymitet og etiske overvejelser

Da undersøgelsens temaer og problemstillinger vedrørende kønsopfattelser og social kontrol kan være følsomme og svære emner at tale om, har det været vigtigt at skabe et trygt rum og en åben dialog om emnet med de informanter, der er blevet interviewet.

I denne sammenhæng har det været særligt vigtigt at sikre informanternes anonymitet. I rapporten optræder de enkelte informanter derfor under pseudonymer, frem for deres faktiske navne. Derudover er konkrete stedangivelser, fx henvisninger til bynavne eller konkrete boligområder, i nogle tilfælde udeladt fra citater og erstattet med "_____". Det samme gælder en række andre konkrete oplysninger, som kunne lede til identifikation af den enkelte informant. Fx er informanternes alder angivet med et tal, som kan være 1-2 år mindre eller større end den faktiske alder. Sådanne ændringer er imidlertid ikke afgørende for konteksten eller for betydningen af de enkelte citater. Med tanke på de trusler og sanktioner, som enkelte af de unge informanter har været udsat for eller frygter at blive udsat for, hvis familien får kendskab til deres "dobbeltliv", til deres seksuelle orientering eller til deres seksuelle erfaringer, er der i denne sammenhæng en særlig etisk forpligtelse til at anonymisere informanterne.

Foruden overvejelser omkring sikring af anonymitet er der også en række andre overvejelser af forskningsetisk karakter, som er relateret til rapportens emne. Emnet er politisk sensitivt, og det er derfor væsentligt at gøre opmærksom på, at der kan være risiko for misbrug og/eller stærkt farvede fremlæggninger af rapportens konklusioner. Rapportens konklusioner baserer sig på grundige analyser af datamaterialet og tager først og fremmest udgangspunkt i informanternes egne udsagn og forklaringsmodeller, herunder flittig brug af konkrete citater. Samtidig har det været vigtigt at tegne et samlet og generelt billede uden dermed at overse de *undtagelser* og *ambivalenser*, som også afspejles i datamaterialet. Det er undersøgernes håb, at videreformidlingen af rapportens konklusioner så vidt muligt vil søge at gøre det samme.

1.6 Rapportens opbygning

Rapportens kapitel 2 rummer undersøgelsens overordnede konklusioner. Kapitel 3 gennemgår eksisterende viden og eksisterende indsats på området, mens kapitel 4, 5, 6 og 7 rummer analyser af interviewundersøgelsens datamateriale.

Kapitel 4 gennemgår en række overordnede mønstre og forskelle, som går på tværs af de øvrige kapiteltemaer, med særlig fokus på de baggrundsfaktorer, som informanterne fremhæver i relation til kønsroller og social kontrol. Herudover gennemgår kapitlet en række idealtypiske reaktionsmønstre. Kapitel 5 fokuserer på betydningen af kønsroller og social kontrol i relation til de unges valg af uddannelse og arbejdsliv. Kapitel 6 fokuserer på kønsrollerne og den sociale controls betydning for de unges seksualitet og partnervalg, mens kapitel 7 ser nærmere på kønsrollerne og den sociale controls betydning i relation til de unges deltagelse i fritids- og foreningslivet.

KAPITEL 2 – KONKLUSIONER

Denne undersøgelse er udført som et kvalitativt studie af kønsroller og social kontrol blandt unge med ikke-vestlig minoritetsbaggrund i Danmark. Undersøgelsen er baseret på anonyme interview med 37 unge kvinder og mænd samt 22 forældre.⁷ Hertil kommer desk studies af relevant forskningslitteratur på området samt 11 baggrundsinterview med relevante ressourcepersoner og forskere i Danmark.

Undersøgelsens konklusioner er baseret på grundige analyser af datamaterialet og tager først og fremmest udgangspunkt i de unge kvinders og mænds *egne oplevelser og opfattelser* af kønsrollerne og af den sociale kontrols karakter og årsager. Herudover er relevante forældre- og ekspertperspektiver inddraget, ligesom betydningen af kønsroller og social kontrol i relation til unge homoseksuelle belyses.

Eksisterende forskning viser bl.a., at social kontrol er særligt udbredt blandt unge fra de største ikke-vestlige oprindelseslande og at unge kvinder på næsten alle områder er mere socialt kontrolleret end unge mænd.⁸ Denne undersøgelses resultater kan bidrage til at forklare, *hvorfor* det er tilfældet, og *hvordan* det kommer til udtryk. Dette kapitel gennemgår undersøgelsens hovedkonklusioner.

2.1 Hovedkonklusioner

Undersøgelsen viser, at unge med ikke-vestlig minoritetsbaggrund – og især unge kvinder – oplever at være udsat for kønsrolleforventninger og former for social kontrol, som i udpræget grad begrænser deres selvstændighed, bevægelsesfrihed, seksualitet, trosfrihed og sociale liv. Dette påvirker de unge i relation til både valg af uddannelse, seksualitet og partnervalg, samt deltagelse i fritids- og foreningsliv. Samtidig udgør den sociale kontrol en væsentlig barriere for de unges sociale integration i Danmark.

Selvom begge køn er påvirket af den sociale kontrol viser undersøgelsen samtidig, at de unge kvinder typisk oplever at være udsat for en langt mere omfattende social kontrol end de unge mænd. De fleste unge oplever, at deres familie enten er – eller *forventes* at være – baseret på et traditionelt patriarkalsk familiemønster, som kendetegnes ved et klart alders- og kønshierarki samt en udpræget kontrol med unge kvinders seksualitet. I familiernes minoritetsetniske miljø anses det typisk som en meget stor skam og et statutab for hele familien, hvis en ung kvinde har sex før ægteskab – eller der blot går rygter om dette. Derfor forventes familiens unge kvinder at opføre sig på en måde, som ikke kan give anledning til sådanne rygter. I praksis medfører dette i flere tilfælde omfattende social kontrol og en betydelig indskrænkning af de unge kvinders frihed.

Omvendt kan familien ofte tolerere en udtalt forskel mellem normer og praksis, når det gælder unge mænds adfærd. Familiens ære og status er således først og fremmest afhængig af, at familiens *kvinder* kan siges at være jomfruer indtil de bliver gift. Og hensynet til

⁷ En samlet oversigt over informanternes fordeling på køn, alder, beskæftigelse, oprindelsesland, seksuel orientering m.v. findes i Bilag 1. Se også afsnit 1.3 - 1.4 vedrørende datagrundlag og rekruttering.

⁸ Se kapitel 3 – især Als Research (2011b).

familiens ære tillægges – i lighed med det religiøse og etniske tilhørsforhold – meget stor betydning blandt hovedparten af undersøgelsens informanter.⁹

Årsager til social kontrol

Undersøgelsens informanter fremhæver samlet set *hensynet til familiens ære*, som den primære og væsentligste årsag til den sociale kontrol – og til de kønsforskelle, som kendetegner den. Den sociale kontrols primære formål er således at beskytte familiens ære.

Samtidig peger informanterne på betydningen af familiens minoritetsetniske netværk/miljø. Familiens ære afhænger af dens status og prestige i det minoritetsetniske miljø, og den sociale kontrol er derfor nært forbundet med den rolle, som dette miljø spiller for familien og den nærmere karakter af det enkelte miljø. Den sociale kontrol er typisk udtalt, når den unge har mange familiemedlemmer i Danmark og/eller bor i et ”indvandrerkvarter”, mens de unge som kommer fra familier, der er flyttet væk fra sådanne kvarterer eller kun har få familiemedlemmer i Danmark, typisk oplever mindre social kontrol.

Endelig er det religiøse tilhørsforhold for de flestes vedkommende en medvirkende årsag til udøvelse af social kontrol, og en central faktor når det gælder *legitimering* af social kontrol. Flere informanter henviser således til islam eller til Koranen, når de skal forklare, hvorfor den sociale kontrol udøves – eller hvorfor den bør udøves. Det står dog samtidig klart, at de normer og kønsroller, som knytter sig til de traditionelle forestillinger om familiens ære, ikke er udsprunget af religionen.

Reaktionsmønstre og konsekvenser af normbrud

De unge reagerer forskelligt på de kønsrolleforventninger og den sociale kontrol, som de bliver udsat for. Og de forholder sig ligeledes forskelligt til de begrænsninger, det medfører. Reaktionsmønstrene kan inddeles i fire idealtyper: *Identifikation*, *tilpasning*, *dobbeltliv* og *åben konflikt*.¹⁰ Samtidig viser undersøgelsen, at konsekvenserne af normbrud i høj grad er køns- og seksualitetsbestemte.

De unge kvinder, som har valgt at leve et dobbeltliv eller er i åben konflikt med familien anser den sociale kontrol for at være meget problematisk og uacceptabel. I de tilfælde, hvor de unge kvinders dobbeltliv er blevet opdaget af familien, har kvinderne været udsat for enten fysiske eller psykiske former for vold, herunder voldelig afstraffelse, udstødelse fra familien, tvungne ”genopdragelsesrejser”, trusler om vold eller tvungne ”mødomstjek”.

Til sammenligning har de unge mænd, som har valgt at leve dobbeltliv typisk oplevet, at familien har set igennem fingre med deres adfærd og seksuelle normbrud, så længe det er foregået diskret – *don't ask, don't tell*. Konsekvensen af at blive opdaget har typisk været ”skæld ud”. Blandt de unge mænd er det kun de færreste, som problematiserer omfanget og karakteren af den sociale kontrol. En klar undtagelse er dog de homoseksuelle mænd (se næste afsnit).

⁹ Der er dog også undtagelser fra det overordnede billede. Se kapitel 4.

¹⁰ Se afsnit 4.5.

Flertallet af de unge mænd i undersøgelsen lever – eller har levet – et udpræget dobbeltliv, med byture, indtagelse af alkohol, sex og kærester m.m. Men flere af de unge mænd er efterhånden begyndt at reagere med strategisk *tilpasning* eller *identifikation* i takt med at deres bryllup nærmer sig. Mens de unge kvinder, som lever et dobbeltliv, er dybt præget af frygten for at blive opdaget, vælger de unge mænd snarere at hemmeligholde deres dobbeltliv af hensyn til respekten for forældrene, familien og religionen.

De unge som har valgt at *tilpasse sig* familiens og det etniske netværks kønsrollenormer, er ofte i højere eller mindre grad uenige eller ambivalente overfor disse normer, men de ønsker ikke at leve et dobbeltliv og har valgt at forhandle deres frihedsgrader inden for rammerne af de dominerende køns- og æresnormer. Dette reaktionsmønster ses hos flere unge kvinder end unge mænd. Endelig har nogle unge valgt at *identificere sig* aktivt med kønsrolle-normerne og det traditionelle kønshierarki. Disse unge ser typisk ikke den sociale kontrol som et problem, og de ønsker som udgangspunkt at reproducere de samme kønsnormer og den samme sociale kontrol, når de selv stifter familie.

Uanset reaktionsmønster og uanset hvilke opdragelsesværdier de unge selv lægger vægt på, så ønsker de fleste at give deres egne børn en mere dialogbaseret opdragelse, end den de selv har fået. De ønsker at tale mere *med* frem for *til* deres børn.

Unge af begge køn fremhæver, at det er et krav fra deres families side, at de bliver gift. Ægteskabet indgås ikke blot mellem to unge, men mellem to familier, og alle parter skal typisk kunne enes om ægteskabet. De unges familier lægger især vægt på, at ægtefællen skal komme fra en "god" familie, skal være muslim og helst skal være fra samme oprindelsesland. Også på dette område kan eventuelle normbrud ifølge informanterne have store negative konsekvenser for familiens ære og status i det minoritetsetniske miljø. Flere af de unge kvinder nævner specifikt, at de ønsker en ægtefælle som er født og opvokset i Danmark, mens ingen unge kvinder ønsker en ægtefælle, som hentes til Danmark fra oprindelseslandet. To frygter tvangsægteskab.

Enkelte forældre i undersøgelsen har valgt at bryde med familiens etniske minoritetsmiljø og/eller med (stor)familien, for at undgå eller mindske omfanget af den sociale kontrol. Også forældregenerationen er således udsat for social kontrol fra deres omgivelser, og de vælger ligeledes at reagere forskelligt.

Homoseksualitet

De fleste informanter ser homoseksualitet som noget meget unormalt og som en alvorlig religiøs synd. Åben udlevelse af homoseksualitet anses samtidig som ekstremt skamfuldt i relation til familiens ære. Tilsvarende er også de forventede konsekvenser heraf på linje med de konsekvenser, som ses for unge kvinder, der afsløres i sex før ægteskab: Udstødelse fra familien, fysiske former for voldelig afstraffelse, forsøg på at gennemføre tvangsægteskab eller lign. Enkelte informanter forestiller sig endog, at det ville medføre æresdrab.

De seks homoseksuelle og biseksuelle informanter, som har deltaget i denne undersøgelse, har alle valgt at leve et udpræget dobbeltliv. Frygten for familiens reaktion har fyldt meget i opvæksten og hensynet til familiens ære og status i det etniske minoritetsmiljø er – eller har været – en væsentlig årsag til ikke "at springe ud". Familiens krav om at alle unge skal indgå i et (heteroseksuelt) ægteskab skaber meget svære vilkår for de homoseksuelle informanter.

To af de homoseksuelle informanter er blevet afsløret af deres familier. Den ene har efter en længerevarende udstødelse fra familien været i stand til at genoptage kontakten til sine forældre. Det er sket på den betingelse, at de aldrig taler om den unges seksualitet. Den anden er netop blevet afsløret og afventer stadig familiens reaktion.

Vilkårene for unge LGBT-personer med etnisk minoritetsbaggrund er endnu ikke undersøgt nærmere i Danmark. Denne undersøgelses interview peger på en række væsentlige problemstillinger, som med fordel kunne undersøges nærmere.

Udøvere af social kontrol

Informanterne fremhæver, at *alle familiens medlemmer* forventes at bidrage til at opretholde og/eller øge familiens ære. Social kontrol kan derfor udøves af både forældre, søskende og andre familiemedlemmer. Da familiens ære samtidig afhænger af dens status i det minoritetsetniske miljø, spiller personer fra dette miljø ligeledes en central rolle som udøvere af social kontrol. Det er forskelligt, hvordan hver enkelt person og familie forholder sig til og reagerer på miljøets forventninger om at udøve social kontrol, men forventningspresset omfatter som udgangspunkt alle familiens medlemmer.

Desuden har kønsrollenormer også betydning for de roller, som kvinder og mænd typisk indtager i relation til udøvelse af social kontrol. Informanterne fremhæver fx. at mødre forventes at være de primært ansvarlige for at opretholde og viderebringe familiens traditionelle værdier og normer til næste generation. Mødre er derfor underlagt et særligt forventningspres om udøvelse af social kontrol og flere af de unge oplever, at deres mor er den primære udøver af social kontrol. Dette ses særligt i de tilfælde, hvor moren er hjemmegående og har tid til at følge tæt med i den unges hverdagsliv. Dette kan være med til at forklare, hvorfor der kan påvises en sammenhæng mellem mødrenes tilknytning til arbejdsmarkedet og omfanget af social kontrol.¹¹

Fædre og søskende – især brødre – forventes typisk at træde til, hvis familien mener, at der kan være en (reel eller forestillet) risiko for, at en ung kvinde i familien begår normbrud. Det er også som udgangspunkt fædre og brødre, som forventes at eksekvere familiens eventuelle straf i sådanne tilfælde. Derudover kan andre familiemedlemmer – såsom onkler, tanter, bedsteforældre, fætre og kusiner ligeledes være involveret.

Uddannelse

De fleste informanter fremhæver, at uddannelse tillægges meget høj værdi i deres familie, og de unge oplever typisk, at de er udsat for et højt forventningspres. Uddannelse ses først og fremmest som en vigtig kilde til social mobilitet. Samtidig anses høj uddannelse ofte som et vigtigt statussymbol i relation til familiens prestige i det minoritetsetniske miljø. Dette udgør en væsentlig faktor, når det gælder social kontrol i forhold til valg af uddannelse.

Uddannelse er også et vigtigt statusparameter, når det gælder indgåelse af ægteskab. Prestigefyldte uddannelser øger således de unge familiemedlemmers mulighed for at finde en "god" ægtefælle. Dette gælder begge køn, men fremhæves især i relation til de unge kvinder, for hvem det også kan være en personlig motivationsfaktor.

¹¹ Jf. Als Research (2011b).

Nogle uddannelsesretninger giver særlig høj prestige i relation til familien og familiens minoritetsetniske miljø. Dette kan føre til problemer med social kontrol i de tilfælde, hvor de unge ønsker at vælge en anden uddannelsesretning. Blandt de prestigegivende uddannelser nævnes typisk jura, medicin og ingeniør. Derimod giver fx håndværksfag og humanistiske uddannelser ikke prestige. I forhandlinger om uddannelsesvalg vejer hensynet til familiens ære ofte tungere end den unges egne præferencer og i nogle tilfælde også kompetencer. I de fleste tilfælde ses dog en *tilpasning*, som ender med at gøre begge parter tilfredse.

De unge kvinder bruger mere tid på lektielæsning end de unge mænd. For nogle kvinder er lektielæsningen en mulighed for at få et frirum fra den sociale kontrol, mens andre unge kvinder fremhæver, at høj uddannelse medfører en bedre forhandlingsposition i forhold til at vælge ægtefælle og til at udskyde tidspunktet for indgåelse af ægteskab.

Der ses kønsforskelle i relation til de unge informanters uddannelsesmotivation. De unge mænd ønsker typisk at kunne forsørge deres familier på baggrund af en "god" uddannelse, mens de unge kvinders motivationer er mere forskelligartede. En del af de unge kvinder forventer ikke at være (fuld tid) på arbejdsmarkedet, når de stifter familie, mens andre unge kvinder ønsker at arbejde, selvom de får familie.

Kontaktflader og social integration

Omfanget af den sociale kontrol for henholdsvis kvinder og mænd har stor betydning for kønnes sociale netværk i majoritetssamfundet og for deres kontaktflader til det modsatte køn. Hovedparten af informanterne har som udgangspunkt et større netværk indadtil i det minoritetsetniske miljø end udadtil i forhold til venner og bekendte med etnisk dansk baggrund. Forskellen mellem størrelsen af de to netværk er dog langt mere udtalt for undersøgelsens kvindelige informanter, der ofte har et meget begrænset netværk blandt etniske danskere. Dette gælder især de interviewede mødre.

Den omfattende sociale kontrol af de unge kvinder begrænser i høj grad deres fritidsliv og bevægelsesfrihed. De fleste af undersøgelsens unge kvinder må fx ikke "blive set" med unge mænd i deres fritid eller deltage i fritidsaktiviteter, som indebærer samvær med personer af det modsatte køn.

For begge køn udgør uddannelsesinstitutionen en ramme for samvær med etniske danskere, som de ellers sjældent bruger meget tid med. Det gælder dog samtidig for flere af de unge kvinder, at deres kontaktflade med majoritetssamfundet i al væsentlighed er *begrænset* til deres uddannelsesinstitution, mens dette ikke er tilfældet for de unge mænd. For flere af de unge kvinder udgør uddannelsesinstitutionen ydermere en legitim ramme for socialt samvær med det modsatte køn.

De unge kvinder forventes typisk at komme direkte hjem efter undervisningen på deres uddannelsesinstitution, at lave deres lektier og at hjælpe til i hjemmet. Hvis de opholder sig uden for hjemmet, forventes de at oplyse deres forældre, hvor de er, og de forventes at komme tidligt hjem. Uformelle former for socialt samvær forventes typisk at foregå med veninder – særligt med minoritetsetnisk baggrund – eller med kvindelige familiemedlemmer. Nogle af de unge kvinder har endvidere ikke tilladelse til at dyrke sport for deres familie.

De unge mænd er ikke tilnærmelsesvis underlagt de samme restriktioner og den samme sociale kontrol af deres fritidsliv. I praksis kan unge mænd derfor – uden at bryde normer – deltage i en lang række sociale sammenhænge i deres fritid, som unge kvinder ikke kan. Det

er typisk ikke tilladt – for hverken unge kvinder eller mænd – at deltage i fester, hvor der er mulighed for at drikke alkohol. I praksis gælder normen dog især unge kvinder og det forventes i det hele taget, at unge kvinder ikke ”går i byen”. En undtagelse er bryllupper og fester, som foregår i familiens minoritetsetniske miljø.

Når det gælder foreningsliv opfordres både de unge kvinder og de unge mænd især til at deltage i aktiviteter, som foregår internt i det minoritetsetniske miljø, mens der sjældent opfordres til deltagelse i fritidsaktiviteter eller foreninger, som indebærer en større berøringsflade med etnisk danske unge.

De unge informanter – og især de unge kvinder – som ønsker frihed til at flytte hjemmefra som ugifte, ønsker at tilbringe tid med etnisk danske venner eller veninder eller ønsker at deltage i ”danske” fester eller fritidsaktiviteter, oplever i flere tilfælde, at familien eller familiens etniske minoritetsmiljø aktivt modarbejder dette. Dette må anses som en væsentlig barriere for de unges sociale integration i Danmark.

KAPITEL 3 – EKSISTERENDE VIDEN OG PRAKSISERFARINGER

Der findes allerede en del viden om betydningen af social kontrol og etnicitet, og om traditionelle kønsrollers betydning for unge minoritetsetniske kvinder og mænds adfærd vedrørende blandt andet uddannelse og familiedannelse.

Denne viden er resultatet af de senere års forskningsmæssige undersøgelser, kortlægninger og erfaringer fra forskellige indsatser målrettet problemstillinger om social kontrol, etnicitet og køn. I dette kapitel gennemgås først en række udvalgte hovedresultater fra danske studier på området og herefter fra særligt relevante norske og svenske studier. Afslutningsvis gennemgås en række af de nuværende indsatser i forhold til at fremme ligestilling og bekæmpe social kontrol blandt etniske minoritetsunge i Danmark. Samlet set giver kapitlet således en kort oversigt over relevant viden og praksis på området.

3.1. Relevante studier i Danmark

Kønsligestilling

Als Research gennemførte i 2011 undersøgelsen *Kønsligestilling blandt etniske minoriteter i Danmark* for Ligestillingsafdelingen under Minister for Ligestilling. Undersøgelsen var landsdækkende, og hensigten var at skabe et nationalt overblik over best practice tiltag, samt at kortlægge den eksisterende viden på området.¹² Kortlægningen fremhævede bl.a. følgende hovedresultater fra den danske forskning i emnet:

- *Ligestillingsspørgsmålet knyttes oftere sammen med etnisk ligestilling end med kønsligestilling blandt etniske minoriteter, og kønsligestillingsspørgsmålet er ofte et følsomt emne for mange etniske minoritetskvinder.*
- *De unge etniske minoritetskvinder klarer sig bedre end de unge mænd i uddannelsessystemet: Der er især sket en positiv udvikling i forhold til unge kvinders uddannelsesmønstre, en udvikling som forældrene og det bredere familienetværk i stigende grad bakker op omkring.*
- *Etniske minoriteter og især etniske minoritetskvinder har en svagere tilknytning til arbejdsmarkedet end etniske danskere. Kønsforskellen er omtrent den samme, som man finder hos majoriteten.*
- *Der er sket en positiv udvikling i kvindernes forudsætning for kønsligestilling og faktiske kønsligestilling, mens mændene på mange områder sakker bagud. Den største udfordring i relation hertil ligger i at få inddraget mændene som et*

¹² Als Research (2011a). Kortlægningen havde særlig fokus på kønsligestillingsproblematikker blandt kvinder med etnisk minoritetsbaggrund, herunder temaerne familie, beskæftigelse og foreningsliv. Kortlægningen rummer en samlet oversigt over forskningslitteraturen på området.

ligeværdigt køn, da mændene ofte bliver glemt i ligestillingsdebatten- og forskningen.

- *Kvindens ære er primært knyttet til hendes seksualitet*, hvilket betyder, at familiens ære ofte afhænger af, om kvinden i familien er ærbar og værner om sin mødom. Der findes et paradoks i, at mandens ære afhænger af kvindens seksuelle adfærd og ikke af hans egen adfærd.

Af andre undersøgelser, som har haft særligt fokus på kønsopfattelse og kønsligestilling blandt minoriteter i Danmark, kan bl.a. nævnes: *At være muslimsk kvinde i Danmark* fra 2009 af Tina Magaard, *Fædre, sønner, ægtemænd – om maskulinitet og manderoller blandt etniske minoritetsmænd* fra 2007, *Køn og etnicitet i uddannelsessystemet* fra 2010 (begge af SFI) samt *Kortlægning af ligestilling mellem kønnene blandt etniske minoriteter i Københavns Kommune* fra 2009 af COWI.¹³ Blandt udgivelsernes konklusioner er:

- *at de nydanske mænd møder de største barrierer i uddannelsessystemet mens kvinderne har sværere ved at integrere sig på arbejdsmarkedet og i foreningslivet.*
- *at de nydanske kvinder er meget bevidste om vigtigheden af uddannelse og arbejde, mens de unge mænd synes at sidde mere fastlåst i de traditionelle kønsrollemønstre.*
- *at kønsligestilling er et ømtfindtligt og svært emne, og at mange først og fremmest forstår ligestilling som etnisk ligestilling eller drejer det ind på bredere diskussioner om demokrati og menneskerettigheder.*
- *at migrationen kan udfordre relationen mellem forældre og børn:* Når forældre af første generation ønsker indflydelse på deres børns liv – herunder valg af uddannelse og ægtefælle – kan de komme i konflikt med børnenes ønsker om individuel frihed.
- *at særligt unge nydanske kvinder må forholde sig til problemstillinger omkring social kontrol.* Kernen i problematikken synes at være fokus på jomfruelighed, som skal bevares til ægteskabet. Dette medfører, at der bliver holdt øje med, at de unge kvinder ikke kommer i nærheden af en situation, hvor de kunne fristes af samkvem med en mand.

Social kontrol

Af undersøgelser med særlig fokus på den sociale kontrol blandt etniske minoriteter kan nævnes Als Researchs kortlægning *Ung i 2011 – Nydanske unges oplevelse af social kontrol, frihed og grænser*. Kortlægningen var den første af sin art i Danmark, og byggede på en landsdækkende spørgeskemaundersøgelse blandt ca. 3000 15-20-årige i Danmark.

Ung i 2011 viste:

- *at der foregår omfattende social kontrol af nydanske unge fra ikke-vestlige oprindelseslande, når det kommer til kærester, ægtefælle og seksuelle relationer:* Ca.

¹³ Magaard (2009); Jensen & Liversage (2007); Jakobsen & Liversage (2010); COWI (2009).

halvdelen af de nydanske unge må ikke have en kæreste for deres familie, mens hver fjerde oplever, at familien er med til at vælge deres ægtefælle, og ca. en fjerdedel er bange for, at familien vælger en ægtefælle imod deres vilje. Kun få procent af de nydanske unge må have en kæreste af samme køn.

- *at de unge nydanske kvinder på næsten alle områder er mere socialt kontrollerede end de unge nydanske mænd, som dog også oplever at være udsat for social kontrol. Blandt de unge, der oplever at være udsat for social kontrol i form af tvang, vold og overvågning, beskriver kvinderne oftere at være udsat for overvågning og tjek af mobil, mail, tasker osv., mens mændene er mere udsat for at blive presset til at kontrollere søskende, trusler om vold og fysisk vold.*
- *at mange unge selv deler holdninger, der understøtter social kontrol. Fx mener to tredjedele, at det er vigtigt, at unge kvinder har deres mødom intakt ved indgåelse af ægteskab. Desuden medvirker en lille del af de (mandlige) unge selv til at udøve den sociale kontrol, selvom de unge primært udsættes for social kontrol af forældre.*
- *at der er en sammenhæng mellem unges oplevelse af social kontrol, og hvorvidt deres forældre er i beskæftigelse. Nydanske unge med begge forældre eller kun mor i beskæftigelse er på en række områder mindre socialt kontrollerede end de unge, hvor ingen af forældrene eller kun faderen er i arbejde.*
- *at den sociale kontrol i forhold til uddannelse, venner og fritidsaktiviteter er mere begrænset, om end en fjerdedel af de nydanske unge oplever en større eller mindre grad af begrænsninger på dette område.*
- *at unge med muslimsk baggrund på en række områder er mere udsat for social kontrol end unge uden muslimsk baggrund, samt at hensynet til familiens ære er en stærk faktor i forhold til at være socialt kontrolleret.*

Desuden er der i 2011 udgivet en forskningsundersøgelse "Familien betyder alt", som er udarbejdet for Danner og Trygfonden.¹⁴ Undersøgelsen handler om vold mod nydanske kvinder og viser bl.a.:

- *at den væsentligste årsag til, at kvinder ikke forlader et voldeligt ægteskab, er pres fra familien, herunder at sørge for at familien ikke mister ære. Dette pres og den sociale kontrol kan også komme til udtryk transnationalt via familie i udlandet.*

¹⁴ Danneskiold-Samsøe et. al (2011).

Pardannelsesmønstre

En stor del af den danske indvandrerforskning har haft sit primære fokus på pardannelsesprocesser blandt etniske minoriteter, herunder arrangerede ægteskaber og tvangsægteskaber.¹⁵ SFIs store undersøgelse af pardannelse blandt etniske minoriteter i 2003-2004¹⁶ viste bl.a.:

- at arrangerede ægteskaber er en kollektiv proces, hvor visse konventioner og ritualer overholdes, men hvor både unge og forældre har ret til indsigelse.
- at der er en glidende overgang mellem arrangerede ægteskaber og tvangsægteskaber: 14% af de unge med oprindelse i Pakistan, 4% af de unge med oprindelse i Libanon og 2% af de unge med oprindelse i Tyrkiet oplyser, at de *slet ikke* var involveret i at finde deres forlovede/ægtefælle.
- at det blandt unge nydanske mænd især er personer med traditionelle værdier (i forhold til kønsarbejdsdeling) og forældre med lavt uddannelsesniveau, som er blevet gift tidligt og har en familiesammenført ægtefælle.
- at der for de unge nydanske kvinders vedkommende derimod ingen sammenhæng er mellem pardannelse og forældrenes uddannelse og kun en meget svag sammenhæng mellem traditionelle (kønsarbejdsdelings-)holdninger og pardannelse.

Et særligt ligestillingsproblem ses i relation til såkaldte "muslimske ægteskaber" blandt etniske minoritetsunge. Rapporten *Parallele retsopfattelser i Danmark* fra 2011¹⁷ viste:

- at indgåelse af såkaldte *nikah*-forhold (muslimske ægteskaber) ses i alle større etniske minoritetsgrupper med muslimsk baggrund, også hos den yngre generation, samt at der er kønsulige adgang til at opløse et *nikah*-forhold: Det er klart nemmere for mænd end for kvinder, hvilket kan give kvinder store vanskeligheder.

Rockwool Fondens Forskningsenhed har i 2013 udgivet en undersøgelse med fokus på integration af ikke-vestlige indvandrere i forhold til arbejdsliv, familie, netværk og forbrug.¹⁸ Vedrørende ægteskabsmønstre blandt de største ikke-vestlige minoriteter ses det bl.a.:

- at omkring tre ud af fire er gift med en ægtefælle fra samme oprindelsesland. Ægteskaber mellem en dansker og en ikke-vestlig indvandrer forekommer kun i begrænset omfang: Ca. 5% af mændene og 2-3% af kvinderne er gift med en etnisk dansk ægtefælle.

¹⁵ Se fx Liversage & Rytter (2014); Madsen (2003), Schmidt & Jakobsen (2004); Rytter (2003a, 2003b, 2007).

¹⁶ Schmidt & Jakobsen (2004). Undersøgelsen baserede sig på telefoninterview med 628 unge mellem 17 og 27 år fra de dengang 5 største ikke-vestlige oprindelseslande. Herudover blev der gennemført 62 dybdeinterview.

¹⁷ Liversage & Jensen (2011).

¹⁸ Bonke & Schultz Nielsen (2013), s. 125-126.

- at hvert femte ikke-vestlige indvandrerpar i alderen 25-54 år bliver skilt, mens det til sammenligning gælder hvert fjerde danske par. Når danske par sammenlignes med efterkommere, er der dog en *større* andel af efterkommerne, som er blevet skilt.

Endelig viser den netop udgivne antologi "Ægteskab og migration"¹⁹ blandt meget andet:

- at ægteskabsalderen er steget markant blandt etniske minoriteter i Danmark siden 1990'erne. Langt færre etniske minoritetsunge gifter sig inden de er fyldt 25 år.²⁰
- at der er særligt ulige magtforhold i ægteskaber, hvor den ene part har fast ophold i Danmark, mens den anden i sin tid ankom som ægtefællesammenført. Ikke mindst er familiesammenførte hustruer berørt af denne ulighed, der både skyldes kønsbetingede magtforhold og magt i forhold til opholdstilladelse.²¹

Æreskulturelle normer

Som ovenstående viser, har forskning i pardannelsesmønstre fyldt meget i den danske forskning gennem de senere år, ligesom emnet har haft stor politisk bevågenhed i Danmark (og Norge) siden 1990'erne – ikke mindst når det gælder tvangsægteskaber og familiesammenføringsregler.²²

I 2012 har den danske regering iværksat en *National strategi mod æresrelaterede konflikter*, men den danske forskning i æreskulturelle normer – herunder deres betydning for sammenhængen mellem kønsroller og social kontrol – er stadig "ung" set i forhold til vores nordiske nabolande. De hidtidige danske bidrag på området er ofte skrevet af forfattere, som har redegjort for egne minoritetsetniske erfaringer, har skrevet på baggrund af praksiserfaringer med socialt arbejde blandt etniske minoriteter, eller har fremlagt en række casehistorier i bogform for at nuancere eller bidrage til samfundsdebatten.²³

Til sammenligning har en større del af den etablerede universitetsforskning i både Sverige og Norge gennem flere år haft bredere fokus på æreskulturelle normer og værdier blandt unge indvandrere, herunder disse normers betydning for sammenhængen mellem kønsroller og social kontrol. Da netop denne sammenhæng er i fokus her, skønnes det derfor vigtigt, at give et kort rids af relevant svensk og norsk forskning på dette område.

¹⁹ Liversage & Rytter (2014).

²⁰ Danckert & Jakobsen i Liversage & Rytter (2014). Dette afspejler sig også blandt denne undersøgelses unge informanter. Blot 2 ud af 37 er gift.

²¹ Liversage i Liversage & Rytter (2014).

²² Jf. fx Handlingsplan for regeringens indsats i perioden 2003-2005 mod tvangsægteskaber, tvangslignende ægteskaber og arrangerede ægteskaber. Se også Bredal (2005) og Liversage og Rytter (2014).

²³ Fx Elle & Larsen (2011); Aamand & Uddin (2007); Skytte (2007); Sareen (2003); Khader (2002); Kickbusch (2001). En undtagelse er Kragh (2010), der fokuserer på æresbegrebet blandt dansk-tyrkiske kvinder, mens forskningsbaserede fremstillinger som fx inddrager mænd, andre etniske grupper og homoseksuelle, hidtil har været savnet.

3.2 Relevante norske og svenske studier

I Norge har især antropologerne Unni Wikan og Anja Bredal beskæftiget sig indgående med sammenhængen mellem kønsroller og social kontrol (herunder æresrelateret vold og tvangsægteskaber), mens retssociologen Astrid Schlytter og sociologen Åsa Eldén har været blandt de mest fremtrædende forskere på feltet i Sverige.²⁴

Forskningslitteraturen er for omfattende til at referere fyldestgørende her, men den kan samlet set siges at have belyst karakteren af de kulturelle koder og normer, som kan ligge til grund for den sociale kontrols karakter og for kønsforskelle i forhold hertil. Herunder:

- at tvangsægteskaber bl.a. skal forstås i sammenhæng med en autoritær opdragelse til lydighed og kyskhed, samt en kollektiv kontrol af unge kvinder, der – med henblik på at beskytte familiens ære – skal forhindre dem i at gøre selvvalgte seksuelle erfaringer. Sanktionerne kan variere og blandt andet involvere udstødelse fra familien og/eller vold. Også unge mænd er berørt af problematikken, men kvinderne er særligt udsatte.
- at unge etniske minoritetsmænd, som er ramt af tvangsægteskaber, autoritær opdragelse, kontrol og æresrelateret vold fra forældre er mere tilbageholdende med at indrømme, at de har problemer derhjemme, da de ikke vil fremstå som 'svage'.
- at patriarkalske familiemønstre kan anskues som en social logik, der kendetegnes af mænds kønsmagt, ældres generationsmagt og kollektivets magt over enkeltpersoner. Der er ofte tale om en kulturel logik, værdier og normer, der er knyttet til familier og sociale miljøer snarere end hele etniske grupper eller oprindelseslande.²⁵ I en klassisk patriarkalsk tradition er mandens magt afgørende, og med henvisning til magt menes både farens magt over døtrene og ægtemandens magt over hustruen.
- at den sociale kontrol af unge kvinder og mænd øges, når forældrene, i mange tilfælde, befinder sig under et stærkt pres fra deres omgivelser i forhold til at vælge familiens/slægtens interesser frem for deres barns ønsker. Også forældre kan derfor være ramt af den sociale kontrol og/eller udøve den under pres.

I Sverige findes også kvantitativ forskning, som i lighed med den danske undersøgelse *Ung i 2011* viser, at social kontrol er et udbredt fænomen blandt indvandrere med ikke-vestlig baggrund. På baggrund af en stor spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever i Stockholm²⁶, anslag den svenske *Ungdomsstyrelsen* således i 2009, at omkring 70.000 unge i Sverige mellem 16 og 25 år oplever begrænsninger i forhold til ægteskab, og at familien stiller

²⁴ Se fx Wikan (2003, 2008), Schlytter (2004, 2005), Schlytter et. al (2009), Bredal (1998, 1999, 2005, 2011), Bredal & Skjerven (2007), Eldén (2003, 2008, 2010).

²⁵ Dette understreger, at der ikke kan generaliseres på tværs af generationer, etniske grupper eller kulturelle traditioner. De mandsdominerede familiestrukturer er dog stadig udbredte blandt mange indvandrergupper, og de kommer tydeligst til udtryk i forbindelse med netop social kontrol og æresrelaterede konflikter.

²⁶ Schlytter, Astrid et.al (2009). I alt indgik 2.292 elever som respondenter i undersøgelsen.

krav til valg af partner, samt at disse krav forekommer betydeligt oftere blandt familier med ikke-vestlig baggrund end blandt etniske svenskere.²⁷ Mere specifikt viste undersøgelsen i Stockholm, at flere unge kvinder end mænd er udsat for social kontrol, når det gælder:

- krav om, at de skal være jomfruer frem til ægteskab og ikke må have en kæreste.
- krav om, at de ikke må have venskabelige relationer til det modsatte køn og forventes at følge andres vilje i forhold til valg af fremtidig ægtefælle.
- manglende ret til selv at vælge sine fritidsaktiviteter og til at deltage i skolearrangementer.
- krænkende former for kontrol (trusler/vold).

I Danmark er der endnu ikke lavet en undersøgelse af minoritetsetniske homoseksuelles vilkår i relation til social kontrol, hvorfor denne undersøgelse er den første, som inkluderer interview med dette fokus. I Sverige er der imidlertid gennemført et studie i 2011.²⁸ Studiet viste bl.a.:

- at de unge LGBT-personer med minoritetsetnisk baggrund er særligt sårbare. De mangler ofte kvalificeret professionel hjælp, når de bliver udsat for æresrelateret vold fra familien og savner helt støtte fra deres familier, hvis de bliver udsat for hadforbrydelser eller mobning (fx i skolen). Flere af de interviewede i undersøgelsen har endvidere været udsat for systematisk vold fra deres familiemedlemmers side.
- at unge LGBT-personer i familier med æresnormer har en tendens til at overtage deres families syn på dem som værende "ækle" eller "unormale", og generelt holder deres seksualitet skjult af frygt for, hvad der vil ske, hvis de "springer ud" foran forældre og slægtninge. Det er snarere reglen end undtagelsen, at de ikke kan forestille sig at leve åbent med deres seksualitet over for familien.
- at mange unge LGBT-personer i familier med æresnormer bliver udsat for forsøg på at "omvende" dem til heteroseksualitet. Nogle familier ser det som en fysisk sygdom og henvender sig fx til læger, mens andre ser det som en psykisk sygdom og henvender sig til psykologer.

²⁷ Ungdomsstyrelsen (2009).

²⁸ Darj & Nathorst-Böös (2011). Den svenske undersøgelse er baseret på en spørgeskemaundersøgelse besvaret af 644 LGBT-personer samt 18 dybdeinterview med udvalgte unge. I Norge er der skrevet en afhandling med fokus på homo- og biseksuelle med muslimsk baggrund, baseret på 8 dybdeinterview, se Narvesen (2010).

3.3 Eksisterende indsatser i Danmark

Overordnet set er etniske minoritetsunges problemstillinger først for alvor blevet omfattet af specifikt målrettede og landsdækkende sociale indsatser i løbet af de seneste 10 år. Ligeledes er det kendetegnende for indsatserne, at de særligt er målrettet de unge kvinder, som har akut behov for hjælp som følge af bl.a. social kontrol, æresrelaterede konflikter og problematikker vedrørende kønsligestilling.

Indsatserne kan opdeles i to typer: Målrettede indsatser mod etniske minoritetsunge og minoritetskvinder i krise samt bredere, holdningsbearbejdende indsatser. Blandt de førstnævnte findes der både en række lokale og en række landsdækkende tilbud, som er rettet mod unge, især kvinder, og forældre, især mødre. Derimod findes der ikke i samme grad tilbud rettet mod unge mænd og fædre, selvom der i løbet af de sidste 3 år er etableret tilbud specifikt målrettet unge mænd. De væsentligste indsatser på området er skitseret i det følgende.

Målrettede tilbud

Det første initiativ i Danmark, som var rettet specifikt mod social kontrol og æresrelaterede konflikter blandt etniske minoritetsunge, var *Etnisk Konsulentteam* (EKT), som blev oprettet i Københavns Kommune i 1999. EKT har fokus på sager, der omhandler generations- og æresrelaterede konflikter, social kontrol, tvangsægteskaber og omskæring. Teamet består af 2 fagkonsulenter og har til opgave at styrke eksisterende rådgivnings- og vejledningstilbud, at yde konsulentbistand til socialcentre, døgninstitutioner og krisecentre samt udarbejde metoder og rapporter. Siden 2012 har EKT, som et led i den nationale strategi mod æresrelaterede konflikter, endvidere fået til opgave at yde gratis landsdækkende rådgivning til de øvrige kommuner i Danmark gennem den nationale Videns- og Specialrådgivningsorganisation (VISO).

I 2002 oprettede *Landsorganisationen for Kvindekrisecentre* (LOKK) et særligt rådgivningsteam for æresrelaterede konflikter, som tilbyder råd og sparring til fagfolk, og i 2004 oprettedes rådgivningstilbuddet *Etnisk Ung*, som et målrettet rådgivningstilbud vedrørende æresrelaterede konflikter og vold. *Etnisk Ung* består af en døgnåben hotline samt en hjemmeside med information og brevkasse. *Etnisk Ung* afholder desuden konferencer og kampagner, udgiver informationsmateriale og tilbyder konfliktmægling i familier. I 2012 har LOKK endvidere overtaget mødomsrådgivningen *nymødom.dk* fra konsulent Kristina Abu-Khader Aamand, som siden 2009 drev en selvstændig rådgivning, med det formål at nedbryde mødomsmyter og modvirke mødomsoperationer.²⁹

En anden indsats målrettet etniske minoritetsunge er Rehabiliteringscenter for Etniske unge i Danmark (RED), som blev etableret i 2004 som et opholdssted for unge etniske kvinder, der er flygtet fra deres familie på grund af trusler om tvangsægteskab eller psykisk og fysisk vold. REDs erfaring har været, at omdrejningspunktet for mange af de unge kvinders konflikter med familien handler om at have en kæreste. I 2010 etablerede RED en parafdeling, som

²⁹ LOKK (2012), s. 7; Interview med konsulent Kristina Aamand (8.1.2014); interview med projektleder Susanne Willaume Fabricius, LOKK (22.1.2014)

gjorde det muligt for de unge kærestepar at være sammen, samt at beskytte også de unge mænd. Fra januar 2014 laves parafdelingen om til en særskilt afdeling for unge mænd, med fokus på at imødekomme de unge mænds specifikke behov.³⁰

I lighed med RED har LOKK og Ungdommens Røde Kors (URK) erfaret et behov for målrettede tilbud til unge minoritetsmænd. I 2012 oprettedes derfor mentorforløbet Re-Connect, der bygger på projektet Connect, som siden 2007 har gennemført mentorforløb for unge kvinder mellem 18 til 25 år, som har brudt med familien på grund af æresrelaterede konflikter. I december 2013 måtte Re-Connect imidlertid lukkes på baggrund af problemer med at nå målgruppen af unge mænd.³¹

Antallet af henvendelser til både LOKKs tilbud Etnisk Ung og til EKT er samlet set steget markant gennem de seneste år. Hos Etnisk Ung er antallet af årlige henvendelser vokset fra 341 til 1.073 i perioden 2007-2012, mens antallet hos EKT er vokset fra 242 til 801 i perioden 2009-2012 og antallet af individuelle sager steget fra 90 til 127. Både LOKKs projektleder Susanne Willaume Fabricius og konsulent Christina Elle fra EKT ser de markante stigninger som udtryk for at problemstillingerne vedrørende social kontrol italesættes i højere grad nu end tidligere, samt at flere og flere unge er blevet opmærksomme på EKTs og Etnisk Ungs eksistens. Både EKT og Etnisk Ung har erfaret, at henvendelserne typisk kommer fra eller vedrører unge kvinder med mellemstlig etnisk baggrund. De fleste henvendelser handler om, at de unge bliver udsat for pres, social kontrol og vold fra deres familier på grund af en konflikt mellem den unges opførsel og ønsker på den ene side og familiens æresbegreber på den anden side.³²

Samlet set har Danner og de øvrige kvindekrisecentre i Danmark gennem mange år bemærket en overrepræsentation af etniske minoritetskvinder. Tal fra 2012 viser, at 45% af kvinderne på Danmarks 40 krisecentre er født uden for Danmark, mens endnu flere definerer sig selv som tilhørende etniske minoriteter.³³

Som beskrevet ovenfor har forskning vist, at de unge minoritetsmænd typisk er tilbageholdende med at indrømme problemer med social kontrol, da de ikke vil fremstå som 'svage'. Dette afspejler sig også i de konkrete erfaringer, som RED har gjort sig med de unge mænd, som skjuler sig for familien, da de ofte har svært ved at fortælle om forholdene og har svært ved at tackle, at de opholder sig på et "krisecenter".³⁴ Også LOKK peger på denne problemstilling, samt at der bør overvejes nye former for initiativer målrettet de unge mænd.³⁵

³⁰ Interview med direktør Anita Johnson, RED (8.11.2013).

³¹ Korrespondance med konsulent Sophie Bjerregaard, URK (9.12.2013).

³² Etnisk Konsulentteam (2009, 2010, 2011, 2012); korrespondance med rådgiver Veronica Kielsholm-Ribalaygua, LOKK (14.1.2014); interview med konsulent Christina Elle, EKT (29.10.2013); interview med projektleder Susanne Willaume Fabricius, LOKK (22.1.2014).

³³ Barlach & Stenager (2012), s. 28.

³⁴ Interview med direktør Anita Johnson, RED (8.11.2013).

³⁵ Interview med projektleder Susanne Willaume Fabricius, LOKK (22.1.2014).

I relation til unge LGBT-personer med etnisk minoritetsbaggrund, stiftedes foreningen Sabaah i april 2006 i København.³⁶ Sabaah udgør et socialt fællesskab for homo-, bi- og transseksuelle med en anden etnisk baggrund end dansk, og foreningens faste aktiviteter består af en ugentlig caféaften samt en telefonrådgivning. Derudover arrangerer foreningens aktivister debatter og konferencer for derigennem bl.a. at aftabuisere homoseksualitet blandt etniske minoriteter i Danmark samt at influere beslutningstagere i det politiske liv. Ifølge Fahad Saeed, kommunikationsansvarlig hos Sabaah, henvender de unge sig typisk med problemstillinger, som vedrører erkendelses- og identifikationsprocesserne omkring deres seksualitet samt konflikter med familien i relation til deres seksualitet. Foreningen benytter sig ikke af medlemslister, men har en kontaktflade med 150-200 unge, hvoraf omkring 10 procent plejer at møde op til enkelte caféaftener og andre arrangementer.³⁷ Siden 2009 har Sabaah modtaget økonomisk støtte fra Københavns Kommune.

Holdningsbearbejdende indsatser

I perioden 2003 til 2005 havde regeringen især fokus på etniske minoritetsunges rettigheder i forhold til indgåelse af ægteskab.³⁸ I 2005 kom handlingsplanen, *Beskæftigelse, deltagelse og lige muligheder for alle*, som havde til formål at "nedbryde kønsbestemte barrierer til uddannelse, arbejde og foreningslivet blandt kvinder og mænd med anden etnisk baggrund end dansk". Dette kom til udtryk gennem en lang række initiativer fra år 2005 til år 2010.³⁹ Kønsperspektivet og lige rettigheder kom her i fokus, relateret til lige muligheder i forhold arbejde, uddannelse og foreningsliv.

Fokus på etniske minoritetskvinders rettigheder, herunder kønsligestilling, gik igen i Ligestillingsministeriets *Rettighedskampagne* fra 2009 til 2010, som havde til formål at oplyse nydanske kvinder om deres rettigheder. Fra 2011 blev nydanske mænd også en del af kampagnens målgruppe, og kampagnen er stadig under gennemførelse, bl.a. gennem en informativ app, som Ministeriet for Ligestilling og Kirke står bag.

Det første holdningsbearbejdende initiativ, som havde sit hovedfokus på æresrelaterede konflikter i Danmark, var Social- og Integrationsministeriets Dialogkorps, der blev oprettet i 2011 for at styrke kønsligestillingen blandt etniske minoritetsunge og forebygge æresrelaterede konflikter. Dialogkorpset, som består af nydanske unge mænd og kvinder, rejser rundt i landet og går i dialog med andre unge omkring emner som ære, tvangsægteskab, individuelle rettigheder og kønsligestilling. Social- og Integrationsministeriet stod i 2011 også bag den holdningsbearbejdende kampagne *Dit Liv. Dine Muligheder*, som ligeledes satte landsdækkende fokus på æresrelaterede konflikter og kønsligestilling blandt etniske minoritetsunge.

³⁶ www.sabaah.dk. LGBT er et akronym, der benyttes som en samlet betegnelse for homo-, bi- og transseksuelle (lesbian, gay, bisexual and transgender).

³⁷ Interview med Fahad Saeed, Sabaah (31.10.2013).

³⁸ Jf. Handlingsplan for regeringens indsats i perioden 2003-2005 mod tvangsægteskaber, tvangslignende ægteskaber og arrangerede ægteskaber.

³⁹ Bl.a. en debatrække om mandroller for mænd med indvandrerbaggrund, undervisningsmateriale til sprogskoler om ligestilling og kvinders rettigheder samt holdningsbearbejdende kampagner på sprogskoler omkring kønsbestemte fordomme og kønsroller i familierne.

Social-, Børne- og Integrationsministeriet udarbejdede i 2012 en *National strategi mod æresrelaterede konflikter*, som gennem mere end 30 initiativer skal modvirke social kontrol, genopdragelsesrejser og tvangsægteskaber. Strategien løber til og med 2015 og markerer, at æresrelaterede konflikter blandt etniske minoritetsunge for alvor er kommet i fokus. Et af initiativerne i strategien er kampagnen *Et spørgsmål om ære*, som gennemføres i efteråret 2013 og foråret 2014.

Endelig har Københavns Kommune i 2013 iværksat handlingsplanen "Det gode ungdomsliv", som har til formål at forebygge social kontrol blandt unge med etnisk minoritetsbaggrund.

3.4 Delkonklusion

Gennemgangen af den eksisterende forskningslitteratur viser, at der i Danmark findes en del viden om ligestillingsproblematikker og traditionelle kønsrollers betydning for unge minoritetsetniske kvinder og mænd, især når det gælder uddannelsesvalg og pardannelsesmønstre. Til gengæld er den etablerede danske forskning i betydningen af æreskulturelle normer og værdier stadig "ung". I Norge og Sverige har en større del af den etablerede universitetsforskning haft bredere fokus på æreskulturelle normer og værdier blandt unge indvandrere, herunder disse normers betydning for sammenhængen mellem kønsroller og social kontrol. Da denne undersøgelse netop beskæftiger sig med denne sammenhæng rummer kapitlet derfor også henvisninger til særligt relevante forskningsresultater fra Norge og Sverige.

I forhold til de eksisterende praksiserfaringer og sociale indsatser viser kapitlet, at der igennem de seneste 10 år er igangsat flere målrettede og landsdækkende sociale indsatser, som specifikt fokuserer på minoritetsetniske unges problemstillinger. Indsatserne har især været rettet mod at hjælpe udsatte kvinder i forbindelse med æresrelaterede konflikter og social kontrol. Som et led i disse indsatser er der indsamlet en betydelig praksiserfaring på området. I den seneste tid er der endvidere etableret flere tilbud som specifikt retter sig mod unge mænd, men der mangler fortsat viden om best practice i forhold til denne målgruppe.

I relation til bredere holdningsbearbejdende og forebyggende indsatser har der gennem de seneste 10 år især været fokus på minoritetsunges rettigheder i forhold til indgåelse af ægteskab samt kønsligestilling i relation til uddannelse, arbejde og foreningsliv. Siden 2011 har en række nyere initiativer imidlertid fokuseret mere specifikt på at modvirke social kontrol og æresrelaterede konflikter. Det gælder ikke mindst den *Nationale Strategi mod æresrelaterede konflikter*, som blev iværksat i 2012.

KAPITEL 4 – BAGGRUNDSFAKTORER OG REAKTIONSMØNSTRE

Dette kapitel fokuserer på de overordnede mønstre og baggrundsfaktorer, som har betydning for de kønsroller og den sociale kontrol, som informanterne i undersøgelsen oplever. Desuden opstiller kapitlet fire idealtypiske reaktionsmønstre, som kendetegner de unge informanternes forskellige måder at forholde sig til de forventede kønsroller og den sociale kontrol. Kapitlet danner på denne måde baggrund for de mere afgrænsede analyser af den sociale kontrols karakter og kønsrollerens betydning i specifik relation til uddannelse og arbejdsliv (kapitel 5), seksualitet og partnervalg (kapitel 6) samt fritids- og foreningsliv (kapitel 7).

4.1 Etnicitet og etnisk tilhørsforhold

Betegnelsen "ikke-vestlig" benyttes af Danmarks Statistik og i indvandrerforskningen generelt.⁴⁰ I bredeste forstand bruges betegnelsen om de indvandrere, flygtninge og efterkommere, der er kommet til Danmark fra lande, som *ikke* er defineret som vestlige. Når begrebet indsnævres til *de største ikke-vestlige oprindelseslande* omfatter betegnelsen primært lande fra Mellemøsten (fx Tyrkiet, Irak og Libanon) samt eks-Jugoslavien og Pakistan.

Når denne undersøgelses informanter er rekrutteret blandt indvandrere, flygtninge og efterkommere fra *de største ikke-vestlige oprindelseslande* skyldes det, at eksisterende forskning har vist, at problematikker vedrørende manglende ligestilling, patriarkalske familiestrukturer og social kontrol er særligt udbredt blandt personer fra disse lande. Samtidig står det naturligt klart, at der kan være endog meget store forskelle fra person til person, fra familie til familie, fra socialt miljø til socialt miljø og fra etnisk gruppe til etnisk gruppe osv.

Med forbehold for det begrænsede antal informanter beskrives det her, hvordan informanterne i undersøgelsen opfatter deres etniske tilhørsforhold, samt på hvilke områder informanter fra ét eller flere oprindelseslande angiver, at de adskiller sig fra de øvrige.

Samlet set kendetegner det hovedparten af informanterne, at de først og fremmest identificerer sig selv ud fra deres oprindelsesland og/eller etniske gruppe. Hovedparten konstaterer, at de i forhold til kultur og traditioner først og fremmest ser sig selv som fx "pakistaner", "tyrker", "palæstinenser" eller "araber" frem for "dansker" – uden at der nødvendigvis ligger en negativ vurdering af at være "dansker" heri. Flere unge informanter fremhæver dog specifikt, at det er vigtigt for dem selv og/eller deres familie, at de ikke bliver "danske" eller "for danske". De to unge som p.t. bor på et krisecenter er omvendt stærkt kritiske over for deres kulturelle ophav. Endelig peger enkelte unge på en identitet, der er splittet mellem fx "dansker" og "araber". Den unge kvinde *Noor* udtrykker det sådan:

⁴⁰ For den fulde definition se fx Danmarks Statistik (2013), s. 12.

Jeg føler mig ikke som dansker, men jeg føler mig heller ikke som araber. Midten. Mellem. Det er, hvad jeg er. Hvis der er et pas, hvor der står, min nationalitet er mellem, så ville jeg have valgt det.⁴¹

Samtidig er det en gennemgående tendens, at både unge og forældre i undersøgelsen peger på etniciteten og/eller oprindelseslandet som et meget væsentligt parameter i forhold til valg af ægtefælle. Hovedparten af de unge oplever, at deres forældre enten kræver eller ønsker, at deres børn skal giftes med en ægtefælle med samme etnicitet/oprindelsesland (se kap. 6).

Ses der på forskelle mellem de enkelte etniciteter kan det konstateres, at undersøgelsens informanter med eks-jugoslavisk baggrund på en række områder adskiller sig væsentligt fra de øvrige informanter. Når der ses bort fra en enkelt forælder, som er kristen og "stærkt troende", er de eks-jugoslaviske (og til dels også de afghanske) forældre typisk mindre religiøst troende og praktiserende end de øvrige informanter, og de lægger mindre vægt på om deres børn bliver gift med en ægtefælle med samme religiøse tilhørsforhold og/eller etnicitet. Derudover fremhæver de eks-jugoslaviske forældreinformanter, at deres børn (herunder også døtre) kan have kærester og seksuelle relationer inden ægteskab, hvilket står i klar modsætning til de øvrige informanter i undersøgelsen, der næsten uden undtagelse peger på dette som et meget centralt og uomgængeligt forbud – særligt for unge kvinder (se kapitel 6).

Disse etnicitetsforskelle i datamaterialet kan være rene tilfældigheder, når der tages højde for det lave antal informanter. Tidligere undersøgelser viser imidlertid lignende tendenser. Eks-jugoslaviske unge er fx gennemsnitligt mindre religiøse end unge fra de andre store ikke-vestlige oprindelseslande og der er større risiko for alvorlige konflikter i forbindelse med pardannelse blandt unge fra Pakistan, Tyrkiet og Libanon.⁴²

Undersøgelsens informanter fremhæver desuden, at særlige problemstillinger gør sig gældende for nogle etniciteter. Eksempelvis nævner flere, at det i pakistanske familier ofte forventes, at kommende ægtefæller ikke "blot" skal være fra en god familie, have samme religion (islam) og samme etnicitet (pakistansk), men også helst tilhøre samme klan/kaste (zaat).⁴³ Andre informanter nævner, at problemer med æresrelaterede konflikter og traditionelle kønshierarkier er særligt udbredte blandt "arabere". Desuden fremhæver flere informanter, at migrationshistorien har stor betydning: De familier, der er kommet til Danmark "på flugt fra religionen" (fx fra Iran eller fra Afghanistan) er typisk mindre præget af traditionelle og æresrelaterede familienormer og er typisk markant mindre religiøse, end de familier, der er indvandret fra fx Irak, Tyrkiet, Libanon og Pakistan.

Informanternes subjektive generaliseringer afspejles konkret blandt informanterne i denne undersøgelse, men dette er *ikke* ensbetydende med, at de også er (tilnærmelsesvis) korrekte

⁴¹ Interview med Noor, 22 år. Oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk)/Danmark.

⁴² Schmidt & Jakobsen (2004), s. 6-7, 106-107 og 143; Singla (2006), s. 108-109, 115. Denne tendens bekræftes af interview med LOKKs projektleder Susanne Willaume Fabricius. De unge, der henvender sig til Etnisk Ung kommer primært fra de store mellemøstlige oprindelseslande – mens unge med eksjugoslavisk baggrund ikke er blandt de primære brugere af hjælpetilbuddet (22.1.2014).

⁴³ Zaat-systemets særlige betydning for arrangerede ægteskaber blandt pakistanere i Danmark er i øvrigt indgående beskrevet af den danske antropolog Mikkel Rytter (2003a, 2003b, 2007).

i repræsentativ forstand. Snarere peger de på behovet for yderligere undersøgelser, der fokuserer på de etniske kulturforskelle betydning og på komparative studier heraf.

Denne undersøgelse har imidlertid ikke sit hovedfokus på de enkelte etniciteter og når der ses der bort fra ovenstående (oplevede) forskelle er det samlede billede, at der findes en række fællestræk, som gør sig gældende for langt hovedparten af informanterne på tværs af oprindelsesland og etnicitet. I de følgende kapitler fremhæves etniske forskelle derfor kun, hvis det har relevans for analysen af konkrete citater.

4.2 Religiøsitet og religion som legitimering af social kontrol

Undersøgelsens informanter forholder sig forskelligt til spørgsmålene om, hvorvidt de er religiøst troende og/eller praktiserende. Det overordnede billede er imidlertid, at langt størstedelen af informanterne opfatter sig selv som helt eller delvist *troende og praktiserende*, mens et mindretal udtrykker, at religion enten har mindre betydning for dem, eller at de ser sig selv som ikke-religiøse, fx agnostiker eller ateist. Der er særligt for forældrenes vedkommende en sammenhæng mellem graden af religiøsitet og etnicitet/oprindelsesland (se foregående afsnit).

Med ganske få undtagelser er samtlige informanter enten *selv* helt eller delvist praktiserende muslimer eller *opvokset* i en familie, som er helt eller delvist praktiserende muslimer. Herudover er der enkelte troende og praktiserende kristne.

De unge informanter er blevet bedt om at beskrive både deres egen grad af religiøsitet og deres forældres. Samlet set peger de unge på et tydeligt sammenfald mellem graden af religiøsitet hos deres forældre og deres egen grad af religiøsitet. Dog oplever et mindretal af de unge en stærk kontrast mellem dem selv og deres forældre på dette område. Og det er bemærkelsesværdigt, at dette mindretal primært udgøres af unge informanter, som er homoseksuelle og/eller har været igennem store konflikter med deres forældre i relation til social kontrol. Dette mindretal opfatter ikke sig selv som religiøse og de tager aktivt afstand fra deres forældres form for religionsudøvelse og religionsopfattelse.

Flertallet af undersøgelsens informanter fremhæver imidlertid, at religionen (islam) har stor betydning for dem og spiller en væsentlig rolle i deres tilværelse. De fortæller samstemmende, at det er et krav fra deres familie og i de fleste tilfælde også fra dem selv, at deres kommende ægtefælle skal være muslim. Fx forklarer *Imane*, at det er meget vigtigt for hende at blive gift med en muslimsk mand:

Hvorfor er det vigtigt, at det er en muslim?

Fordi jeg tror, det er sandheden for mig. Og jeg vil gerne have, at den jeg skal leve med skal også tro på, at det er sandheden [...]. Altså jeg tror, at hvis man følger Koranen fuldstændig så tror jeg på, at man vil få et lykkeligt liv, det er det jeg tror. Jeg tror også, man vil få et lykkeligt ægteskab.⁴⁴

Et andet eksempel er *Reem*, som håber at hendes børn vil praktisere islam og overholde religionens påbud og forbud, da hun frygter, at de ellers vil blive straffet af Gud:

⁴⁴ Interview med Imane, kvinde, 24 år, oprindelsesland: Marokko.

Selvfølgelig, jeg håber, at de praktiserer Islam fra a til z. Men jeg har lært dem, Islam er min Koran, at jeg gør min pligt. At det er op til dem [selv] i sidste ende. Men selvfølgelig ønsker jeg...Jeg er troende, jeg tror på andet liv, jeg tror på straffedag, så jeg håber, at mine børn bliver ikke straffet.⁴⁵

Ligeledes er det et tydeligt mønster, at informanterne ofte bruger religiøse argumenter eller henvisninger til Koranen, når de skal forklare eller legitimere en given praksis eller norm. Ikke mindst fremhæves det gentagne gange, at det er forbudt (især for kvinder) at gifte sig med ikke-muslimer og at det er strengt forbudt og meget syndigt, at have sex før indgåelse af ægteskab eller at udleve homoseksualitet.

Sanaa henviser fx til islam, når hun skal forklare, hvorfor det (i hendes øjne) skal være forbudt for kvinder, der ikke er jomfruer, at blive gift og opdrage børn:

Og hvorfor skulle man være dårligere til at opdrage, hvis man ikke er jomfru?

Jamen så betyder det jo, at hun har været med nogen og man ved så ikke, hvor mange og hvad hun ellers har lavet og hvad hun kan finde på, og hvad hun kan lære børnene. Og islam det er jo, det er forbudt i islam.⁴⁶

Et andet eksempel er *Yusuf*, der henviser til Koranen for at forklare sit (meget negative) syn på homoseksuelle:

Det er meget haram [forbudt/syndigt], fordi vi kommer i helvede til. Altså hvis, der står i vores Koran, at hvis en dreng og en dreng de sover sammen, så kommer man i helvede til. Hundrede procent! Og hvis en pige og en pige de sover sammen, det er Satan, der leger dem, og det er ikke godt.⁴⁷

Et tredje eksempel er *Dila*, som forklarer, at hun ikke må mødes alene med en mand (fx på en café), og at hun ville få det dårligt og overtræde Koranens regler, hvis det skete alligevel:

Jeg ville føle mig lidt dårlig, hvis nu jeg sad sammen med en anden mand og de andre snakkede om mig. Så får jeg den fornemmelse: 'Hvorfor har jeg gjort det?' og sådan noget. Fordi det står i Koranen og jeg gør det alligevel. Hvorfor gør jeg det så?⁴⁸

Udover at religion spiller en stor rolle for hovedparten af informanterne, ses der også et betydeligt sammenfald mellem de informanter, der beskriver deres familie som værende religiøse og de informanter, der fortæller om omfattende social kontrol af dem selv og/eller deres søskende. Årsagsammenhængen fremgår ikke i alle de pågældende interview, men det står klart, at henvisninger til Koranen og/eller Islam bliver brugt til at forklare eller legitimere den sociale kontrol, særligt når det gælder forbud mod sex før ægteskab og homoseksualitet.

⁴⁵ Interview med Reem, kvinde (forælder), 45 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

⁴⁶ Interview med Sanaa, kvinde, 23 år, oprindelsesland: Irak.

⁴⁷ Interview med Yusuf, 21 år, mand, oprindelsesland: Irak (kurdisk).

⁴⁸ Interview med Dila, kvinde, 21 år, oprindelsesland: Tyrkiet (kurdisk).

Samtidig fremhæver flere informanter, at islam (efter deres opfattelse) ikke gør forskel på mænd og kvinder, hvad disse forbud angår.⁴⁹

Som det vil fremgå nedenfor peger informanterne på flere andre fælles referencer (familiens ære, kulturelle normer, opdragelse m.m.), som har betydning for den social controls omfang og karakter, ikke mindst når det gælder årsager til *kønnsforskelle*. Dette ændrer imidlertid ikke ved, at de religiøse fortolkninger, som en stor del af informanterne giver udtryk for, medvirker til at understøtte og legitimere udøvelse af social kontrol, herunder også de kønsrollemønstre som kendetegner kontrollen. Dette har store konsekvenser for de unge (og især unge kvinder), der ikke ønsker at følge forældrenes krav eller ønsker til en ægtefælle, ønsker at have seksuelle relationer inden ægteskabet eller er homoseksuelle, og som følge heraf lever i frygt eller lever et "dobbeltliv" med henblik på at undgå familiens fordømmelse og sanktioner (se kapitel 6).

Flere af de unge forholder sig endvidere *strategisk* til religionens betydning for den sociale kontrol og for deres status i familien og det minoritetsetniske miljø. Flere af de unge, der lever et "dobbeltliv" eller har været udsat for æresrelateret vold eller undertrykkelse, har således valgt at signalere øget religiøsitet for at opnå en højere status på ægteskabsmarkedet, en højere grad af anerkendelse fra familien eller en større grad af frihed til at uddanne sig. Dette er fx sket ved at fortælle forældrene, at de går på koranskole, mens de i virkeligheden går til andre (forbudte) aktiviteter, ved at begynde at gå med tørklæde for (som kvinde) at opnå større respekt i miljøet eller ved at sige, at de er holdt op med at drikke alkohol og 'gå i byen'.

Endelig forholder nogle af de unge informanter sig eksplicit kritisk til religionens rolle i deres opvækst. De mener, at de har været udsat for religiøs indoktrinering gennem forældrenes opdragelse, som elever på muslimske friskoler eller fra deres minoritetsetniske miljø. *Noor* fortæller fx:

'Muhammed er Guds profet, Muhammed er...'. 'Okay. hvorfor?'. Du måtte ikke spørge hvorfor. Du skal aldrig spørge hvorfor inden for religion. Det må man ikke og især når man er barn, så har man den største fantasi, man kan nogensinde have i en livstid. Hvorfor er der en Gud, hvorfor? Sådan nogle ting, måtte du ikke spørge. For hvis du spurgte: 'Hold din kæft og lad være med at spørge om sådan nogle ting'. Det var det eneste svar, du kunne få af din far eller mor.

Hvad med i skolen? [Noor har nævnt, at hun gik på en muslimsk friskole]

Der spurgte vi ikke, for hvad nu, hvis vi spurgte noget forkert og vores lærer blev rasende?⁵⁰

Et andet eksempel er *Derbest*, som fortæller, at hans far valgte at flytte familien, primært for at undgå flere forsøg på religiøs 'hjernevask' fra det minoritetsetniske miljø i bebyggelsen:

Hvad handlede din fars bekymringer om med de der, i gåseøjne, forkerte typer? Var det kriminalitet eller hvad handlede det om? Hvad var han bange for?

⁴⁹ Hvorvidt informanternes fortolkninger af islam er "korrekte" eller ej er uinteressant i denne sammenhæng. Det væsentlige er, at de religiøse fortolkninger, som fremgår af datamaterialet, tillægges stor betydning af informanterne og er en medvirkende årsag til den sociale kontrol og til kontrollens karakter.

⁵⁰ Interview med Noor, kvinde, 22 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk)/Danmark.

Både kriminalitet, identitetsdannelsen, men også det religiøse, fordi det var meget på grund af religion, at min far flyttede. At de ville hjernevaske mig til Islam og sådan nogle ting, og det synes min far så var forkert, så han valgte bare at flytte væk og have en normal opdragelse – [en] mere selvstændig opdragelse.⁵¹

Studier af æresrelaterede konflikter og social kontrol har gentagne gange demonstreret, at de normer og kønsroller, som knytter sig til traditionelle forestillinger om familiens ære, ikke er udsprunget af islam og ligeledes genfindes i ikke-muslimske kulturer.⁵² Datamaterialet i denne undersøgelse understøtter billedet af, at religiøsitet ikke er den primære årsag til den sociale kontrols eksistens eller til de kønsroller og æresbegreber, som kendetegner den. Det står dog samtidig klart, at religionsforståelsen ofte er en *medvirkende* årsag til udøvelse af social kontrol og en meget central faktor når det gælder *legitimeringen af kontrollen* og dermed også de kønsroller, som findes heri.⁵³ Endelig har enkelte informanter oplevet, at de fortolkninger af islam, som de er blevet præget af gennem deres opvækst eller lokalmiljø, i uacceptabel grad har været med til at begrænse deres selvstændige meningsdannelse og religionsfrihed.

4.3 Fælles referencepunkter – familie og ære

Foruden etnicitet og religion er der to andre kulturelle referencepunkter, som går igen i stort set alle interview og fremhæves som meget vigtige: familien og æren.

Det første af disse referencepunkter er *familien*, herunder betydningen af familiens struktur, kønshierarki og opdragelsesidealer, samt omfanget og karakteren af familiens minoritetsetniske miljø. Både forældre og unge fremhæver, at der findes en række traditionelle normer for familiekollektivet, for kønsroller og for hierarkier i relation til både køn og alder, som i langt de fleste tilfælde enten kan siges at *kendetegne deres egen familie* (i højere eller mindre grad) *eller forventes at kendetegne deres familie*. En sådan forventning kan fx komme fra andre dele af familiekollektivet eller fra familiens minoritetsetniske miljø.

De traditionelle familienormer, som informanterne beskriver, kan sammenfattes på følgende vis:

- *Familien tillægges meget stor betydning*, og kollektive familienormer er ofte vigtigere end de enkelte familiemedlemmers ønsker.
- *Begrebet "familien"* omfatter, som kollektiv betragtet, ikke blot kernefamilien (far, mor og børn), men *inkluderer flere generationer og slægtninge* (fx onkler, tanter, fætre, kusiner, bedsteforældre etc).
- *Familiens kønshierarki er baseret på en patriarkalsk tradition*, hvor familiens overhoved er – eller forventes at være – en mand.

⁵¹ Interview med Derbest, mand, 20 år, oprindelsesland: Tyrkiet (kurdisk)

⁵² Se fx. Welchman & Hossain (2005), s. 230-262; Khader (2002), s. 141-144; Kragh (2010), s. 44-160.

⁵³ Legitimering af social kontrol med henvisning til islam afspejles også uden for denne undersøgelses datamateriale. Fx har foreningen Hizb-ut-Tahrir i 2013 udgivet et hæfte, som hævder, at bekæmpelse af social kontrol "er specifikt rettet mod Islam og muslimske familier", se Hizb-ut-Tahrir (2013).

- *Mænd forventes traditionelt set at forsørge familien økonomisk, mens kvinder (især mødre) forventes at fungere som kulturens tovholdere i hjemmet – herunder at varetage børnenes opdragelse og viderebringe de kulturelle og religiøse værdier.*
- *Drengebørn tillægges traditionelt set højere værdi end pigebørn.*
- *Familiens aldershierarki skal respekteres, hvorfor børn fx ikke forventes at udfordre eller stille spørgsmålstejn ved deres forældres/families beslutninger og holdninger.*

Tæt relateret til de ovenstående referencepunkter for *familien* fremhæves en række grundlæggende normer og forestillinger om *ære og skam*, som informanterne beskriver og forholder sig til (positivt eller negativt):

- *Hensynet til familiens ære tillægges afgørende betydning i det minoritetsetniske miljø – herunder som oftest i informantens egen (kerne)familie eller i andre dele af familiekollektivet (blandt slægtninge).*
- *Bevarelsen af familiens ære afhænger i særlig grad af de kvindelige familiemedlemmers adfærd, herunder især af seksuel afholdenhed indtil ægteskab. Overskrides denne norm betragtes det som meget skamfuldt, og det er derfor afgørende for familiens medlemmer at sikre, at dette ikke sker/kan ske.*
- *Familiens ære handler i bredere forstand om familiens status i det minoritetsetniske miljø. Denne status kan afhænge af mange parametre, fx økonomisk formåen, uddannelsesmæssig prestige, overholdelse af religiøse og kulturelle normer, fravær af negative rygter, indgåelse af ægteskaber med andre "gode familier" etc.⁵⁴*
- *Familiens ære påvirkes meget negativt af rygter om familiemedlemmernes opførsel. Det er derfor ikke medlemmernes reelle opførsel, men (sande eller usande) rygter herom, som er afgørende for familiens ære og status i miljøet. Upassende opførsel kan derfor ofte tolereres, hvis den foregår i det skjulte, særligt når det gælder unge mænd. Omvendt kan situationer, der blot kan give *anledning til mistanke* om en ung kvindes upassende opførsel, skade familiens anseelse betragteligt.*

Selvom informanternes beskrivelser af de ovennævnte familietraditioner og æresbegreber er påfaldende ens, så er det til gengæld meget forskelligt, hvordan de forholder sig til dem – særligt når det gælder de unge informanter. Det er fx forskelligt, om de forsvarer eller kritiserer en given kønsrolle, om de identificerer sig med familiens og det etniske netværks ønsker, eller om de er i åben opposition hertil osv.

En række længere citater kan bidrage til at illustrere informanternes egne beskrivelser:

- *Zaide, Shada, Mistah og Ihsan om familiens og ærens betydning for kønsroller:*
 Det er alt det der med – der har foregået i hundrede år med ære og det hele, det foregår stadigvæk. I nogle familier foregår det ikke, men for vores familie og for alle mine onklers familie og faster, deres familier, der er det det samme. Og jeg tror stadigvæk, det vil fortsætte. Så det er meget sådan: Hvad siger folk om én? Og hvis det er sådan, at man har

⁵⁴ Familiens ære afhænger således af det, som i sociologien og antropologien kaldes *symbolsk kapital* (begreb fra Pierre Bourdieu). Hermed forstås de egenskaber og handlinger, som legitimeres og tilskrives positive værdier af medlemmerne i en gruppe (i dette tilfælde familiens etniske minoritetsmiljø) med henblik på social distinktion.

hørt noget dårligt om en, at vedkommende har gjort, nu tænker jeg igen *pige*, men så er man nok ikke en god familie længere, fordi så har faren ikke styr på pigen. Altså, og måske heller ikke storebroren har haft nok ansvar for, hvad hun har rendt og lavet.⁵⁵

De går meget op i at ha' et rent rygte eller hvad man siger. Image skal se godt ud. Der er ikke nogen der skal se min datter gå rundt med en eller anden eller stå og kysse med en eller anden, for det er jo skamfuldt og det er jo slet ikke sådan man gør. Hun skal jo bare være jomfru og blive gift og få, du ved. Det er jo totalt atypisk, eller, ikke atypisk, men syndigt, så det er flovt, det skader hendes og min fars image. Min far går meget op i, 'du skal ikke lægge mit hoved ned, du skal ikke gøre mig flov, hvis mine venner...' [...] Så man skal virkelig bevare deres rygte og ry og familien. Og det kræver virkelig, at man lever et liv nærmest i skjul. Eller, hvis man har nogle lyster. Det kræver virkelig meget på den måde.⁵⁶

I vores kultur er det også sådan, at kvinden er dronningen, altså kvinden symboliserer nærmest, hvordan hele familien er. Er kvinden en god kvinde, så er familien også en god familie, også fordi familien følger kvinden.⁵⁷

Blandt vores kultur, der er meget... Vi tænker rigtig meget på vores ære. Og en dreng kan komme i fængsel og ens ære er stadig intakt, hvis man kan sige det på den måde, ikke? Men en pige hun skal ikke... Hun skal lave den mindste ting, før man kan sige, hele byen snakker om hende.⁵⁸

- *Farrah og Noor om kønshierarkiet og drengbørns værdi i forhold til pigebørn:*

Jeg synes også, altså meget i indvandrerulturen...De går meget op i at have en dreng i familien. Det er fordi, sådan noget, da han løfter farens navn, vil det sige. Så de går meget op i det, men der er også mange...Altså, min fars familie, de har også været meget efter, at min far skulle giftes med en ny kone for at få en søn. Og det har min mor også været helt acceptabel med. Men jeg synes bare det er latterligt, synes ikke der er forskel på en dreng og en pige. Altså en pige hun kan sagtens gøre de samme ting, som en dreng gør.⁵⁹

Jeg voksede op, og hørte min far sige, at det var ikke en skam, men det var lidt uheldigt, at han fik to døtre efter hinanden. Han ønskede, at jeg var en dreng, for så kunne jeg forsørge ham, når han blev ældre.⁶⁰

Som søn, der bliver man opdraget mere sådan, at 'du er ligesom, man er manden!', og ikke bare at 'du er kvinden'. [...] Og ja, jeg har det egentlig mere sådan: 'okay, en mand er bare lidt mere end kvinden er'. Altså, det er manden, der tager beslutningerne og sådan noget.⁶¹

⁵⁵ Interview med Zaide, kvinde, 19 år, oprindelsesland: Tyrkiet/Danmark.

⁵⁶ Interview med Shada, kvinde, 18 år, oprindelsesland: Irak/Libanon (palæstinensisk).

⁵⁷ Interview med Mistah, mand, 19 år, oprindelsesland: Marokko.

⁵⁸ Interview med Ihsan, mand, 20 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

⁵⁹ Interview med Farrah, kvinde, 19 år, oprindelsesland: Irak (kurdisk).

⁶⁰ Interview med Noor, kvinde, 22 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk)/Danmark.

⁶¹ Interview med Amina, kvinde, 18 år, oprindelsesland: eks-Jugoslavien (Bosnien).

- *Rahim og Felat* om aldershierarkiet:

Men er der andre ting man så heller ikke skal gøre i familien?

Svare forældrene [igen], for eksempel. Nu du snakker om ære og sådan noget der, når vi har gæster på besøg, ikke? Det kan man heller ikke, for så tænker de: 'Hold kæft, hvad fanden er der galt med ham der, altså? Hvorfor har de ikke styr på barnet, ikke?' Det er selvfølgelig også noget i [den] betydning, ikke?⁶²

Mine forældre er akademikere, mine forældre er ikke religiøse, de er meget antireligiøse og dermed er de også meget anti de her gamle feudale, hvad kan man sige, familiebånd, som eksisterer i Mellemøsten. Når jeg er hjemme så henter jeg te til min far og i Mellemøsten, når jeg er her, så henter jeg te til min mormor. Så henter jeg te til dem, der er ældre end jeg er, men det er fordi, det er en del af kulturen. Jeg føler mig på ingen måde tvunget til det.⁶³

Med udgangspunkt i det etniske minoritetsmiljø's betydning er informanterne blevet spurgt til deres venne- og bekendtskabskreds. Her ses det tydeligt, at det minoritetsetniske netværk udgør det primære sociale miljø for de fleste informanter. To tredjedele af de interviewede unge fortæller, at de har en større venne- og bekendtskabskreds blandt unge med etnisk minoritetsbaggrund end blandt etnisk danske unge. For de interviewede forældre gælder det, at alle på nær to har flest venner og bekendte med etnisk minoritetsbaggrund, og hovedparten af mødrene har kun meget få eller slet ingen venner med etnisk dansk baggrund.

De fleste ser ikke selv dette som et problem, men de unge, som giver udtryk for, at de er (eller har været) udsat for en høj grad af social kontrol, peger samtidig på sammenhængen mellem den sociale kontrol og den rolle, som familiens minoritetsetniske netværk spiller i dagligdagen. Hvis familien eksempelvis har mange slægtninge i Danmark eller bor i et "indvandrer kvarter" opleves den sociale kontrol typisk som stærk og omfattende. *Bina* og *Olçay* fortæller fx følgende om det minoritetsetniske netværks rolle i den sociale kontrol:

Bina:

Hvad ville de [familien] holde øje med?

Om jeg taler med drenge. Om jeg gør som jeg skal gøre. Hvordan jeg klæder mig på og hvem jeg taler med.

Og det kunne være dine fætre?

Ja, men det er også bare hele det samfund, altså hele det her pakistanske samfund, der holder alle øje med alle. Så hvis jeg var ude eller i centeret så ville, hvis jeg så en eller anden pakistansk dame, så ville hun ringe til min mor og sige: 'Hvad laver hun her?' eller 'jeg så hende derude'. Så man blev kontrolleret fra alle vegne.

Men var dine forældre også selv under pres? Kan man sige det sådan?

Ja af de folk, der ville tale ja. Af de familier, de kendte.⁶⁴

⁶² Interview med Rahim, mand, 23 år, oprindelsesland: Irak.

⁶³ Interview med Felat, mand, 22 år, oprindelsesland: Tyrkiet (kurdisk).

⁶⁴ Interview med Bina, kvinde, 20 år, oprindelsesland: Pakistan.

Olçay:

Hvis det kom ud [at en pige har en kæreste], så ville folk snakke dårligt om personen og så ville man bare sådan få et dårligt ry. Og det er jo det, man helst vil undgå, ikke? Især hos os fordi vi er meget tætte, altså hele familien. Så det ville ikke være så godt. [...] Hele den by vi er fra i Tyrkiet, de bor faktisk primært her i Danmark. Så jeg har rigtig mange grand, min far har grandfætre og grandfætre og sådan helt. Så vi er rigtig mange her, så alle ville høre det, hvis det var. Fordi folk snakker, ik'?'⁶⁵

Samlet set viser datamaterialet, at den kollektivt orienterede og patriarkalske familieform – som udgør normen i de største ikke-vestlige oprindelseslande⁶⁶ – også i Danmark spiller en afgørende rolle for hovedparten af denne undersøgelses informanter. Enten fordi normen i større eller mindre grad kendetegner informanternes *egen* (kerne)familie, eller fordi informanterne oplever en stærk forventning om at den *burde* kendetegne deres familie. Denne forventning kommer typisk fra andre dele af familien eller fra familiens etniske netværk.

Sociologen Elisabeth Beck-Gernsheim har beskrevet den ovennævnte familieform som et *patriarkalsk kønsrelationsregime*, der er kendetegnet ved et alders- og kønshierarki samt en udbredt kontrol med især kvinders seksualitet og reproduktive evne⁶⁷ – hvilket stemmer overens med de karakteristika, som informanterne i denne undersøgelse fremhæver. Dette kønsregime har stor betydning for de unge informanters situation og individuelle råderum – selvom det er forskelligt i hvor høj grad deres egen familie følger regimets normer, og selvom det er forskelligt, hvordan de selv (og deres forældre) forholder sig til regimets indhold og karakter.

Det billede, der tegner sig af forældreinformanternes ægteskaber og kønsrollerne heri, er således mere sammensat, end det billede de unge tegner af deres egne forældres kønsroller og ægteskaber. Imidlertid forholder langt de fleste informanter sig til idealerne om, hvordan kønsrollerne traditionelt set *bør* være og hvordan socialiseringen *bør* foregå – også selvom der er familier, hvor kønsrollerne reelt er ”vendt om”. Idealet forklares således af *Sharaf*:

Altså vi har det sådan, at et hjem, der er styret af moderen, det er sådan usymmetrisk... eller sådan lidt, det er ikke noget som er at tilgodese. [...] Det bedste eksempel jeg kan give dig, det er træneren og assistenttræneren. Assistenttræneren assisterer træneren, der er dialog. Og så min mor er assistenten.⁶⁸

⁶⁵ Interview med Olçay, kvinde, 23 år, oprindelsesland: Tyrkiet (kurdisk).

⁶⁶ Dette er veldokumenteret inden for forskningen. Se fx henvisninger i Danneskiold-Samsøe et.al. i: Liversage & Rytter (2014), s.143-144.

⁶⁷ Beck-Gernsheim (2007), s. 282. En nærmere redegørelse for de historiske årsager til denne patriarkalske og kollektive familieform er udeladt af pladshensyn. Forskningen peger typisk på, at de ikke-vestlige samfund historisk set har været kendetegnet ved fraværet af sociale og økonomiske sikkerhedsnet, hvilket har gjort individet dybt afhængig af forholdet til den nære familie og slægten. Derudover kan fraværet af en udbredt oplysningstradition fremhæves.

⁶⁸ Interview med Sharaf, mand, 23 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

Flere af de kvindelige forældreinformanter har valgt at bryde med det kønshierarki, de har været udsat for i ægteskabet, og har ladet sig skille. Andre kvinder giver udtryk for, at de ønsker at gøre det samme, men endnu ikke har haft styrken eller modet til det. At det kan have ubehagelige konsekvenser at udfordre kønsregimet vidner flere af de skilte kvinders historier om. Et eksempel er *Reem*, hvis tidligere veninder og naboer overfaldt hende, efter at hun blev skilt fra sin mand:

Jeg blev skilt dengang, og så bliver jeg meget bagtalt. Og fordi jeg gik til skole, så blev jeg kaldt, at jeg er for dansk. Jeg har gjort det ene og det andet, og de skulle blande sig i alt, hvad jeg gør. De skulle tjekke alt, hvad jeg gør. Der var social kontrol på. Alle mine veninder og min nabo. Kender du det? Når der er en virus herovre, så går de væk fra dig. [...] De kom på gaden og spyttede og sagde nogle ting. Så svarede jeg tilbage og så overfaldt de mig.⁶⁹

Som citatet understreger er der således også i forældregenerationen flere eksempler på informanter, som forholder sig kritisk til de patriarkalske familienormer og kønsrolleidealiser, som de forventes at leve op til. Og der er også eksempler på stærk social kontrol af forældres adfærd. Denne undersøgelse har imidlertid sit fokus på kønsrollernes og den sociale kontrols betydning for de *unge* informanter.

4.4 Opdragelse og kønsrollesocialisering

Også når der spørges til den form for opdragelse og kønsrollesocialisering, som informanterne har oplevet i deres opvækst, ses der en række markante fællestræk, som er relateret til de ovennævnte familienormer, kønshierarkier og æresbegreber.

Samtidig står det imidlertid klart, at der i de enkelte familier kan være stor forskel mellem morens og farens opdragelsesidealer og mellem de opstillede idealer og den faktiske praksis. Desuden kan der være stor forskel på, hvordan familien agerer indadtil og udadtil rent socialt. På denne måde er flere af de unge informanter – og i øvrigt også flere af forældreinformanterne – vokset op med en socialisering, der bygger på delvist modstridende idealer, på forskellige former for praksis i forhold til mor og far og på forskellige koder for social opførsel indadtil i familien og udadtil i forhold til det minoritetsetniske miljø. For de unge som tilhører 2. generation er denne splittelse endnu mere udtalt, når der ses på de socialiseringsidealer, som de er vokset op med indadtil i forhold til familien og det etniske netværk, og så de socialiseringsidealer, som de har mødt i det danske majoritetssamfund, fx i børneinstitutionen eller i skolen.

Endelig findes der enkelte informanter, som giver udtryk for at de er vokset op i familier, hvor de ovennævnte familienormer og æresbegreber ikke har haft betydning, selvom de kender til normerne og begreberne fra det minoritetsetniske miljø og har oplevet deres betydning for venner og bekendte.

Hvis fokus imidlertid skal bevares på det generelle billede, kan der også i forhold til opdragelsen fremhæves en række kendetegn, som fremhæves af flertallet af de unge:

⁶⁹ Interview med Reem, kvinde, 45 år, forælder, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

- Høje, men ofte udtalte, forventninger fra forældrenes side.
- Kønsspecifikke forventninger til sønner og døtre, og forskellige kønsrolleidealiser.
- Fravær af dialog omkring opdragelsesidealiser, særligt fra fædrenes side.
- Stor vægt på familierelationernes betydning.
- Tavshed og tabuisering (fx ift. seksuelt relaterede emner eller psykisk sygdom)
- Trusler om sanktioner i tilfælde af upassende opførsel, særligt for piger.
- En udtalt generationskløft mellem forældre og børn.
- Tydelige markeringer af familiens alders- og kønshierarki: At vise respekt for sine forældre og at kende sin plads i familien.
- Fremhævelse af kollektive idealiser frem for selvstændighedsidealiser.
- Opretholdelse af familiens image: "keeping up appearances".

Flere informanter, særligt unge mænd, fremhæver endvidere, at fysisk afstraffelse og i nogle tilfælde decideret vold, har været en integreret del af deres opdragelse. Det kan ikke afgøres, om også dette træk gælder for hovedparten af de øvrige informanter eller ej.⁷⁰

Resultatet af den ovennævnte opdragelsesform har for en stor del af denne undersøgelses informanter været, at de er meget tæt forbundne med deres familie, hvilket giver dem en stærk følelse af familiefællesskab, men samtidig er de ofte meget frygtsomme i forhold til at overskride normerne for passende opførsel og bange for (de eventuelle) konsekvenser heraf. Når det gælder karakteren af (de forestillede) konsekvenser og opfattelsen af, hvorvidt der sker forskelsbehandling af drenge og piger i opdragelsen, er der i øvrigt en bemærkelsesværdig diskrepans mellem udsagnene fra de interviewede unge og de interviewede forældre. Hovedparten af de unge, og særligt de unge kvinder, peger på en udtalt forskelsbehandling af drenge og piger, og de forestiller sig ofte meget alvorlige konsekvenser af brud på normer vedrørende seksualitet. De interviewede forældre, derimod, giver typisk udtryk for, at de ikke gør stor forskel på drengebørn og pigebørn, og at de i sidste ende ikke vil kunne stille så meget op, hvis deres børn overskrider seksualitetsnormen. Der kan være flere forskellige

⁷⁰ Undersøger har ikke konsekvent spurgt ind til dette forhold, men forholdet er spontant blevet nævnt af flere interviewpersoner. Det kan ikke antages, at alle informanter selv ønsker at fortælle åbent om fysisk afstraffelse og vold i deres familie og det kan derfor ikke afgøres, om det er et typisk eller atypisk kendetegn ved den opdragelse, som informanterne i denne undersøgelse har fået.

forklaringer på denne diskrepans, men datamaterialet gør det ikke muligt at konkludere med sikkerhed.

Opdragelsens forskellige kønsrolleidealer kan overordnet siges at være traditionelle og patriarkalske: Drengene opdrages typisk med forventninger om, at de skal blive gode forsøgere og øge familiens prestige gennem præstationer uden for hjemmet, mens piger typisk opdrages med forventninger om, at de skal kunne varetage rollen som tovholdere i forhold til familiens dagligdag og videreførelse af kulturen, herunder at de skal tage sig af de primære opgaver i hjemmet. Tre citater kan tjene til illustration heraf.

- *Farrah, Gülen og Wahid* om opdragelsesidealer for piger og drenge:

Den perfekte familie, det vil helt sikkert være den pige, der gør lige, hvad hendes forældre beder hende om. Den pige, der kommer hjem fra skole, og hvis hendes forældre siger til hende, hun ikke må gå, så gør hun det ikke. Det er en pige, der hele tiden er sammen med sin mor og hjælper til derhjemme.⁷¹

Min mor vil gerne have, at jeg skal være rigtig god til at gøre rent og lave mad. Det vil hun meget gerne have, at jeg skal lære. Men det er jo sådan noget med, at med hjempasning, der har de mere forventning til pigerne og økonomisk, der er det mere over for drengene.⁷²

Jeg tror, at som forældre har man større ambitioner for drengene...Jeg tror det er forskelligt fra en dansk familie i forhold til det, fordiJeg tror bare det, som jeg opdager det, som er noget natur et eller andet, så forventer man bare, måske fordi vi er sådan mænd agtige, hårde. Hård og blød. Jeg tror, måske det er det, der gør, at man psykisk af natur har mere forventning til en dreng. Men ikke nok med det, så tror jeg i forhold til min familie, at det også skyldes, at jeg har lavet nogle [gode] ting. Og de har jo set en udvikling i mig og de forventer. Min mor plejer at sige tit til mig: 'Jeg tror, du bliver en rigtig stor person en dag.' Det er jo motiverende, samtidig med at det er jo fedt at få det at vide, ikke?⁷³

4.5 Reaktionsmønstre: Identifikation, tilpasning, dobbeltliv og åben konflikt

De unge informanter reagerer forskelligt på den socialisering og opdragelse de har fået, og de forholder sig forskelligt til de traditionelle familienormer og de forestillinger om ære, som er forbundet hermed. Nogle få forklarer, at deres (kerne)familie er en undtagelse fra reglen, og at de på baggrund af fx deres forældres opgør med traditionerne lever et liv, hvor de ikke (længere) behøver at forholde sig til disse forhold. Langt hovedparten af de unge er dog stærkt præget af både familienormerne, opdragelseskulturen og den sociale kontrol, men deres reaktionsmønstre er forskellige.

Idealtypisk kan reaktionsmønstrene inddeles i 4 kategorier: Identifikation, tilpasning, dobbeltliv og åben konflikt. Nedenfor gennemgås idealtyperne hver for sig, mens de følgende kapitler vil give mere detaljerede eksempler på, hvordan mønstrene kommer til udtryk, når det gælder de forventede kønsroller og den sociale kontrol i relation til uddannelse og

⁷¹ Interview med Farrah, kvinde, 19 år, oprindelsesland: Irak (kurdisk).

⁷² Interview med Gülen, kvinde, 22 år, oprindelsesland: Tyrkiet (kurdisk).

⁷³ Interview med Wahid, mand, 23 år, oprindelsesland: Pakistan.

arbejdsliv, seksualitet og partnervalg, samt fritids- og foreningsliv. Det er vigtigt at fremhæve, at de unge ofte har bevæget sig frem og tilbage mellem flere forskellige reaktionsmønstre eller har valgt at reagere på en måde, som går på tværs af de her angivne reaktionsmønstre. Selvom reaktionsmønstrene kan sige at være de typiske, er der altså tale om *idealtyper*:

a) Identifikation

Med *identifikation* forstås et reaktionsmønster, hvor den unge i altovervejende grad har gjort de traditionelle familienormer, kønsregimet og de hertil forbundne forestillinger om familiens ære til sine egne. Identifikationen kommer ofte implicit til udtryk i de enkelte interview. I de tilfælde, hvor identifikationen eksplicit forklares bliver den ofte naturliggjort med henvisning til "kultur" eller legitimeret med udgangspunkt i islam.

De unge, som altovervejende identificerer sig med de traditionelle familienormer, oplever ikke umiddelbart den sociale kontrol som et problem. Snarere ser de den sociale kontrol som en sikring mod at komme på afveje – og de accepterer som udgangspunkt de kønsrelationer og kønshierarkier, som familiens normer er baseret på. Der er flere unge kvinder end unge mænd, og flere mødre end fædre, som enten implicit eller eksplicit giver udtryk for et reaktionsmønster, der kan karakteriseres som *identifikation*. En forklaring kan være, at konsekvenserne ved at vælge et af de andre reaktionsmønstre typisk er langt større for kvinder end for mænd. Af samme årsag forventes netop kvinder i højere grad at fremvise dette reaktionsmønster, mens mænd i højere grad kan tillade sig at reagere med *tilpasning* eller *dobbeltliv* (se reaktionsmønstre b og c). Der kan således være tale om både ubevidst og bevidst identifikation, hvor den sidstnævnte variant ikke nødvendigvis vælges uden påvirkning fra omgivelsernes pres – især når kvinder udviser dette reaktionsmønster.

Identifikation medfører ofte belønning i form af tryghed og anseelse i familien/netværket. Ved både i praksis og ord at støtte de traditionelle familienormer medvirker den unge typisk til at hæve familiens ære i det minoritetsetniske miljø.

Eksempel på identifikation: (Sanaa, 22 år, kvinde, oprindelsesland: Irak)

Selvfølgelig skal forældrene, sådan bag børnene, altså hele tiden fortælle dem, hvad de må og ikke må og hvad de skal, og hvordan tingene skal gå, for at det hele skal være på det rette spor. Så selvfølgelig har jeg også oplevet det, og det er jeg også glad for.

Og er der forskel på hvad din mor og far bestemmer derhjemme?

De bestemmer jo alting, men det er min far, der er kongen [griner]

Vil du sige, at der er nogen ting kvinder er bedre til at bestemme end mænd?

Ja! Det er med hjemmet og det med børnene og have styr på alle de der ting derhjemme.

Og hvad med den anden vej, er der noget mænd er bedre til at bestemme end kvinder?

Det er de store ting.

Som for eksempel?

Som for eksempel, når børnene skal giftes eller et eller andet

Og ville du sige at familiens ry, altså det man siger om jer, det er vigtigt for din familie?

Det er meget vigtigt. Fordi vi er jo, vi lever i en verden, hvor man skal tage sig af sådan noget, man skal holde styr på det!

b) Tilpasning

Det andet reaktionsmønster er *tilpasning*. Med tilpasning menes et reaktionsmønster, hvor den unge udadtil har valgt at overholde hovedparten af de traditionelle familienormer og de hertil forbundne forestillinger om familiens ære og kønshierarki, men indadtil forholder sig mere eller mindre kritisk hertil. Med andre ord er den unge opmærksom på, at der er en større eller mindre konflikt mellem hans eller hendes egne normer og holdninger og så de holdninger og normer som familien eller netværket forventer. Den unge kan indgå i forskellige former for forhandlinger med familien, men har valgt hovedsageligt at følge forældrenes og familiens normer i praksis fx for at undgå, at familien lider et statustab i det minoritetsetniske netværk, for at opretholde (eller genoprette) et godt forhold til familien eller for at undgå at leve et dobbeltliv med den risiko for konflikt og repressalier, som dette kan medføre.

De unge, som altovervejende har valgt at tilpasse sig de traditionelle familieværdier, oplever typisk den sociale kontrol som et problem eller et irritationsmoment, men de har samtidig svært ved at se, hvordan de skal overskride normerne uden samtidig at bryde med deres familie og med traditionerne – og de har ikke lyst eller mod til at leve et dobbeltliv eller til åben konfrontation. Samtidig er dette reaktionsmønster også typisk for de informanter, som er opvokset i familier, hvor forældrene kun i mindre grad er præget af de traditionelle familieværdier, eller hvor opdragelsen ikke har været præget af vold eller sociale problemer. Her er parterne typisk bedre i stand til at tilpasse sig hinanden gennem forhandling uden at det bliver nødvendigt for den unge at leve et dobbeltliv eller at starte en (længerevarende) åben konflikt. Endelig kan tilpasning være et meget bevidst og strategisk reaktionsmønster, fx for unge, som *har* levet et dobbeltliv, er blevet opdaget og nu forsøger at nærme sig familien eller netværket igen for at afslutte konflikten og begrænse skadevirkningerne i forhold til familiens ære.

Eksempel på tilpasning: (Nevin, kvinde, 18 år, oprindelsesland: Tyrkiet)

Hvad med ære og familiens omdømme, hvordan tror du, det kommer til at blive i din egen familie?
Jeg har jo altid haft det og jeg er jo vokset op med det, så jeg tror, jeg vil give det videre til mine børn og tænke, at...ja... det tror jeg faktisk vil følge med. Men nok ikke så meget som....

(...) Ville du ønske, at du havde lidt mere frihed?

Da jeg var mindre tænkte jeg meget over det, at: 'Hvorfor må jeg ikke det her? og hvorfor må jeg ikke det?' og nu har jeg mere accepteret det, tror jeg. Og så har det været sådan, okay. Der er nogen ting jeg må, og så er der andre ting, hvor jeg bare siger 'Okay - det gør jeg bare ikke, så'

Forstår du de regler og grænser dine forældre sætter op?

Nej, ikke altid. Nogen gange kan jeg slet ikke se... altså, hvorfor? Og der er også nogle gange hvor de ikke kommer med en grund til at, altså, hvorfor må jeg egentlig ikke det her? Og så forstår jeg det ikke. Men der er andre gange hvor jeg godt kan se det og tænker 'okay - det kan jeg faktisk godt se'.

c) Dobbeltliv

Det tredje reaktionsmønster er *dobbeltliv*. Med dobbeltliv menes et reaktionsmønster, hvor den unge indadtil – det vil sige i forhold til familien og det etniske minoritetsnetværk – lader som om, at han/hun lever op til familiens og netværkets normer og forbud, mens den unge i virkeligheden lever et hemmeligt liv ved siden af, som er præget af større eller mindre normbrud og overskridelser. Det kan fx være deltagelse i forbudte sociale sammenhænge, fester med det modsatte køn, byture med indtagelse af alkohol, hemmelige kærester, sex før ægteskab mm.

Risikoen ved at leve et dobbeltliv er i praksis langt større for unge kvinder end for unge mænd, ikke mindst når det gælder konsekvenser af normbrud i forhold til sex før ægteskab (se kapitel 6). Dette er tilsyneladende den primære årsag til at dobbeltlivet er et mere udbredt reaktionsmønster blandt de unge mænd i denne undersøgelse end blandt de unge kvinder. Hertil kommer, at de unge mænd ikke er udsat for den samme sociale kontrol i forhold til fritidslivet (se kapitel 7), hvilket også gør det nemmere for dem at leve et dobbeltliv uden at blive opdaget.

De fem unge kvinder, som i denne undersøgelse fortæller, at deres familie har opdaget deres dobbeltliv, er hver og én blevet udsat for hårde straffe fra familiens side (længerevarende udstødelse fra familien, vold og/eller genopdragelsesrejse til oprindelseslandet). Selvom *hovedparten* af de unge mænd i denne undersøgelse har levet et dobbeltliv, der involverer sex før ægteskab, er der til gengæld kun to mænd, som har været udsat for en lignende straf i form af længerevarende udstødelse fra familien – i det ene tilfælde fordi familien opdagede, at han var homoseksuel. Modsat de unge kvinders situation tolereres de unge mænds dobbeltliv ofte ud fra en "conspiracy of silence": Begge parter ved det, men lader som om, de ikke ved det – don't ask, don't tell. De nævner det aldrig for hinanden eller hjælper hinanden med at dække over det. Dobbeltlivet er præget af løgn og dækhistorier.

Eksempel på dobbeltliv:

Shada, kvinde, 20 år, oprindelsesland: Irak/Libanon:

Altså, jeg løj jo rigtig meget over for min familie og rigtig meget over for min mor. Jeg skulle lyve om alt hvad jeg lavede, ikke? Så jeg levede mange år på bare at lyve og det blev en fast ting jeg gjorde. En del af min tankegang. Jeg tænkte ikke over det, det var bare en lille løgn. Sådan er det bare. Min far løj også rigtig meget. Der er meget løgn i det, fordi man kan jo ikke være det her perfekte menneske, som folk gerne vil have man skal være. Man er nødt til at lyve. Løj, løj, løj.

Sharaf, mand, 25 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk):

Altså jeg har været i byen rigtig meget. Jeg har også drukket rigtig meget, og de ting, det kan min søster ikke. Det kan hun ikke. Eller det er fordi, det er meget vigtigt at forstå, at jeg behøvede sådan set ikke at lyve overfor min far hver gang, jeg var i byen. Jeg gjorde det alligevel. Han ved godt, jeg er i byen, men lige så snart jeg siger til ham, at jeg er i byen, så mister vi alt den der respekt dér, fordi det kan han heller ikke tillade sig. Men for mig er det syndigt, for min søster er det også syndigt, fuldstændigt!

d) Åben konflikt

Det fjerde reaktionsmønster er *åben konflikt* med forældre og/eller familie og netværk. Hermed forstås et reaktionsmønster, hvor den unge åbent giver udtryk for divergerende holdninger, står ved sine normbrud og nægter at leve op til forældrenes eller familiens forventninger og krav.

Det mindretal af de unge, som i denne undersøgelse har valgt dette reaktionsmønster, har følt sig tvunget til det – og det har i alle tilfældene været den sidste udvej, set med de unges øjne. Den åbne konflikt er som oftest opstået i forbindelse med, at forældrene eller familien har opdaget den unges dobbeltliv og har valgt at iværksætte en straf eller fremsætte trusler. I disse tilfælde har nogle unge valgt at reagere med en strategisk tilbagevenden til *tilpasning*, mens andre unge – fire kvinder og to mænd – har følt, at de var nødt til at vælge den åbne konflikt for at være tro mod sig selv. To af de fire kvinder er som følge af den åbne konflikt stukket af hjemmefra og opholder sig p.t. hos RED på en hemmelig adresse, mens de to øvrige efter flere års åben konflikt er søgt tilbage mod anerkendelse gennem en strategisk *tilpasning*. Den ene af de to mænd ser ikke sine forældre længere, mens den anden efter flere års åben konflikt har genetableret et tåleligt forhold til forældrene, som er baseret på den præmis, at der aldrig tales åbent om det, der udløste konflikten (homoseksualitet).

Eksempel på åben konflikt:

Mariam, kvinde, 23 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk):

Jeg er meget forskellig fra min familie og vi har meget forskellige værdier...Jeg kan huske da min søster skulle giftes, så kørte min mor mig ud til en park og ville snakke med mig, siger hun. Og så siger hun så, og det var to timers tortur, altså, så siger hun til mig: 'Nå, men nu skal de så giftes og hun har fundet sig en god mand, og det er jo meget godt for hende, og det betød jo, at vores familie, hvad skal man sige, bliver blandet med en anden familie, og derfor bliver du også nødt til i højere grad at kunne passe på din gøren og laden, fordi det kommer jo til at påvirke din søster og din søsters svigerfamilie'. Og så tænkte jeg bare: 'what? Jeg gider da overhovedet ikke at være en del af sådan en kulturel norm, hvor man skal passe på ens gøren og laden fordi, at hvad man gør, i sidste ende kan præge ens, en eller anden, anden familie man ikke kender, negativt.' Det kunne jeg overhovedet ikke, det kan jeg ikke forstå!

Amin, mand, 28 år, oprindelsesland: Iran:

Moralsk så slog han [min far] jo hånden af mig og sagde: 'jamen, hvis du tager til _____ allerede som 18-årig, så er du ikke min søn mere'. 'Der er imod alt hvad jeg har sagt til dig'. 'Du kommer ikke nogen vegne med det'.

Det er da også en hård melding. Hvordan tog du det?

Ja, det tog jeg bogstaveligt, jo. Begge to, både ham og jeg er personer, der tager ting meget bogstaveligt. Så det du siger til mig, det er det jeg tager det for. Jeg hverken overfortolker eller underfortolker. Det er fuldstændig som det bliver sagt, jeg fortolker det. Og det har jeg så gjort i snart 9 år nu.

4.6 Delkonklusion

Kapitlets gennemgang af centrale mønstre og forskelle viser, at der kan peges på 4 kulturelle referencepunkter, som informanterne i vid udstrækning deler og udpeger som centrale i relation til undersøgelsens temaer. Disse referencepunkter har stor betydning for de kønsroller og for den sociale kontrol, som enten kan siges at kendetegne informanternes egne familier eller som informanterne oplever *forventes* at kendetegne deres familie, fx fra storfamiliens eller det etniske minoritetsmiljø side. Det drejer sig om: etnisk tilhørsforhold, religiøst tilhørsforhold, familiens betydning og ærens betydning.

Med udgangspunkt i disse referencepunkter kan der opstilles en række fælles familienormer og æreskulturelle traditioner, som har stor betydning for informanterne, uanset hvordan de selv – som individer – har valgt at forholde sig til dem. Blandt disse normer og traditioner kan fx nævnes: At familiekollektivet tillægges meget større betydning end det enkelte familiemedlem, at familieformen er baseret på et tydeligt alders- og kønshierarki samt at æreskulturelle normer har stor betydning, særligt i forhold til kontrollen med kvinders seksualitet. Samtidig peger informanterne på et fælles sæt af karakteristika og normer, som for de flestes vedkommende har kendetegnet deres opdragelse og de kønsroller, de er vokset med (deres kønsrollesocialisering).

Informanternes religiøse tilhørsforhold er for hovedpartens vedkommende en medvirkende årsag til udøvelse af social kontrol og en central faktor når det gælder legitimering af den sociale kontrol. Det står imidlertid samtidig klart, at de normer og kønsroller, som knytter sig til de traditionelle forestillinger om familiens ære, ikke er udsprunget af religionen. Størstedelen af undersøgelsens informanter opfatter sig selv som helt eller delvist troende og praktiserende muslimer, mens et mindretal opfatter sig selv som mindre religiøse eller ikke-religiøse.

Når der ses på etnicitet fremgår det tydeligt, at det etniske tilhørsforhold er en vigtig identitetsmarkør for hovedparten af undersøgelsens informanter og ligeledes spiller en central rolle i relation til kommende valg af ægtefælle. Når der ses på etniske forskelle fremgår det, at de eks-jugoslaviske forældreinformanter – og til dels de afghanske – på en række områder adskiller sig markant fra de øvrige informanter. Dels opfatter de i mindre grad sig selv som religiøse, og dels lægger de i mindre grad vægt på de traditionelle æreskulturelle normer, som blandt andet relaterer sig til kontrollen af unge kvinders seksualitet. Da denne undersøgelse ikke er repræsentativ kan disse etnicitetsforskelle imidlertid være udtryk for tilfældigheder.

De unge informanters *reaktioner* på de traditionelle kønsrolleforventninger og den sociale kontrol kan idealtypisk inddeles i fire kategorier: *identifikation, tilpasning, dobbeltliv og åben konflikt*. Ved at se nærmere på, hvordan informanterne fordeler sig på disse reaktionsmønstre i de efterfølgende tre kapitler, er det således muligt at foretage sammenligninger af de unges reaktioner på kønsrolleforventninger og social kontrol i relation til hhv. uddannelse og arbejdsliv (kapitel 5), seksualitet og partnervalg (kapitel 6) samt fritidsaktiviteter og foreningsliv (kapitel 7).

KAPITEL 5 – KØNSROLLERS BETYDNING FOR DELTAGELSE I UDDANNELSE OG ARBEJDSLIV

Dette kapitel analyserer kønsroller og social controls betydning for de unge informanternes uddannelsesvalg samt deltagelse i arbejdslivet. Der er i kapitlet særligt fokus på uddannelse, da hovedparten af de unge informanter er under uddannelse. Det er derfor sværere at sige noget om deres fremtidige position i forhold til arbejdsmarkedet.

5.1 Normer for uddannelse – værdier og forventninger

De dominerende normer for uddannelse står tydeligt frem i undersøgelsens samlede datamateriale. Nedenfor skitseres de normer for uddannelse, som typisk fremhæves af både unge og forældre i undersøgelsen:

- *Uddannelse er meget vigtig som kilde til social mobilitet.* Denne norm gælder for begge køn og begrundes med flere forskellige forhold.
- *Uddannelse har stor betydning for familiens ære.* Familiens uddannelsesniveau har stor betydning for familiens status og prestige i relation til det minoritetsetniske miljø. Uddannelse er derfor et vigtigt familieanliggende, snarere end det er et selvstændigt valg, den unge egenhændigt tager.
- *Uddannelse øger muligheder for at finde en "god" ægtefælle.* Denne norm gælder begge køn, men fremhæves især med hensyn til unge kvinder.
- *Uddannelse skal særligt for unge mænd være en kilde til fremtidig familieforsørgelse.* Denne norm er mindre udtalt når det gælder familiens uddannelsesforventninger til unge kvinder.
- *Forældre har høje forventninger til deres børns uddannelse.* Alle unge informanter – på nær én – giver udtryk for, at deres forældre har høje forventninger til deres uddannelse, og i flere tilfælde også til uddannelsens karakter. Der er generelt et stort forventningspres. I forhold til den unge mand, som udgør undtagelsen, kan det tilføjes, at begge hans forældre er på overførselsindkomst.
- *Nogle uddannelser giver prestige, andre gør ikke.* Specifikke, høje uddannelser, såsom medicin, jura og ingeniør, giver prestige i relation til familiens minoritetsetniske miljø. Uddannelser inden for håndværk eller humaniora er derimod ikke prestigefyldte.

5.2 Motivationsfaktorer og årsagsforklaringer

I det følgende analyseres de forklaringer, som ligger til grund for de ovenfor beskrevne normer for uddannelse. Afsnittet baserer sig primært på informanternes egne beskrivelser og rationaler.

Uddannelse som kilde til social mobilitet og en bedre fremtid

En grundlæggende forklaring på forældrenes uddannelsesforventninger er, at de ønsker en bedre fremtid for deres børn. Mange af de unge informanter forklarer, at der hos deres forældre er en erkendelse af, at de selv har haft opslidende og ofte dårligt betalte jobs eller har haft svært ved at finde arbejde og derfor ikke ønsker det samme for deres børn. På denne måde anser forældrene uddannelse som en grundlæggende forudsætning for at sikre social mobilitet mellem generationerne.

Flere af de informanterne fremhæver desuden betydningen af, at der er gode uddannelsesmuligheder i Danmark. Forældrene har i mange tilfælde ikke selv haft mulighed for at tage en uddannelse i oprindelseslandet, og de er bevidste om, at mulighederne er gode for unge i Danmark. De muligheder, som findes i det danske uddannelsessystem, har for nogle af forældrene været en medvirkende årsag til deres indvandring (en *pull*-faktor).

Blandt en del af de unges forældre findes desuden et ideal om selvforsørgelse. Dette kommer til udtryk hos forældrene ved deres ønske om, at de unge gennem uddannelse skal blive i stand til at kunne klare sig selv. Informanterne fremhæver forskellige årsager til dette ideal, som især fremhæves af enkelte unge kvinder, der er opvokset med alenemødre i socialt belastede kvarterer. Baggrunden for mødrenes ønske er i deres tilfælde ikke primært at sikre de unge kvinders deltagelse i samfundet, men derimod at undgå, at de bliver tvunget til at underlægge sig det kønshierarki, som mødrene i nogle tilfælde selv har levet under. Det er med andre ord et *empowerment*-ideal.

Generelt er der hos forældreinformanterne en stor vilje til at hjælpe og støtte deres børn i deres uddannelse. Også de forældre, som har dårlige danskundskaber, giver udtryk for, at de prøver at hjælpe deres børn med lektierne efter bedste evne.

Uddannelse som statusfaktor i familien og det minoritetsetniske miljø

For både unge mænd og unge kvinder tillægges uddannelsesvalget samtidig stor betydning for familiens status og ære, da gennemførelse af den rette, høje uddannelse medfører en høj grad af prestige. Som oftest er valg af uddannelse derfor ikke et spørgsmål som mestendels er op til den enkelte unge. Det er istedet en beslutning, som også handler om at realisere familiens ønsker, da den kan have stor betydning for familiens fremtidige status i det minoritetsetniske miljø. *Amin* karakteriserer forældregenerationens fokus på status og prestige på følgende måde:

[De er] konkurrencemennesker, ikke bare overfor hinanden, men også overfor andre. Det vil sige, at de kan få en baby og allerede, når de ser babyen, tænker de: 'Ham der, han skal være læge' eller 'hun skal være sådan og sådan', ikke? Uden at kigge på hvad det er personen vil, eller barnet vil, hvad evnerne rækker til. Men det er simpelthen fordi, at der er et pres i

forhold til de andre familier, fordi de kigger på den anden familie og tænker: 'Ham dér, min kammerats søn er blevet læge og hans datter er blevet... et eller andet...'⁷⁴

Et andet eksempel er *Zaide*, som også beskriver, hvordan uddannelse er et familieanliggende og derfor kan medføre et forventningspres:

Min mor og far og faster har lavet et væddemål, da jeg var mindre, med min fætter, at den der først bliver læge skal give et eller andet. Og nu læser min fætter til læge og er nået til 5. semester, så det er sådan lidt. Men – og så sagde jeg også til min far: 'Nu har du tabt væddemålet'. Jamen det var kun for at skulle skubbe på, at jeg skulle læse til læge. Det var ikke fordi jeg skulle, det var bare lige sådan lidt for at presse måske.⁷⁵

Et tredje eksempel er *Shada*, hvis far bad hende lyve om, at hun gik på gymnasiet, for at han ikke skulle miste status:

Hver gang jeg skulle til Libanon skulle jeg lyve om hvor jeg var fra, eller ikke hvor jeg var fra, men hvad jeg lavede. Du skal ikke fortælle dem, at du er på kontanthjælp og sådan noget. Sig at du går på gymnasiet eller sig du gør et eller andet. Polér mit image!⁷⁶

Vigtigheden af, at ens barn får en høj uddannelse, så det øger familiens status, ses ligeledes hos *Rana*. Hun forklarer, at hendes far vil flytte med hende til en anden by, hvis hun kommer ind på det universitet, som kræver det højeste snit på den uddannelse, hun søger ind på. Dette eksempel viser tydeligt, at det i nogle tilfælde snarere er den prestige som er forbundet med uddannelsesretningens ydre karakteristika (fx et højt snit, et fint universitet) fremfor selve uddannelsens indhold, fx dansk lovgivning, der er afgørende. Samtidig illustrerer eksemplet en kønsforskel i forhold til uddannelsesvalg: Faren tilbyder at flytte med, fordi unge, ugifte kvinder typisk ikke må flytte hjemmefra for at studere, hvilket er mere acceptabelt for unge mænd (se også kapitel 6 og 7).⁷⁷

Gennemførelsen af en høj, prestigefyldt uddannelse kan desuden fungere som kompensation for statustab i familien. Dette kan fx forekomme i situationer, hvor forældrene selv har haft høje stillinger i hjemlandet, men ikke har kunnet bruge deres uddannelse i Danmark og dermed har lidt et statustab. På baggrund af dette øges vigtigheden for forældrene af, at deres egne børn uddanner sig godt og kommer i arbejde.

Specifikke uddannelser giver prestige

Ud fra undersøgelsens datamateriale er det tydeligt, at specifikke uddannelser er i højeste kurs (fx medicin, jura, ingeniør og business-studier). Langt størstedelen af de unge har således også valgt at orientere sig mod en uddannelse, der relaterer sig til disse områder. En grundlæggende årsag til, at disse studieretninger foretrækkes, er, at de er kendte i oprindelseslandet og er forbundet med prestige og med udsigten til en god indkomst i de

⁷⁴ Interview med Amin, mand, 28 år, oprindelsesland: Iran.

⁷⁵ Interview med Zaide, kvinde, 20 år, oprindelsesland: Tyrkiet/Danmark.

⁷⁶ Interview med Shada, kvinde, 20 år, oprindelsesland: Libanon/Irak.

⁷⁷ Interview med Susanne Willaume Fabricius, LOKK (22.01.2014).

minoritetsetniske miljøer.⁷⁸ Dette beskrives fx af *Halima*, som reflekterer over baggrunden for forældrenes ambitioner for hendes karrierevalg:

Hvad tænker din mor og far om, hvad de gerne vil have, at du skal blive til?

Altså, jeg ved, at min far gerne vil have, at jeg skal være advokat eller sådan noget bankhalløjsa... Det vil min mor også gerne have, men jeg kan ikke sidde på et kontor, det kan jeg ikke. Så ja...

Og hvorfor tror du, at han gerne vil have du skal være advokat?

Det er for, at man har ligesom en høj uddannelse agtigt... Det er nok det.

Hvorfor tror du, at din far synes, at det kunne være godt? Er det noget med, at han ville blive meget stolt af det?

Det tror jeg også. Også fordi, at... Jeg ved ikke. Også jeg ved ikke hvad deres løn er, men den er i hvert fald højere end alle... End mange andre jobs, men det er også... Jeg tror, de kender ikke så meget til andet. Jeg tror også, det har noget med det at gøre.⁷⁹

Et andet eksempel er *Amina*, hvis forældre også har høje forventninger:

Jeg tror bare, det er sådan, når man kommer fra et muslimsk land, eller at man er... At det er sådan noget med, at ens forældre de vil meget gerne have, at man opnår noget stort i sit liv, man ikke bare ender med at være... Jeg ved ikke hvad. Så de var egentlig meget glade for min beslutning, fordi jeg ville gerne være tandlæge. De var bare sådan... De støttede mig virkelig. De ville også have støttet mig uanset, hvad jeg ville have valgt, men ja... De er i hvert fald meget glade for det.

Hvis nu du gerne ville have været... læse til SOSU eller være frisør?

Det tror jeg ikke, de ville have været så glade for. Altså, det ved jeg ikke. Jeg tror bare, de har sådan en forventning om, at ens børn de skal opnå noget, som er lidt højere i agtelse eller hvad man kan sige.⁸⁰

Et tredje eksempel er *Rana*, hvis forældre ligeledes opfordrer hende til at tage prestigefyldt uddannelse - i dette tilfælde medicin. Hun peger desuden på forældrenes manglende viden om andre uddannelsesretninger, som en medvirkende årsag til at forældrene ser enkelte uddannelser som særligt prestigefyldte:

De har også altid kommet med medicin. 'Hvorfor læser du ikke medicin og bliver læge?' Den har jeg også fået at vide mange gange, fordi de ser det som den bedste uddannelse, kan man sige. De har jo ikke gået i skole, mine forældre de blev færdige med 5. klasse. Så man kan sige, at de har ikke så bred viden omkring forskellige uddannelser, og der er jo 400 uddannelser, men så har de advokat, ingeniør, læge som det højeste.⁸¹

At de samme professioner er alment kendte og forbundet med stor status i oprindelseslandet fremhæves også af *Sanaa*, hvis forældre ligeledes ønsker, at hun læser medicin:

Er det også fordi det har en høj status i Irak at være læge?

⁷⁸ Se også Maggaard (2009).

⁷⁹ Interview med Halima, kvinde, 17 år, oprindelsesland: Marokko.

⁸⁰ Interview med Amina, kvinde, 18 år, oprindelsesland: eks-Jugoslavien (Bosnien).

⁸¹ Interview med Rana, kvinde, 18 år, oprindelsesland: Tyrkiet (kurdisk).

Ja, det er. Det tror jeg også. Det er derfor tankegangen er sådan generelt.⁸²

Gennemgående for de foretrukne uddannelser er altså, at titler, økonomiske forhold og eksamensbeviser er i centrum. Blandt forklaringerne for valg og ønsker om uddannelse fremhæves derimod ikke årsager som fx personlig udvikling, selvrealisering eller almen dannelse. Med kun én undtagelse er der således et generelt fravær af mere abstrakte dannelsesidealer blandt informanternes rationaler. At især de humanistiske og de mere alment rettede samfundsvidenskabelige uddannelser er mindre eftertragtede, kan også hænge sammen med den opdragelseskultur som findes i hovedparten af informanternes familier, hvor der ikke er tradition for at have en samtalebaseret eller egalitær diskussionskultur. I stedet er familierne typisk kendetegnet ved køns- og aldershierarkier, som tillægger nogle individers ord større vægt end andres. Samtidig er det tydeligt, at det for nogle forældre er vigtigere at deres børn vælger en uddannelse som giver familien status og ære, end at de vælger en uddannelse som de selv ønsker. Et eksempel på dette beskrives af *Mariam*, som skiller sig ud ved at have valgt en humanistisk uddannelse. Dette har medført den følgende reaktion fra *Mariams* mor:

Hun synes, det er pinligt, at hun har mødt nogle af hendes veninder, som ikke rigtig forstår, hvad det der humaniora, det er. Og jeg er fuldstændig chokeret, altså: 'Hvorfor siger du sådan noget til mig i stedet for at være stolt over, at jeg kommer hjem med et bachelorbevis?' Og så siger hun: 'Nå, men jeg synes altså, at det er vildt pinligt, jeg ved ikke, hvad jeg skal sige til folk. Du skal læse noget, jeg konkret kan forholde mig til. Hvis ikke du læser jura, så bliver jeg nødt til at gøre livet surt for dig'.⁸³

Som det fremgår, er det i dette tilfælde det etniske minoritetsnetværks holdning til *Mariams* uddannelse, som er det afgørende for moren. Fravalget af en uddannelse, som i dette miljø forbindes med prestige skaber en konflikt, fordi datteren – til trods for sine intellektuelle evner – ikke har valgt en uddannelse, der styrker familiens ære. Dette illustrerer tydeligt at uddannelsesvalgets betydning for familiens status i det minoritetsetniske miljø er en anden væsentlig årsagsforklaring, når det gælder sammenhængen mellem uddannelsesvalg og social kontrol.

Uddannelse som forberedelse til ægteskab

En tredje central forklaring er, at forældrenes høje uddannelsesforventninger er relateret til de unges muligheder for at indtræde i et godt, fremtidigt ægteskab. Som beskrevet i kapitel 4 og 6 er ægteskab, ligesom uddannelse, et familieanliggende. En høj uddannelse kan i denne sammenhæng være med til at sikre, at en datter eller en søn kan giftes ind i en "god" familie med høj status i familiens etniske minoritetsmiljø.

Når man ser nærmere på de unge kvinder og mænds motivationer i forhold til uddannelse som forberedelse til ægteskab, er der klare kønsforskelle. Flere af de unge mænd i undersøgelsen ser uddannelse som en kilde til fremtidig indtægt og familieforsørgelse, mens

⁸² Interview med Sanaa, kvinde, 23 år, oprindelsesland: Irak.

⁸³ Interview med Mariam, kvinde, 25 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

flere unge kvinder nævner uddannelse som en måde at fremme egne interesser og rettigheder i forhold til det fremtidige ægteskab.

Det er altså gennemgående for flere af informanterne i undersøgelsen, at der er en større økonomisk forventning til de unge mænd end til de unge kvinder. Blandt andet udtrykker *Farrah*, at det er vigtigt for hendes far, at hun bliver gift med en mand, som er uddannet og kan forsørge hende:

Han vil helt sikkert gerne have en, der er uddannet. En der kan ligesom forsørge hans datter, være sammen med hans datter, støtte hans datter. Uddannelse er helt sikkert vigtig.⁸⁴

For flere af de unge kvinder i undersøgelsen er udsigten til at skulle finde sig en "god" ægtemand central for deres motivation for uddannelse: Hvis de tager en høj uddannelse, øges chancen for, at de kan giftes med en mand, som ligeledes er veluddannet og kommer fra en "god" familie. Dette kommer altså både dem selv og familien til gode. Dels tilgodeser de unge kvinder det kollektive og værner om familiens ære, dels får de ofte mere indflydelse på, hvem de bliver gift med. De unge kvinder kan altså på længere sigt bruge deres høje uddannelse som et middel til at opnå en højere grad af kønsligestilling i ægteskabet. Hvordan de unge kvinder ellers bruger uddannelse som en strategi, vil blive yderligere uddybet i det følgende afsnit.

5.3 Uddannelse og social kontrol – forhandlingsrum og strategier

I dette afsnit ses nærmere på den sociale kontrol, der finder sted i forhold til uddannelse. Først beskrives forventningspresset på de unge, dernæst forhandlingen omkring uddannelsesvalg, de unges reaktionsmønstre samt de unges kvinders strategier.

Forventningspresset på de unge

Generelt gør det sig gældende for de unge i undersøgelsen, at deres forældre lægger pres på dem i forhold til uddannelse. Familiens forventningspres kommer imidlertid til udtryk på forskellig vis og i forskellig grad for de unge informanter i undersøgelsen.

Jawad beskriver, hvordan uddannelse er det helt centrale samtaleemne i hans familie, og hvilken effekt det har på ham:

Min familie, det er ikke ligesom alle andre. Sidder aldrig og snakker med dem. Jeg orker ikke at snakke fordi... Det eneste vi snakker om, det er uddannelse.⁸⁵

Et andet eksempel er *Masun*, hvis oplevelse af forældres uddannelsesforventninger minder om *Jawads*:

Min mor hun presser mig hver eneste dag til at tage en uddannelse. Det er det eneste, hun snakker om, og det er virkelig begyndt at gå mig på nerverne. Hun siger: 'Det er lige meget, hvad du tager, så længe du tager en uddannelse og får et godt liv, så er jeg ligeglad. Du skal

⁸⁴ Interview med *Farrah*, kvinde, 19 år, oprindelsesland: Irak (kurdisk).

⁸⁵ Interview med *Jawad*, mand, 22 år, oprindelsesland: Afghanistan.

ikke have det samme liv som mig'. Det er jeg også glad for, at hun siger. Min mor elsker mig overalt på jorden selvfølgelig.⁸⁶

Et tredje eksempel er *Nevin*, som beskriver uddannelsesvalget betydning for familiens ære samt det pres, hun oplever i forbindelse hermed:

I forhold til det med familiens omdømme, hvad er så skamfuldt eller slemt at gøre?

Hvis man har en pige som tager i byen og... jeg tror også det der med, at hvis pigen kommer sammen med en dansker, kan også være noget, som bringer skam over familien og...ja, hvis pigen ikke er jomfru, når hun bliver gift.

Så det er vigtigt at undgå de ting, så folk tænker godt om familien?

Ja - og også sådan hvis man har kusiner og sådan, så er det også meget sådan, hvis ens kusine har fået en god uddannelse, så skal du også have en god uddannelse. Så man sammenligner meget alle andres børn med sine egne børn.

Kan det føles som et pres?

Jo, det kan det godt somme tider, ja. Hvis man ikke har den der lyst til, at man gerne vil have en uddannelse, så kan det godt føles som et stort pres.⁸⁷

For nogle informanter kommer presset til udtryk ved, at deres forældre ofte kommer med kritiske udsagn omkring de unges egne ønsker eller valg. Flere af de unge kvinder i undersøgelsen beskriver endvidere, at det at være en "god pige" af forældrene kædes sammen med at tage en "god" uddannelse. Dette er ligeledes en måde for forældrene at påvirke de unge i deres uddannelsesvalg.

For én af forældreinformanterne er det ikke hans egen mening om uddannelsesvalg, men primært hans egne forældres mening herom, som er styrende for det pres, han lægger på sin søn. Sønnen læser et humanistisk fag, men forælderen har forsøgt at overtale ham til at vælge en anden og mere prestigefyldt uddannelse af hensyn til bedsteforældrenes ønsker. Dette illustrerer, at betoningen af familiens status og ære kan udmønte sig i et forvetningspres, som går på tværs af flere generationer.

Forhandlinger om uddannelsesvalg og de unges reaktionsmønstre

Det er stor forskel på hvordan de unge informanter er kommet igennem processen omkring valg af uddannelse.

Ofte indgår de unge og forældrene i en forhandling omkring uddannelsesvalget, men de unges frihed til selv at vælge er typisk relativt begrænset i dette forhandlingsrum. En stor del af de unge er enten meget præget af eller (direkte) underlagt forældrenes præferencer og orientering mod bestemte uddannelsesretninger. Dette kan blandt andet forklares ved, at de unge er opdraget med, at de ældre generationers meninger vejer tungere end deres egne, og at man ikke stiller spørgsmålstegn herved (se kapitel 4). På trods af, at det er en beslutning om de enkelte unges liv, tillægges de kollektive familienormer altså stor betydning i størstedelen af de unges familier. For mange af familierne i undersøgelsens datamateriale

⁸⁶ Interview med Masun, mand, 19 år, oprindelsesland: Irak.

⁸⁷ Interview med Nevin, kvinde, 19 år, oprindelsesland: Tyrkiet.

vejer familiens ære dermed tungere end den enkelte unges ønsker, og i nogle tilfælde også formåen.

På trods af de unges begrænsede frihed til selv at vælge deres uddannelse, ender flertallet med at finde en løsning, der gør både den unge og forældrene tilfredse. For flertallet af de unge informanter i undersøgelsen sker der gennem forhandlingen en *tilpasning*, hvor begge parter enten "giver sig lidt" og finder et fælles kompromis, eller hvor den ene part i højere grad tilpasser sig den andens ønsker. Det er som oftest den unge, der tilpasser sig forældrenes krav, men der er også eksempler på, at forældrene over tid accepterer den unges valg efter en indledende skepsis. For en del af de unge i undersøgelsen finder der en *identifikation* sted, hvor de unge gør forældrenes ønsker til deres egne, og begge parter opnår en høj grad af tilfredshed.

Et eksempel på en informant, der har tilpasset sig sine forældres ønsker, er *Sanaa*. Hun har oplevet sine forældres sociale kontrol som begrænsende for hendes uddannelsesvalg, men har i høj grad forsøgt at leve op til forældrenes forventninger:

Det første, jeg prøvede, det var læge, men det gider jeg så alligevel ikke, det kan jeg ikke lide, jeg kan ikke lide at se syge mennesker. Så sagde jeg, jamen jeg vil gerne have noget, der på en eller anden måde ligner eller er tæt på den her måde, og så fandt jeg så, læst lidt om, hvad laborant er for noget. Så siger jeg, det vil jeg gerne prøve at se, om det var noget for mig, og ja, det er jeg glad for indtil videre.

Og hvad kendte dine forældre til den uddannelse, hvad synes de om det, var de glade for det? De ville selvfølgelig gerne have, at jeg skulle være læge i stedet for. Og så var der noget med, at jeg gerne ville læse til farmaceut, og det er jo så også tæt på, eller ikke tæt på, det er ikke tæt på alligevel, men det er det samme område, ikke?⁸⁸

Et andet eksempel på en tilpasning omkring uddannelsesvalg er *Afran*, der valgte en mellemlang videregående uddannelse. I hans tilfælde fandt der en gensidig tilpasning sted, idet hans forældre over tid endte med at acceptere hans uddannelsesvalg:

Altså de, min far har, altså i starten var de lidt tvivlende, fordi altså de ville jo gerne have, at jeg blev advokat eller dommer eller ingeniør eller et eller andet. De havde ikke rigtig hørt om uddannelsen, men derimod, så senere hen, da de godt kunne se, jeg var rigtig glad for min uddannelse, så havde de fuld respekt for det og er rigtig, rigtig glade på mine vegne også.⁸⁹

I undersøgelsens datamateriale er der flere eksempler på unge, som direkte udtaler, at de ville have valgt andre uddannelsesveje, hvis det ikke var for forældrene. Man kan altså stille spørgsmålstegn ved, om de unge var endt på de samme uddannelser, hvis de selv havde valgt uden forældrenes indflydelse. Samtidig er det væsentligt at fremhæve, at forhandlingen, for nogle af de unge, handler om mere end "blot" uddannelsesvalg. Ved at bøje sig for forældrenes og dermed kollektivets interesser, kan de i nogle tilfælde opnå et større forhandlingsrum i forhold til andre aspekter af deres liv. Den tilpasning, der sker, er altså for nogle af de unge en strategi til at få bedre muligheder i kommende forhandlinger, fx i forhold til en kommende ægtefælle. *Bina* beskriver det på denne måde:

⁸⁸ Interview med Sanaa, kvinde, 23 år, oprindelsesland: Irak.

⁸⁹ Interview med Afran, mand, 20 år, oprindelsesland: Irak (kurdisk).

Jeg tror, det er fordi man kan forhandle. Nogen gange kan man godt forhandle med sine forældre, og hvis man vælger at tage en uddannelse, så får man også lidt mere frihed, og så kan man også godt selv beslutte, hvem man vil giftes med mange gange. Hvis de møder en fra studiet eller... så hvis man har en uddannelse, så kan man sige: 'jamen så skal jeg også have en klog mand'.

Man får noget at forhandle med?

Det gør man. Det er der mange forældre, der har det sådan.

Men er det sådan, at forældrene opfordrer deres døtre til at tage en uddannelse?

Det er der jo nogen, der gør. Det er der jo mange, der gør ja. Det gjorde mine forældre så bare ikke.⁹⁰

De undtagelser, som skiller sig ud i forhold til de typiske reaktionsmønstre (fx Bina), vil blive behandlet nærmere i afsnit 5.4.

De unge kvinders strategier

Som beskrevet er der ikke de store kønsforskelle, når det kommer til social kontrol og uddannelsesvalg. Ser man imidlertid på uddannelsesorienteringens formål i et bredere perspektiv, har denne nogle andre betydninger for de unge kvinder end for de unge mænd.

Først og fremmest udgør uddannelsesinstitutionen for majoriteten af informanterne i undersøgelsen en legitim ramme for samvær med det modsatte køn. Da de unge kvinder generelt er meget mere begrænsede end de unge mænd, når det handler om at bruge tid med det andet køn i fritiden (se kapitel 6 og 7), er betydningen af denne kontakt ikke uvæsentlig. Der er altså en enighed mellem forældre og unge kvinder om, at de kan omgås det andet køn i forbindelse med deres uddannelse, selvom kun nogle af de unge kvinder får lov at tage med til skolefester m.v. Samtidig udgør uddannelsen også et rum, hvori både de unge mænd og de unge kvinder møder og agerer i majoritetssamfundet, får etnisk danske venner og bekendte m.m. For flere af undersøgelsens unge er netop uddannelsesinstitutionen dermed den primære ramme omkring deres personlige relationer med etniske danskere. Dette gør sig i særlig høj grad gældende for de unge kvinder.

Også i forhold til lektielæsning er der forskelle mellem kønnene. Lektielæsning foregår primært i hjemmet, oftest direkte efter skole. Da de unge mænd imidlertid har langt større frihed end de unge kvinder til at gøre, hvad de vil i fritiden (se kapitel 7), er det især de unge kvinder, der laver lektier. De unge mænds større frihed, herunder også frihed til at fravælge lektielæsningen, er altså en mulig delforklaring på, at de unge ikke-vestlige kvinder klarer sig bedre end de unge mænd i uddannelsessystemet. Samtidig er det at tage en uddannelse og at fordybe sig i lektielæsningen også en måde for de unge kvinder at få et frirum fra forældrene på, forklarer Susanne Willaume Fabricius fra LOKK.⁹¹ Pernille Ruben Hansen er enig i denne forklaring og tilføjer, at det er hovedårsagen til, at Integrationshuset Kringlebakken har etableret en lektiecafé for unge kvinder.⁹² Lektielæsningen er altså en strategi, som de unge kvinder anvender for at få en pause fra presset fra forældrene, men

⁹⁰ Interview med Bina, kvinde, 20 år, oprindelsesland: Pakistan.

⁹¹ Interview med projektleder Susanne Willaume Fabricius, LOKK (22.01.14).

⁹² Interview med ledelse og medarbejdere fra Kringlebakken (26.11.2013).

det er på samme tid også i forældrenes interesse, at de unge kvinder fordyber sig i deres uddannelse, fordi de på denne måde kan holde dem beskæftigede.

En anden strategi, som flere af de unge kvinder i undersøgelsen benytter sig af, er uddannelse som en mulighed for at udskyde tidspunktet for ægteskab. Anita Johnson fra RED påpeger, at denne strategi ofte virker for de unge kvinder, men understreger samtidig, at forældrene som oftest ender med alligevel at få dem gift efter endt uddannelse. Nogle kvinder bruger fx et fremtidigt planlagt ægteskab med en fætter, som et argument for at tage en uddannelse. De 'snyder' forældrene ved at sige, at de kun kan få fætteren til Danmark, hvis de uddanner sig.⁹³

5.4 Undtagelser – dobbeltliv og åben konflikt

Selvom størstedelen af de unge har valgt en uddannelse, som både de selv og deres forældre er endt med at være tilfredse med, så er der også enkelte – og meget markante – undtagelser fra det overordnede billede. Dette gælder fx *Bina*, hvis forældre forsøgte at forhindre hende i at tage en uddannelse, fordi det ikke passede til forældrenes kønsrolleforventninger.

Nedenstående illustrerer *Binas* historie:

Nu har du valgt at gå på _____. Er det en beslutning, du selv har truffet eller har dine forældre haft noget at sige i forbindelse med det?

Det er en jeg selv har truffet, mine forældre ville helst ikke have at jeg skulle læse. Og hvis jeg skulle læse så skulle det være min fremtidige mand, der skulle bestemme om jeg måtte læse. Så det er noget jeg selv har valgt.

Var det en konflikt at holde på det?

Ja det var rigtig hårdt, fordi jeg ville jo gerne læse. Altså jeg ville jo ikke være hjemmegående og bare have fem børn og bare passe huset. Det er der jo ikke nogen fremtid i.

Så de ville helst have, efter folkeskolen, at du bare gik derhjemme og så blev gift hurtigt?

Ja. Det ville de.

Til sidst så måtte de så bøje sig eller hvordan foregik det?

Jamen jeg sagde til mine forældre, at jeg tog til koranskole, og det gjorde jeg så ikke, jeg tog til skolen i stedet for. Jeg havde så valgt en koranskole i _____, der kom de ikke særlig ofte. Og så havde jeg fået min søster til at sige, at dér tager jeg hen. Og så vi sagde begge to, at jeg tager ned og læser Koranen, og så opdagede [de] så senere hen, at der har jeg slet ikke været. Så der var et meget stort skænderi, hvor de så kom ned på skolen og ville have mig ud med det samme, for det skulle jeg ikke.⁹⁴

Binas strategi var altså at leve et *dobbeltliv* for på den måde at kunne tage en gymnasial uddannelse, selvom hendes forældre ikke tillod hende det. Da forældrene opdagede dette, endte *Bina* med at stå i *åben konflikt* med sine forældre. Ifølge *Bina* er årsagen til

⁹³ Interview med direktør Anita Johnson, RED (8.11.2013).

⁹⁴ Interview med *Bina*, kvinde, 20 år, oprindelsesland: Pakistan.

forældrenes ageren, at familiens ære og omdømme er et meget centralt anliggende for forældrene, som frygtede, at hun ville bringe skam over familien ved at gå på en dansk skole:

De troede, at jeg var forkert på den, at jeg var blevet en forkert pige. Jeg var blevet lokket af de danske drenge til at gøre, som jeg gjorde. Så nu var jeg blevet til en luder og drak og røg. Men det gjorde vi ikke, det var egentlig bare ren skole.

Du ville bare gerne gå i skole?

Ja.⁹⁵

Som *Binas* historie viser, er den sociale kontrol omkring uddannelse i nogle tilfælde så voldsom, at det har alvorlige konsekvenser for den unge. Samtidig er *Binas* historie speciel, da hendes forældre – i klar modsætning til de øvrige informanternes forældre – ikke mener, at det er passende for en ung kvinde, at tage en uddannelse.

En anden fortælling, som skiller sig ud, omhandler *Ranas* bror, som har haft en konflikt med sine forældre om uddannelsesvalg. Broren har, ifølge Rana, opgivet at få sit eget uddannelsesønske opfyldt, og har samtidig ikke været i stand til at leve op til forældrenes ønsker, hvilket har resulteret i, at han lige nu 'ikke laver noget':

Har han [broren] haft problemer med diskussioner med forældrene?

Ja, faktisk. Da han blev færdig med 9. klasse, ville han gerne være tømrer. Hvis han havde læst til tømrer, så ville han måske have et job nu, det som han ønskede, og have et mere lykkeligt liv nu. Men de spærrede vejen for ham og sagde: 'Du skal tage en 10. klasse og tænke lidt bedre', så gik han på _____, så droppede han ud, og lige nu laver han ikke noget.⁹⁶

Historien om *Bina* og om *Ranas* bror skiller sig ud i denne undersøgelses datamateriale, men hos RED, Etnisk Konsulentteam og LOKK (Etnisk Ung) kendes flere lignende sager. Ifølge Susanne Willaume Fabricius får LOKK henvendelser fra både unge mænd og unge kvinder, som bliver udsat for stærk social kontrol og kan opleve alvorlige konflikter med forældrene i relation til uddannelse og uddannelsesvalg.⁹⁷ Anita Johnson fra RED beretter, at en af hovedforklaringerne på de unge mænds tilstedeværelse hos RED er det store pres i forhold til uddannelse.⁹⁸ Det, at de ikke har frihed til at vælge og er underlagt stærk social kontrol i forhold til at vælge bestemte, høje uddannelser, kan altså resultere i åbne konflikter mellem forældre og unge.

5.5 Relation mellem uddannelse og arbejdsliv – kønsforskelle

Som nævnt i begyndelsen af kapitlet, giver datamaterialet ikke grundlag for at foretage en dybere analyse af forholdet mellem uddannelse og arbejdsliv, da langt størstedelen af de unge informanter stadig er under uddannelse. Undersøger har spurgt informanterne, hvad

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Interview med Rana, kvinde, 18 år, oprindelsesland: Tyrkiet (kurdisk).

⁹⁷ Interview med projektleder Susanne Willaume Fabricius, LOKK (22.02.14).

⁹⁸ Interview med direktør Anita Johnson, RED (08.11.13).

de vil bruge deres uddannelse til, når de er færdige, men det er naturligvis usikkert, i hvor høj grad informanternes forventninger og forudsigelser bliver til virkelighed.

Grundlæggende er der bemærkelsesværdige kønsforskelle, når det gælder spørgsmålet om, hvad de unge informanter *forventer* at bruge deres uddannelse til. En stor del af informanterne fremhæver, at økonomisk forsørgelse typisk ses som mandens ansvar, og dette optræder også som den primære motivation blandt undersøgelsens unge mænd. Flere forventer at de i højere grad end deres kommende ægtefælle skal stå for at forsørge deres (fremtidige) familie, hvilket samtidig forbindes med mandlig stolthed. Mandens rolle som forsørger afspejles også i forventningerne til forholdet mellem uddannelse og arbejde, da det med selvfølgelighed forventes, at de unge mænd skal arbejde efter endt uddannelse. Her beskriver *Yusuf* og *Wahid* den typiske ansvarsfordeling mellem kvinder og mænd, som de opfatter den:

Så hvad har mænd mere ret til at bestemme end kvinder? Økonomi?

Ja, fordi det er en mands ansvar jo. For eksempel. En mand passer på ét liv, og hvis man bliver gift, så passer man på to liv, så har man, så har man en ansvar for hende og for en selv.⁹⁹

I et indvandrerhjem kan det være, at kvinden bruger meget mere tid derhjemme, det er den værdi hun har, det hun gerne vil. Det er der sikkert også nogen, der ikke har, men der er nogen, der har det. Også en mand han har den værdi, han skal arbejde, han skal sørge for pengene. Det vil sige, han har et andet ansvar. Der er ansvarsfordeling. Det behøver ikke at kvinden skal arbejde.¹⁰⁰

For mange af forældrene til de unge i undersøgelsen gør det sig gældende, at de har en traditionel arbejdsdeling i hjemmet, som ligner den, de unge mænd beskriver i citaterne. Størstedelen af de unge informanternes mødre er således hjemmegående. En del af de unge kvinder i undersøgelsen vil, ligesom deres mødre, prioritere opdragelsen i hjemmet frem for at arbejde. Dette gør sig blandt andet gældende for *Sanaa*, der på spørgsmålet om, hvorvidt hun vil arbejde fuldtid, når hun bliver gift, svarer:

Jeg vil hellere bruge min tid på mine børn end arbejde.¹⁰¹

Det er dog ikke størstedelen af de unge kvinder i undersøgelsen, der ønsker at gå hjemme. Blandt de unge kvinder findes derimod en del forskellige forventninger til den fremtidige deltagelse på arbejdsmarkedet. I modsætning til *Sanaa* vil *Farrah* gerne arbejde, selvom hun får familie:

Når du en dag bliver gift og får børn, hvad tænker du så med arbejde? Vil du stadig arbejde?
Ja.

Så du vil ud og være _____? Og gøre en forskel?

Ja. Altså jeg tænker, jeg har ikke læst alle de år for, at en mand skal holde mig hjemme.

⁹⁹ Interview med Yusuf, mand, 21 år, oprindelsesland: Irak (kurdisk).

¹⁰⁰ Interview med Wahid, mand, 23 år, oprindelsesland: Pakistan.

¹⁰¹ Interview med Sanaa, kvinde, 23 år, oprindelsesland: Irak.

Er der nogle, der sådan bliver holdt hjemme? Tænder du, eller?

Altså der er nogle, der rent faktisk bliver gift kun for at holde sig hjemme. Altså, ja.

Det er måske i stedet for at tage en uddannelse?

Ja, der er mange, der er ligeglade med skole, bare de får sig en mand.¹⁰²

En anden ung kvinde, for hvem arbejdslivet er centralt for fremtiden, er *Rana*. Hun har fundet inspiration hos sin mor, som 'hele tiden' har været på arbejdsmarkedet:

Det er jo ikke kun manden, der skal forsørge sin familie. Hvis nu min mor kun havde opdraget os, og hun ikke havde noget job, og det eneste hun gjorde var at passe på sin familie, lave mad, passe huset og så videre, så ville jeg nok også have tænkt lidt anderledes, så ville jeg nok være mere villig til at blive hjemme og passe mine børn og forsørge min mand med hensyn til huset. Men fordi jeg hele tiden har set min mor ude på arbejdsmarkedet og være i gang, så selvfølgelig har det påvirket mig.¹⁰³

Dette citat understreger, at normen om, at manden har det økonomiske ansvar som forsørger, ikke er styrende for alle de unge informanter. Blandt andre unge kvinder findes der ligeledes et ønske om at kunne bidrage til familiens økonomi på lige fod med deres kommende mand. Dette kan fortolkes som et ønske om at opnå en højere grad af ligestilling i et fremtidigt ægteskab. Selvom der blandt nogle af de unge kvinder ses en sådan motivation, er det dog ikke muligt at sige, om denne strategi vil have effekt på sigt.

Samlet set nævner flere af de unge kvinder, at de gennem uddannelse forventer, at få større indflydelse på valget af deres ægte mand. Dog nævner flere informanter, at der også findes unge kvinder, for hvem dette ikke gør sig gældende. Der er i undersøgelsens datamateriale således eksempler på kvindelige familiemedlemmer og bekendte, som efter endt uddannelse er blevet overrasket i udlandet og giftet væk.

5.6 Delkonklusion

Uddannelse tillægges samlet set en meget høj værdi blandt informanterne i undersøgelsen. Dette medfører et forventningspres, som gælder både unge mænd og unge kvinder. Da hovedparten af undersøgelsens unge informanter er under uddannelse belyser datamaterialet kun i mindre grad betydningen af kønsroller og social kontrol i relation til arbejdslivet. Dette område indgår derfor primært i relation til informanternes *forventninger* til deres fremtidige arbejdsliv efter endt uddannelse.

Informanterne fremhæver flere forskellige årsager til den stærke uddannelsesorientering og det høje forventningspres. For det første ser mange familier uddannelse som en vigtig kilde til social mobilitet. Dette skyldes blandt andet, at forældrene ofte ikke er uddannede og ønsker bedre muligheder for deres børn. Desuden er et typisk argument, at de unge skal tage en uddannelse, fordi der er gode muligheder herfor i Danmark.

¹⁰² Interview med Farrah, kvinde, 19 år, oprindelsesland: Irak (kurdisk).

¹⁰³ Interview med Rana, kvinde, 18 år, oprindelsesland: Tyrkiet (kurdisk).

Samtidig står klart, at den stærke uddannelsesorientering også hænger sammen med at uddannelse er et vigtigt statussymbol i relation til familiens prestige i det minoritetsetniske miljø. Uddannelse som kilde til status og ære er dermed en væsentlig faktor når det gælder familiens uddannelsesforventninger og den sociale kontrol, som relaterer sig hertil. Samtidig er uddannelse også et vigtigt statusparameter, når det gælder indgåelse af ægteskab. Prestigefyldte uddannelser øger således de unge familiemedlemmers mulighed for at finde en "god" ægtefælle. Dette gælder begge køn, men fremhæves især i relation til de unge kvinder, for hvem det også kan være en personlig motivationsfaktor.

Nogle uddannelsesretninger giver i særlig høj grad prestige i relation til forældrene og familiens etniske minoritetsmiljø. Dette kan føre til problemer med social kontrol i de tilfælde, hvor de unge ønsker at vælge en anden uddannelsesretning. Blandt de prestigegivende uddannelser nævnes typisk jura, medicin og ingeniør. Dette er uddannelser som også er kendte og prestigefyldte i informanternes oprindelseslande, hvorfor de giver en høj grad af status i det minoritetsetniske miljø. Samtidig er disse retninger forbundet med formelle og konkrete uddannelseskompetencer og med en god indkomst. Derimod giver fx håndværksfag og humanistiske uddannelsesretninger ikke prestige.

Valget af uddannelse er som oftest et familieanliggende. I forhandlinger omkring uddannelsesvalg vejer betydningen af familiens ære og status ofte tungere end den unges egne præferencer, og i nogle tilfælde også kompetencer og formåen. I de fleste tilfælde finder der en *tilpasning* sted mellem forældrene og den unge, som ender med at gøre begge parter tilfredse. Oftest vælger den unge en uddannelse, som ligger inden for eller tæt på forældrenes præferencer. Der er dog også eksempler på unge, som har haft konflikter med deres forældre omkring valg af uddannelse. Dette gælder især når den unge har ønsket en håndværksrelateret eller humanistisk uddannelse.

En enkelt informant i undersøgelsen beskriver, at hendes forældre ikke ville give hende lov til at tage en uddannelse, fordi de ønskede, at hun skulle giftes med en traditionel mand og gå hjemme. Hun valgte derfor at leve et *dobbeltliv*, hvor hun sagde, at hun gik på koranskole, men i virkeligheden tog på gymnasiet. Da hendes forældre opdagede det, kom de i *åben konflikt*, hvilket har haft alvorlige konsekvenser for hende. Selvom denne case er den eneste af sin art i det herværende datamateriale, kender både EKT, RED og LOKK til andre sager, som involverer både unge mænd og unge kvinder, der er i åben konflikt med deres familie på grund af uddannelsesvalg. Typisk handler disse sager om at forældrene og familien stiller meget specifikke og høje krav til den unges uddannelsesvalg.

For både de unge kvinder og de unge mænd udgør uddannelsesinstitutionen en ramme for samvær med etniske danskere, som de ellers sjældent bruger meget tid med uden for skolen. For de unge kvinder udgør uddannelsesinstitutionen ydermere en legitim ramme for samvær med det modsatte køn. Kønsforskellen ligger i, at de unge mænd ikke er begrænsede i samværet med det modsatte køn på samme måde som de unge kvinder (se kapitel 6 og 7).

I forhold til de unges uddannelsesstrategier, findes der ligeledes nogle kønsforskelle blandt informanterne i undersøgelsen. De unge kvinder bruger mere tid på lektielæsning, hvilket støttes af forældrene på grund af interessesammenfald. Forældrene holder de unge kvinder beskæftigede, mens de unge kvinder samtidig får et frirum fra forældrene og dermed også fra den sociale kontrol. En anden strategi er at benytte uddannelse i relation til forhandlinger omkring indgåelse af ægteskab. Flere af de unge kvinder fremhæver, at de ved

gennemførelsen af en høj uddannelse kan forhandle med forældrene og dermed udskyde indgåelse af ægteskab.

I relation til de unge informanternes motivation for at uddanne sig er der klare kønsforskelle. Generelt set ønsker de unge mænd at kunne forsørge deres familier på baggrund af en "god" uddannelse, hvor de unge kvinders motivationer er mere forskelligartede. En del af de unge kvinder forventer ikke at være på arbejdsmarkedet, når de stifter familie, mens andre unge kvinder ønsker at arbejde, selvom de får familie, hvormed de ikke ønsker at underlægge sig normen om, at deres mand skal være den primære forsørger.

KAPITEL 6 – KØNSROLLERS BETYDNING FOR SEKSUALITET OG PARTNERVALG

Dette kapitel omhandler betydningen af kønsroller og social kontrol i relation til seksualitet og partnervalg. Kapitlet gennemgår først de normer, der fremhæves som dominerende i relation hertil. Herefter beskrives først det forventningspres og de kønsroller som relaterer sig til udøvelse af social kontrol, og dernæst de unge kvinder og mænds reaktioner på den sociale kontrol, de oplever at blive udsat for. Herefter gennemgås de kønsspecifikke konsekvenser af seksuelle normbrud for henholdsvis unge kvinder og unge mænd. Afslutningsvis behandles informanternes holdninger og syn på homoseksualitet, samt de homoseksuelle informanternes egne oplevelser og strategier.

6.1 Normer for seksualitet og partnervalg – familie, ægteskab og ære

Med udgangspunkt i undersøgelsens samlede datamateriale kan der tegnes et meget klart og entydigt billede af de dominerende normer for seksualitet og partnervalg. Med ganske få undtagelser¹⁰⁴ fremhæver informanterne således, at følgende normer enten kendetegner deres egen (kerne)familie eller i udtalt grad *forventes* at kendetegne deres familie:

- *Kvinder skal være jomfruer ved indgåelse af ægteskab.* Denne norm begrundes både med henvisning til religion og kultur. Familiens ære afhænger i meget høj grad af, at denne norm overholdes i praksis, og de forventede konsekvenser ved normbrud er store.
- *Mænd bør heller ikke udleve deres seksualitet inden ægteskabet.* Denne norm begrundes med religion, men kun sjældent med henvisning til kultur, og familiens ære påvirkes ikke tilnærmelsesvis i samme grad, som hvis normen ikke overholdes af kvinder. De forventede konsekvenser af normbrud er typisk mindre eller ikke-eksisterende for mænd, især hvis de sker diskret eller som en "conspiracy of silence".¹⁰⁵
- *Det er forbudt for kvinder at gifte sig med ikke-muslimer.* For mænd gælder det, at de helst skal gifte sig med muslimer, men de kan – i princippet – også gifte sig med kristne. Både unge og forældreinformanter fremhæver, at det som udgangspunkt er et krav til begge køn, at en kommende ægtefælle er muslim.

¹⁰⁴ Se kapitel 4, særligt afsnit 4.1.

¹⁰⁵ Se forklaring heraf i afsnit 4.5, under *dobbeltliv*.

- *Både unge mænd og unge kvinder forventes som udgangspunkt at gifte sig med en ægtefælle fra samme oprindelsesland eller med samme etnicitet.* Der er dog ofte rum for forhandling – særligt når de andre normer er overholdt.
- *Alle unge skal giftes – og helst i aldersrækkefølge (den ældste datter først osv).* Det er ikke et spørgsmål om man skal giftes – men hvornår.
- *Begge køn forventes som udgangspunkt at blive boende hjemme indtil indgåelse af ægteskab,* men unge mænd kan bedre forhandle denne norm i praksis.
- *En ung kvinde, som siges at have haft sex før ægteskabet, er ikke attraktiv på det minoritetsetniske ægteskabsmarked.* Hendes familie kan ikke længere betragtes som "god", og det bliver derfor også sværere for hendes søskende at blive "godt gift".
- *Ægteskaber indgås ikke blot mellem to unge, men mellem to familier.* Der er forskelle på proceduren, men de unges familier skal enes om ægteskabet, før det kan blive til virkelighed. Traditionelle og patriarkalske familienormer vægtes i det hele taget højt – særligt i relation til ægteskabet.
- *Unge kvinder overgår ved ægteskabet til ægtefællen og dennes familie, mens unge mænd forbliver i deres "egen" familie.* De unge kvinder skal derfor i højere grad godkendes af en anden familie, som i nogle tilfælde skal betale en betydelig 'brudegave' i forbindelse med brylluppet. Dette kan medvirke til, at der stilles højere krav til unge kvinders opførsel og ry i forbindelse med ægteskab.
- *Homoseksualitet er unormalt, syndigt og meget skamfuldt.* Homoseksuelle tilbøjeligheder må ikke udleveres og det forventes af alle unge, at de lever op til de ovenstående (heteroseksuelle) normer.

De ovennævnte normer har direkte betydning for omfanget og karakteren af den sociale kontrol med de unges seksualitet og partnervalg – og for de udtalte kønsforskelle som præger denne kontrol.

At normernes betydning for de unge fremtræder så entydigt i denne undersøgelse, kan delvist forklares med udgangspunkt i de unge informanternes alder og aktuelle livssituation. Blandt de 37 interviewede unge er de 35 p.t. ugifte. Dette betyder, at indgåelse af ægteskab for de fleste unges vedkommende er en nært forestående begivenhed, og flere af de unge er allerede forlovede. Normerne er derfor særdeles aktuelle for de unge og for de unges familier, da begge parter ønsker til ægteskabet skal gå op, og da eventuelle normbrud kan have store negative konsekvenser for hele familiens ære og status. Et flertal af de unge fremhæver således, at de ovenstående normer kun sjældent er til forhandling, mens enkelte normer er helt og aldeles indiskutable. Det gælder især kravet om, at unge kvinder skal være

jomfruer frem til ægteskab. Selvom forhandlingsrummet er begrænset for begge køn, er det således mest begrænset for de unge kvinders vedkommende.

En række citater kan bidrage til at illustrere de udtalte kønsforskelle i forvaltningen af seksualnormerne:

Bina:

Pigen, hun skal være ren til sin bryllupsaften. Det er forældrenes opgave at passe på, at hun ikke kommer i noget dårligt. Og drengene, de får så lov til at gøre alt det, de har lyst til, fordi at når de så bliver gift, så bliver de til okay drenge, fordi så får de noget ansvar for kone og børn senere hen. Så de kan sagtens gøre det, de har lyst til. Og de skal jo heller ikke bevise, at de er uskyldige på bryllupsnatten.¹⁰⁶

Mariam:

Det er jo en relativt, sådan mandsdomineret kultur, de kommer fra, hvor at det også er mændene, der har det sidste ord, for eksempel. Mændene ved altid bedre end kvinder, og man kan heller ikke se på drenge, om de er jomfru eller ej, når de bliver gift. Så de kan jo ikke krænke familiens ære på den måde. Familiens ære ligger i pigernes mødom.¹⁰⁷

Jawad:

Det er meget slemt for en pige, hvis hun har en kæreste, i forhold til mig. Det er vores kultur. [...] Hun finder ikke nogen mand og hendes families rygte bliver dårligt, selvom det er en god familie, måske. Så vores kultur, det er meget det der med rygter.¹⁰⁸

Rahim:

Folk ville ikke gå over og sige det samme til din far, hvis de har set dig sammen med en pige, end hvis de ser din søster, for eksempel. Der går snakken meget hurtigere og alle folk vil snakke. Det er det jo i vores kultur. Altså hendes ry ville blive ødelagt fuldstændig. Så her i Danmark, der tænker de 'dobbeltmoralsk', fordi de ved ikke, hvordan vores regler er. Pigen kommer aldrig til at være gift, hvis folk hører sådan om hende. Hvis hun skal giftes, så skal hun giftes med en dansker, og det tillader religionen ikke. Kan du høre mig? Så det kommer til at være svært for pigen.¹⁰⁹

6.2 Udøvere af social kontrol – forventningspres og kønsroller

Da bevarelsen af familiens ære i særlig grad afhænger af kontrollen med de kvindelige familiemedlemmers seksuelle adfærd, er der et stærkt incitament hos *alle familiens øvrige medlemmer* til at forhindre, at familiens unge kvinder fx overskrider forbuddet mod sex før ægteskab. Dette incitament afhænger ikke først og fremmest af det enkelte familiemedlems egen opfattelse af, hvorvidt denne norm er "rigtig" eller "forkert". Snarere er der tale om en

¹⁰⁶ Interview med Bina, kvinde, 20 år, oprindelsesland: Pakistan.

¹⁰⁷ Interview med Mariam, kvinde, 25 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

¹⁰⁸ Interview med Jawad, mand, 22 år, oprindelsesland: Afghanistan.

¹⁰⁹ Interview med Rahim, mand, 23 år, oprindelsesland: Irak.

logisk konsekvens af det dominerende æreskodeks, hvor *alle familiens medlemmer forventes at agere på en særlig måde*. Ligesom der er forskellige reaktionsmønstre i forhold til at blive udsat for social kontrol, reagerer familiens medlemmer således også forskelligt i forhold til de forventninger om *udøvelse* af social kontrol, som de møder fra familien og/eller det minoritetsetniske miljø. Et illustrativt eksempel er *Rahim*, som glæder sig over, at han ikke har en søster, da han dermed slipper for de forventninger om udøvelse af social kontrol, som dette medfører:

Altså jeg er trods alt rigtig glad for, at jeg ikke har en søster. For jeg tænker, hvordan skulle jeg reagere, hvis hun lige pludselig kommer og siger: 'Jeg har en kæreste'? Den her situation man sætter sig selv i, ikke? Og så har det meget med ære også at gøre. Det tænker jeg tit over, ikke?¹¹⁰

Også andre informanter – både blandt unge og forældre – giver udtryk for et ambivalent forhold til de forventninger om udøvelse af social kontrol, som de oplever fra familien eller det minoritetsetniske miljø. Hovedparten af informanterne giver udtryk for, at de er modstandere af den udbredte "sladder", og i flere tilfælde gives der specifikt udtryk for en afstandtagen til eksempler på ekstreme konsekvenser for unge kvinders seksuelle normbrud, som informanten kender til fra sin familie eller fra netværket. Som oftest gøres det dog samtidig klart, at seksuelle normbrud *skal* have konsekvenser, og at disse konsekvenser skal være synlige udadtil, af hensyn til familiens ære. I nogle få tilfælde har forældre dog handlet specifikt med henblik på helt at slippe for forventninger om udøvelse af social kontrol. Fx ved at flytte væk fra et belastet "ghetto"-område, bryde kontakten til miljøet eller lign.

Når der ses nærmere på de kønsroller, som er forbundet med udøvelse af kontrol kan der tegnes følgende billede ud fra informanternes udsagn:

Mødrene er ifølge informanterne de primært ansvarlige for opdragelsen af børnene, hvorfor de vil være de første til at blive bebrejdet en situation, hvor børnene, og især døtrene, ikke følger de traditionelle familienormer – herunder navnlig de seksuelle normer for kvinder. Mødrene har i rollen som forvaltere af kulturen et stort ansvar for, at familiens børn internaliserer æreskodekset og ikke gør oprør imod det. Hvis dette lykkes, får moren en stor del af æren, og det bliver kun i begrænset omfang nødvendigt at inddrage faren og den unges søskende – især brødre – som aktive udøvere af social kontrol. I de tilfælde hvor den unge så at sige adfærdsregulerer sig selv, har moderen levet op til sin rolle, hvilket øger familiens status i miljøet. Som konsekvens af denne kønsrolle oplever mange af de unge informanter, at den sociale kontrol primært udøves af deres mødre. Mødrene følger typisk tættere med i børnenes liv og har ofte bedre styr på, hvad børnene laver. *Bina* fortæller fx:

Det er faktisk mødrene, der styrer hele huset og gør alle de her voldsomme ting man hører om. Det er mødrene. Men det er jo fordi de har brug for denne her kontrol over deres børn, fordi nu er de i Danmark. Og de vil gerne holde på deres traditioner og kulturer, så det bliver de nødt til. Og så også for at folk ikke skal tale så meget omkring dem, fordi at de frygter jo meget, hvad folk vil sige om dem og hele deres ære betyder jo rigtig meget for dem.

Hvad kunne der ske, hvis man kommer i 'bad standing'?

¹¹⁰ Interview med Rahim, mand, 23 år, oprindelsesland: Irak (kurdisk).

Jamen så har man et råddent æble i familien og så er det alle sammen, der pludselig er dårlige. Hvis jeg for eksempel ikke ville finde en god mand eller ville gøre noget, så ville mine søskende heller ikke få nogen særlig gode ægtefæller. Så det betyder rigtig meget. Og så kunne man blive udstødt af hele det her samfund. Ja og det er jo hele deres liv. De har jo ikke andet end det.¹¹¹

Udsagn som dette kan være med til at forklare det faktum, at omfanget af den oplevede sociale kontrol blandt etniske minoritetsunge har vist sig blandt andet at hænge sammen med mødrenes tilknytning til arbejdsmarkedet. I de tilfælde, hvor mor går hjemme, er den sociale kontrol på en række områder større end de tilfælde, hvor begge forældre eller kun mor er i beskæftigelse.¹¹²

Fædre og brødre forventes typisk at træde til, hvis familien mener, at der kan være en (reel eller forestillet) risiko for, at en ung kvinde i familien fx bliver fristet til at begå seksuelle normbrud eller allerede begår seksuelle normbrud. En sådan indgriben skal helst være forebyggende og den er langt vigtigst, når det gælder unge kvinder. Det er også som udgangspunkt fædre og brødre, der skal forestå eksekveringen af familiens straf, hvis det seksuelle normbrud er sket, og især hvis dette normbrud er blevet kendt i det minoritetsetniske miljø. På grund af dette forventningspres vælger mødre i nogle tilfælde at hemmeligholde deres døtres eventuelle normoverskridelser for deres mænd og sønner. Der kan også være en "conspiracy of silence" i familien, da også fædre og sønnerne kan have større interesse i at lade som om, de ikke kender til normbruddet. Dermed slipper de for forventningerne til at handle med fx vold eller trusler om vold for at "få styr på familien".

Dette billede kan være med til at forklare, hvorfor der ses en generel tendens til, at mandlige familiemedlemmer i højere grad udøver social kontrol i form af vold og trusler om vold, mens kvindelige familiemedlemmer i højere grad er involveret i rygter, overvågning og kontrol af mobil, taske mv.¹¹³

De ovennævnte kønsroller kendetegner ikke alle undersøgelsens informanter, og nogle forholder sig eksplicit kritisk til dem. Men et flertal af informanterne anskuer kønsrollerne som mere eller mindre naturlige, og de fremhæves samlet set som dominerende forestillinger om, hvordan kønsrollerne ifølge (stor)familien og det etniske netværk bør være.

6.3 Reaktioner på social kontrol af seksualitet og partnervalg – kønsforskelle

Som det fremgår af det ovenstående, kan der for de unge mænds vedkommende ofte tolereres en udtalt forskel mellem normer, idealer og praksis, når det gælder normer for seksualitet. Til gengæld tolereres en sådan diskrepans kun sjældent, når det gælder de unge kvinder. Ligeledes er konsekvenserne af seksuelle normbrud langt større for de unge kvinder end for de unge mænd – og langt større for hele familien, hvis der er tale om unge kvinder, som bryder normen om seksuel afholdenhed indtil ægteskab. Den sociale kontrol er på dette område langt større, når det gælder unge kvinder, hvilket naturligvis har betydning for de kønsforskelle, der kan ses i relation til de unges reaktioner på kontrollen.

¹¹¹ Interview med Bina, kvinde, 20 år, oprindelsesland: Pakistan.

¹¹² Als Research (2011b), s. 137-138.

¹¹³ Ibid.

Når det gælder normer for valg af ægtefælle, er der derimod ikke så udtalte kønsforskelle at spore. Her er de unge kvinders og mænds forventninger til forhandlingsrum og forældrekrav mindre forskellige – og det samme er deres reaktioner. Fx nævner 28 ud af de 37 unge, at det er et specifikt forældrekrav, at de bliver gift med en muslim, mens 2 kvinder og 2 mænd nævner, at der ikke er forventninger hertil. Dette krav går altså på tværs af køn.

Dog er der to unge kvinder, som frygter at blive tvangsgiftet, ligesom flere unge kvinder end mænd forventer en proces, hvor de bliver præsenteret for en ægtefællekandidat, som forældrene har valgt frem for selv at være med til at udse en kandidat. Bortset fra de to ovennævnte kvinder forventer de fleste en proces, hvor både familien og de selv i sidste ende har ret til at sige nej til en given kandidat. Da hovedparten endnu er ugifte, kan datamaterialet dog ikke svare på, hvorvidt processerne bliver som forventet, eller hvilke konflikter i relation til social kontrol, der måtte eller ikke måtte opstå. I det følgende er de unges reaktionsmønstre således beskrevet med udgangspunkt i de reaktionsmønstre, som de *hidtil* har udvist i forhold til den sociale kontrol vedrørende seksualitet og partnervalg.

De unge kvinders reaktionsmønstre

Af undersøgelsens 19 unge kvinder er 2 p.t. i *åben konflikt* med forældrene, 5 lever eller har levet et udpræget *dobbeltliv*, mens de øvrige 12 kvinder kan siges fortrinsvis at have reageret ved *tilpasning* eller *identifikation* i forhold til de forventede kønsroller og seksualitetsnormer.¹¹⁴ Med blot 2 undtagelser svarer alle de unge kvinder entydigt, at deres forældre kræver, at de er jomfruer indtil ægteskab. På spørgsmålet om, hvorvidt de *reelt* er jomfruer svarer 7 nej. Det er de samme 7 kvinder, som er i åben konflikt eller har levet/lever et dobbeltliv.

Der er flere mulige fortolkninger af denne reaktionsmønstrefordeling. At flertallet af kvinder har valgt tilpasning eller identifikation kan tolkes som et udtryk for, at de ikke ser den stærke sociale kontrol med deres seksualitet som et (stort) problem. Samtidig er det dog tydeligt, at kvinderne frygter, at det vil have meget store konsekvenser, hvis de overtræder normen, og de kender ofte til eksempler i deres egen (stor)familie eller netværk, hvor det har været tilfældet. De forestillede konsekvenser kan på denne måde være en effektiv form for afskrækkelse, som bevidst eller ubevidst tilskynder de unge kvinder til tilpasning eller identifikation. De former for straf, som har ramt de fem kvinder, hvis dobbeltliv er blevet afsløret af familien, indikerer, at frygten kan være berettiget (se næste afsnit).

Blandt de unge kvinder, som har valgt et reaktionsmønster præget af tilpasning eller identifikation, fremhæves især ønsket om at kunne få en god ægtefælle, ønsket om at beskytte familiens ære og ønsket om at overholde religionen, som væsentlige årsager. *Olcay* vægter fx hensynet til både religion, kultur og et godt ry:

Ja, altså hvis jeg skulle tale for mig selv: Det ville ikke ske [sex før ægteskab]. Nej, det ville jeg ikke gøre. Det betyder rigtig meget hos os. Altså både vores religion, men også vores kultur, kulturen. Det ville ikke ske. Hvis det kom ud, så ville folk snakke dårligt om personen og så ville man bare sådan få et dårligt ry.¹¹⁵

¹¹⁴ Se afsnit 4.5 for beskrivelser af de idealtypiske reaktionsmønstre.

¹¹⁵ Interview med Olcay, kvinde, 23 år, oprindelsesland: Tyrkiet.

De unge kvinder er samtidig meget opmærksomme på den udtalte kønsforskel i forhold til håndhævelsen af normen om seksuel afholdenhed. Kun 2 kvinder fremhæver, at de ønsker at blive gift med en mand, der er jomfru, mens hovedparten anser det for at være et urealistisk eller irrelevant krav. *Salma*, som tidligere har levet et dobbeltliv, men nu har søgt tilbage til familien gennem en strategisk tilpasning, forklarer forskellen på denne måde:

Min storebror har været sammen med rigtig, rigtig, rigtig mange. Og hvis min brors kone fandt ud af det, så ville hun ikke sige så meget til det, fordi han er en dreng. Fordi sådan er det bare, en dreng er en dreng. Og hvis han har gjort sådan, så er der ikke noget ved det. Det er noget andet med en pige. Prøv og se sådan en som mig, det bliver rigtig svært for mig, at blive gift. Fordi der er ikke nogen fyr, der vil have en pige, der har været i byen og frem og tilbage. Kan du se det er rigtig dobbeltmoralisk. Men sådan er det. Så er der også nogle fyre, der godt kan lide, at: 'okay, hende her, hun har været ude, hun har prøvet det hun skulle prøve, og nu er hun her, hun er gået tilbage til sin religion, det har vi respekt for'. Sådan er der nogle der også tænker, ik'?, så ja ja.

Men hvad tænker de fleste?

De fleste tænker, at de vil ikke have... De vil gerne have en fuldstændig virgin.¹¹⁶

Sanaa, som har internaliseret og overholdt normen, fokuserer på den fordel det giver hende i forhold til at finde en ægtefælle fra en "god" familie. På spørgsmålet, om hun ønsker at have seksuelle relationer før ægteskabet, svarer hun:

Nej, det vil jeg ikke have. Jeg vil hellere have en god mand.¹¹⁷

Enkelte kvinder udtrykker ligefrem glæde ved, at deres familie holder øje med deres seksualitet. Et eksempel er *Zaide*, som fortæller, at hun er glad for at hendes storebror opfører sig "meget autoritært" over for hende og hendes søstre:

Altså jeg føler i hvert fald, at det er godt, jeg har ham. Hvis han ikke pressede mig, så ville jeg måske være en dårlig pige på den måde. Men så ved jeg godt, hvad det er jeg skal og hvad det er, jeg ikke skal. Så ja, han er heller ikke sådan en type, der presser mig meget, men på grund af traditioner så vil han ikke have, at jeg skal have en kæreste.¹¹⁸

Også i relation til normen om at blive boende hjemme indtil ægteskabet har de fleste unge kvinder reageret med tilpasning i forhold til familiens forventninger. Flere fortæller, at de først betragtes som voksne, når de bliver gift, og indtil da er det familiens opgave at sørge for deres opdragelse. Ligeledes har hovedparten af de unge kvinder tilpasset sig eller identificeret sig med normen om, at de skal giftes med en muslim og helst en person fra samme oprindelsesland. Flere af de unge kvinder, herunder også kvinder som i udtalt grad har identificeret sig med normerne, fremhæver dog, at de *ikke* ønsker en ægtefælle, som bliver hentet i hjemlandet. I stedet ønsker de at blive gift med en person med samme etniske baggrund, der er født og opvokset i Danmark. Ingen af de unge kvinder fremhæver et ønske om det modsatte. Som årsag hertil fremhæver *Sanaa* fx:

¹¹⁶ Interview med Salma, kvinde, 21 år, oprindelsesland: Marokko.

¹¹⁷ Interview med Sanaa, kvinde, 23 år, oprindelsesland: Irak.

¹¹⁸ Interview med Zaide, kvinde, 19 år, oprindelsesland: Tyrkiet/Danmark.

Så ved han, hvorfor jeg gør de ting, jeg gør...forstår, hvorfor jeg gør det: Hvorfor skal jeg ud i dag og hvorfor være dér og sådan noget. [...] De er jo vant til, at kvinder går aldrig ud fra hjemmet, der hvor jeg kommer fra. Sådan er det ikke i hele Irak, men dér kommer kvinder ikke udenfor, uden at hendes mand eller hendes bror er sammen med hende.¹¹⁹

De to unge kvinder, som er blevet gift, har oprindeligt reageret meget forskelligt på den sociale kontrol og på de traditionelle familienormer, som de forventes at leve op til. Ligeledes er der også meget stor forskel på baggrunden for deres ægteskab. Den ene, *Noor*, var igennem mange år i åben konflikt med sin familie, flyttede hjemmefra og valgte at opholde sig i udlandet for at undgå familien, som ikke ville se hende på grund af hendes livsstil og kærester. Hun beskriver, at hendes ægteskab især er indgået med henblik på at opnå større frihed og accept i familien og for at skabe en legitim ramme om hendes seksuelle forhold til kæresten. Samtidig er hendes familie, ifølge *Noor*, nu sluppet for at stå som ansvarlige for hendes "dårlige" opførsel, da hun nu tilhører sin mand:

'A girl belongs to her husband'. En pige, hun er ikke hendes fars, hun er hendes mands. Så, jeg er gift nu, jeg er gift fordi, at hvis man skal have sex, så skal man gøre det på den måde. Jeg har ikke lavet en [traditionel/rigtigt] bryllup. Jeg skulle bare sige et eller andet, og så skulle han sige et eller andet. Jeg er gift med en _____, men min far han spørger mig ikke, hvordan jeg har det, fordi jeg er min mands nu.¹²⁰

Den anden gifte kvinde, *Dila*, har til gengæld identificeret sig med de traditionelle normer og er blevet gift i et traditionelt arrangeret ægteskab. Forældrene præsenterede hende for en kandidat med samme tro og oprindelsesland, som hun ikke kendte i forvejen, og hun sagde ja. Før de blev gift, måtte parret ikke ses uden at en tredje part var tilstede. Ifølge *Dila* skyldes dette, at man ellers kan sige, at "Satan" er den tredje person i rummet:

Så skal der være en tredje person. Fordi hvis der ikke er en tredje person, så er det Satan, der er den tredje person, hvis der ikke er en levende for eksempel, ved siden af.

Så man siger, at hvis der ikke er en person [udover de to unge], så siger man, at det er Satan, der sidder der? Altså, hvor har du det fra?

Det hele står i Koranen.¹²¹

For *Dila* er denne religiøse forestilling meget virkelig og hun er glad for, at hun sagde ja til ægteskabet, da hun ikke ønsker, at gøre forældrene kede af det:

Jeg vil gerne gøre mine forældre hele tiden glade, fordi jeg kan kun få dem som forældre, jeg kan ikke finde andre forældre. [...] Hvorfor skulle jeg gøre min mor ked af det? Jeg kunne altid være gift med en anden mand, men jeg kunne aldrig finde min mor. Så jeg har altid den der tanke i hovedet. Når jeg gør noget, så skal jeg lige tænke på, hvem jeg gør glad, og hvem jeg gør ked af det.¹²²

¹¹⁹ Interview med Sanaa, kvinde, 23 år, oprindelsesland: Irak.

¹²⁰ Interview med Noor, kvinde, 22 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk)/Danmark.

¹²¹ Interview med Dila, kvinde, 21 år, oprindelsesland: Tyrkiet (kurdisk). Dila har den opfattelse, at det står i Koranen og legitimerer normen med henvisning hertil. Om det faktisk står i Koranen er ikke interessant i denne undersøgelses sammenhæng. Se også afsnit 4.2.

¹²² Ibid.

Som de to gifte kvinders historier viser, er reaktionsmønstrene i forhold til den sociale kontrol meget forskellige. De kvinder, hvis reaktion mestendels er kendetegnet ved internalisering eller tilpasning deltager ofte som udøvere af social kontrol i forhold til søskende eller kusiner m.m. Omvendt har flere af de kvinder, som har valgt at leve et dobbeltliv eller er havnet i åben konflikt med forældrene, haft et fortroligt forhold til en eller flere af deres søskende. I sådanne tilfælde har søskende gensidigt hjulpet hinanden med at finde på dækhistorier og skjule hinandens normbrud over for forældrene, familien og netværket. I nogle tilfælde har denne strategi dog vist sig at være farlig: I flere tilfælde er det netop informanternes søskende, som har afsløret deres dobbeltliv over for familien.¹²³

De unge mænds reaktionsmønstre

Af undersøgelsens 18 unge mænd gælder det for 15, at de enten lever eller har levet et *dobbeltliv*, som involverer sex før ægteskab. Blot 2 fortæller, at de indtil nu har overholdt normen om forbud mod sex før ægteskab. Endelig er en enkelt mand p.t. i *åben konflikt* med sine forældre, blandt andet på grund af partnervalg (samlevede med etnisk dansk kæreste). Selvom *dobbeltlivet* dermed kan siges at være det typiske reaktionsmønster, er flere af de unge mænd, efterhånden som et fremtidigt bryllup nærmer sig, begyndt at reagere ved strategisk *tilpasning* og bevidst *identifikation*.

En anden stor forskel mellem de unge kvinders og de unge mænds reaktionsmønstre gælder karakteren af dobbeltlivet. Mens de unge kvinder, der lever et dobbeltliv, er dybt præget af frygten for at blive opdaget, fylder det typisk mindre hos de unge mænd. For flere af de unge mænd er der snarere tale om, at de hemmeligholder deres seksualliv af hensyn til *respekten* for forældrene og familien. Herunder fordi de ikke ønsker at gøre deres forældre – især mor – kede af det. Derudover fremhæver flere unge mænd, at de ønsker at gå stille med det, da det er en synd i forhold til religionen. Uanset argument fremhæves det som en ufravigelig regel, at man som ung mand ikke tager en kæreste med hjem til forældrene. Først når det er "meget seriøst" eller man ønsker at gifte sig med en pige, kan dette komme på tale. *Masun* udtrykker det på følgende måde:

Jeg kan ikke tage en kæreste med hjem, det kan jeg ikke. Om jeg så elskede den der kæreste af hele mit hjerte. Det ville jeg ikke, fordi min mor - altså hun er en rigtig god kvinde. [...] Det er jo mig der føler, at jeg kan ikke være det bekendt for min mor. Jeg kan ikke tage en pige med hjem og så går der to uger, og så er jeg gået fra hende og min mor tænker 'ej, hvad fanden sker der for dig, knægt'. Det kan jeg jo ikke være bekendt.¹²⁴

Flere af de unge mænd fortæller, at den ene eller begge deres forældre reelt godt ved, at de har en kæreste. Ofte er der dog ingen af parterne, som nævner det direkte for hinanden og der bliver heller ikke spurgt ind til det, da dette ville gøre normbruddet synligt og tvinge familien til at handle. På denne måde kan der tales om en "conspiracy of silence". Samtidig er de reelle konsekvenser, når en ung mands seksuelle normbrud *bliver* synligt i familien ofte meget milde, fx "moralisk tale", skæld ud eller lign. Konsekvenserne er dermed langt fra sammenlignelige med de konsekvenser, som rammer de unge kvinder, der bliver opdaget (se næste afsnit).

¹²³ Konsekvenserne af afsløringer gennemgås i afsnit 6.3.

¹²⁴ Interview med Masun, mand, 19 år, oprindelsesland: Irak (kurdisk).

De unge af begge køn er *meget* bevidste om denne forskel, og den afspejles også i deres reaktionsmønstre. De unge kvinder, som lever et dobbeltliv, betror sig typisk kun til særligt udvalgte personer – fx en etnisk dansk veninde – mens de unge mænd sjældent ser noget problem i at fortælle deres venner på samme alder om deres dobbeltliv og deres seksuelle forhold. Nogle unge mænd har endda valgt at fortælle det til deres forældre, fx for at undgå at de i stedet får det at vide gennem ”sladder”. Kendskabet til de unge mænds normbrud er dermed alt i alt stort i informanternes etniske minoritetsmiljøer, og i flere tilfælde fremhæves det, at mange ”scoringer” giver status blandt jævnaldrende venner med etnisk minoritetsbaggrund. *Abdi* udtrykker forskellen på denne måde:

En dreng, hvis han går ud og laver noget, så er han en legende, men hvis pigen går ud og laver noget, så er hun en l...., noget helt andet.¹²⁵

En anden typisk tendens er, at de unge mænds seksualpartnere typisk er etnisk danske kvinder. *Jawad* fortæller, at han ikke ønsker sig en uforpligtende relation til en muslimsk kæreste. Han synes det vil være synd for hende, hvis deres forhold ikke fører til noget seriøst, fordi det så vil gå ud over hendes families ære:

Jeg har aldrig villet, fordi det er jo synd for dem, hvis vi så ikke bliver til noget, ikke? De er jo... Det er mere med ære og sådan noget...¹²⁶

De unge informanter er generelt meget opmærksomme på, at den udtalte forskelsbehandling af kønnene, når det gælder seksualnormerne, kan betragtes som ”dobbeltmoralisk”. Flere af de interviewede kvinder og enkelte mænd fremhæver, at de selv oplever forskelsbehandlingen som en klar uretfærdighed. Nogle kvinder henviser til, at det er forkert, da islam (efter deres opfattelse) forbyder begge køn at have sex før ægteskab.

Omvendt forsvarer hovedparten af de unge mænd de opfattelser af køn, ære og seksualitet, som ligger til grund for forskelsbehandlingen. Det samme gælder også enkelte af de interviewede kvinder. Blandt argumenterne for at forsvare kønsforskellen henvises der især til familiens æresbegreber, og at det er en stor skam for hele familien, hvis en kvinde mister sin mødø, mens dette problem ikke gør sig gældende for mænd. Derudover bruges i flere tilfælde det argument, at mænd kan have svært ved at styre deres seksuelle lyster, mens kvinder er mere ”ophøjede” af natur, hvad dette angår. Ud fra denne forestilling er det således mere ”naturligt” og legitimt, at de unge mænd får lov til at udleve deres seksualitet før ægteskab. Informanterne er samtidig klare over, at forskelsbehandlingen og argumenterne herfor er et følsomt område i forhold til de ligestillingsværdier, som findes blandt majoritetsbefolkningen i Danmark.

Samtidig er det tydeligt, at der sker en ændring i reaktionsmønstrene blandt flere unge mænd, i takt med at de bliver ældre, og brylluppet nærmer sig. Flere af de unge mænd i undersøgelsen er gået fra at leve et dobbeltliv med byture, indtagelse af alkohol og sex før ægteskab til at søge mod tilpasning eller identifikation i relation til de traditionelle familieværdier og en tilbagevenden til de religiøse værdier. Et eksempel er *Sharaf* som er

¹²⁵ Interview med Abdi, mand, 19 år, oprindelsesland: Somalia.

¹²⁶ Interview med Jawad, mand, 22 år, oprindelsesland: Afghanistan.

blevet meget religiøs, men tidligere har levet et udpræget dobbeltliv. Han forklarer her, hvorfor han ønsker, at hans hustru skal være jomfru:

Det er sindssygt dobbeltmoralsk fra min side af, fordi at jeg selv har været sammen med massevis... Men jeg synes bare, at når man er pige så, så er man bare ophøjet, altså, mere værdifuld, og altså, man, sådan har det også været i Danmark, der var ikke noget skilles, der var ikke noget, der hed at man tog i byen og lavede one-night stands. Det er moralsk og det er, det er tegn på sygdom og svaghed, at man bare går efter sine lyster. Sådan er de religiøse værdier, og det kan være din værdi er anderledes og det er sikkert det vi kæmper imod, ikke? Og så kan man kalde os for gammeldags eller konservative, ikke? Men sådan er det.¹²⁷

Der kan være flere forklaringer på, at de unge mænd søger mod tilpasning, i takt med at brylluppet nærmer sig. En mulig fortolkning har at gøre med den proces, som informanterne nævner i forbindelse med indgåelse af bryllup. Her vil begge familier gensidigt forhøre sig om hinanden i det minoritetsetniske miljø, for at finde ud af om henholdsvis brudens og brudgommens familie er "god", og om den kommende ægtefælle har et godt ry, opfører sig godt, er i gang med en uddannelse osv. I takt med at brylluppet nærmer sig, får både de unge kvinder og de unge mænd derfor et større incitament til at forbedre deres opførsel i relation til de traditionelle familienormer, da de ellers risikerer at miste værdi på ægteskabsmarkedet og kan få svært ved finde en attraktiv ægtefælle. Samtidig ønsker flere af de unge mænd, at deres kommende hustru skal være jomfru, og der kan derfor opstå et forklaringsproblem, hvis deres egen normoverskridelse på dette punkt er kendt for at forsætte.

6.4 Konsekvenser af seksuelle normbrud – de unge kvinder

De unge kvindelige informanter, som har levet et dobbeltliv med sex før ægteskab og er blevet opdaget af deres familie, har alle været udsat for fysiske eller psykiske former for vold.

Konsekvenserne har konkret taget form af fysisk vold, genopdragelsesrejser til hjemlandet, udstødelse fra familien i form af "social død" samt forsøg på at gennemtvinge tvangs-ægteskaber og lægetjek af jomfruelighed. Ligeledes beretter informanter om, at tilsvarende former for straf har ramt nære kvindelige familiemedlemmer, fx søstre og kusiner, som har begået lignende normbrud og er blevet opdaget af familien. I det følgende opridses en række casefortællinger som eksempler.

Salma fortæller, at hun før i tiden "har været en af de helt slemme", som rigtigt godt kunne lide at gå i byen sammen med sine "slemme veninder", og at hun både har røget og drukket meget. Hun har også haft skiftende kærester og har haft sex med mindst én af disse kærester. Selvom **Salma** har forsøgt at skjule dobbeltlivet, har det været relativt åbenlyst, og både hendes mor og storebror har reageret voldsomt. Salmas storebror har således reageret ved at give hende "tæsk", når han har fundet ud af, at hun har været i byen:

Rigtige tæsk?

Ja, ja. Rigtige tæsk. Jo, det har jeg fået masser af. Men hvad hedder det, men det er ikke...

¹²⁷ Interview med Sharaf, mand, 23 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

Altså, så er det jo sket, så har han [storebroren] fundet ud af det igen, og så sker det igen, og så sker det igen. Og til sidst så bliver han træt af det jo, fordi jeg stopper jo ikke af, at de bliver ved med at slå mig. Så det var godt, det jeg gjorde nu.¹²⁸

Efterhånden har Salma valgt at tilpasse sig familiens krav i langt højere grad. Hun er holdt op med at gå i byen og er begyndt at signalere en højere grad af religiøsitet for at imødekomme familien, blandt andet ved at begynde at gå med tørklæde. Dette har – i hvert fald indtil videre – fået volden til at stoppe.

Noor fortæller, at hun allerede fra en meget tidlig alder levede et dobbeltliv. Efter et seksuelt normbrud, som blev opdaget, blev hun udstødt fra sin familie og overnattede på skift hos forskellige etnisk danske familier. Hendes far fortalte ikke omverdenen den rigtige historie, da det hed sig, at hun var flyttet på grund af en konflikt med sin mor. **Noor** fortæller, at hun stadig – flere år efter – er psykisk mærket af familiens udstødelse:

Jeg var lukket ude. Han [faren] kendte mig ikke. Hvis han mødte mig på gaden, så kendte han mig ikke.[...] Jeg kunne ikke tåle det. Fordi jeg kan godt lide min far, jeg kan godt lide mine forældre, selvom jeg synes, han var ond ved mig. Men jeg kan godt lide ham. Der er rigtig mange ting. Jeg går til psykolog, og jeg har rigtig mange ting, problemer og sager. Og det er lidt på grund af ham, vil jeg sige. Det er lidt på grund af dig. Men han vil aldrig indrømme det, han vil aldrig sige: 'Du er mit barn, og jeg har gjort dig fortræd. Undskyld'. For det vil helbrede mig, ligemeget om det er om tyve år eller om han siger det nu. Det vil helbrede mig lidt. Eller det vil hjælpe mig lidt på vej.¹²⁹

Som reaktion på sin "sociale død" tilbragte **Noor** flere år i udlandet. Hendes far havde selv opfordret **Noor** til at rejse væk. På den måde var hendes normbrud ikke så tydeligt over for det etniske minoritetsnetværk, og det kunne nemmere glemmes med tiden. I lighed med **Salma** har **Noor** som reaktion på straffen valgt at søge tilbage mod en tilpasning til familiens normer for at opnå en større accept og anerkendelse fra forældrene. Hun har indgået et ægteskab med sin kæreste og er også begyndt at gå med tørklæde.

Bina fortæller, at hendes søster var meget oprørsk og tog til fester og "gjorde det hele". Da forældrene opdagede omfanget af søsterens normbrud, valgte de at straffe søsteren med både fysisk vold og "kold luft", hvorefter de truede begge søstre med genopdragelsesrejse:

Det var min far, han slog hende. Og det gjorde min mor også. Og så ville de ikke tale med hende i flere uger. Så truede de også med at sende os til Pakistan, så vi skulle bo der.

Hvorfor dig, du havde jo ikke gjort noget?

Nej, men det er kollektiv straf. Så kan jeg også lære det. Fordi jeg vidste garanteret også, at hun tog ud, men jeg sagde ikke noget.

Så de fornemmede, at det kunne måske afskrække dig?

Ja.¹³⁰

Også **Mariam** fortæller, at hendes søster blev udsat for en voldelig straf på grund af et seksuelt normbrud:

¹²⁸ Interview med Salma, kvinde, 21 år, oprindelsesland: Marokko.

¹²⁹ Interview med Noor, kvinde, 22 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk)/Danmark.

¹³⁰ Interview med Bina, kvinde, 20 år, oprindelsesland: Pakistan.

Min mor fandt ud af at min søster havde en kæreste. Og så kan jeg huske, at jeg kommer ind på værelset, fordi min søster råber og skriger, og så kan jeg se, at min mor, hun er helt ude af den. Fuldstændig ude af den... Og så kan jeg bare huske, altså det jeg virkelig husker tydeligt, det er, at min mor bøjer sig sådan over min søster, som ligger på sofaen, og så havde min mor taget, hun havde viklet en ledning om halsen på min søster, og stod og strammede til. Og jeg gik bare i panik, og jeg kunne se på min søster, altså, måske to sekunder derfra, der havde hun nok besvimet. Og så springer jeg bare på min mor og kaster hende væk.¹³¹

Efterfølgende forsøgte *Mariams* mor at skjule normbruddet for det etniske minoritetsmiljø:

Efterspillet er jo så det, at efter man så føler, at datteren eller søsteren har fået en straf, så begynder man at tænke: 'Okay, sket er sket', man kan ikke så meget ændre ved det, nu bliver man nødt til at tænke på, at folk ikke må snakke. Igen – ære og skam, ikke? Hvis man ikke passer på sin ære, så må man leve i skam. Og derfor tror jeg, at min mor og min søster skulle så til at finde ud af: 'Okay, hvad så?' Kunne hun så opereres, for at hun kunne blive jomfru igen? Med hensigt på, at hun skulle jo så kunne blive gift.¹³²

Mariam valgte at flytte hjemmefra, efter at hun blev truet med et tvangsægteskab, hvis hun ikke fandt sig en passende mand:

Så sagde hun også til mig: 'Du har et år til at finde dig en mand, eller også så finder jeg en til dig'. Og til sidst, jeg vidste jo godt, at jeg snart skulle væk. Men jeg følte mig bare presset ud til at gøre det, ikke?¹³³

Shada fortæller, at hun midt i sine teenageår i al hemmelighed fik foretaget en abort og efterfølgende fik sat en spiral op. Da hendes mor fik mistanke om, at Shada ikke var jomfru blev Shada sendt tilbage til oprindelseslandet for at blive undersøgt af en læge dér. Allerede som barn var Shada blevet sendt på en genopdragsrejse til oprindelseslandet, og hun befandt sig nu i en situation, hvor hun for alvor frygtede konsekvenserne af den afsløring, som ventede hos lægen. Dagen før lægebesøget traf hun en desperat beslutning:

'Fuck, åh, hvad skal jeg gøre nu?' Mit hjerte dunkede og 'åh nej, jeg er død og kommer aldrig tilbage til Danmark eller der sker et eller andet'. Så snakkede jeg med en fra familien, jeg stolede på. Sagde: 'Hey, du bliver nødt til at gøre et eller andet, jeg skal til lægen i morgen'. 'Fint, jeg kører dig ned på et sted'. Så kom jeg derind. Der var sådan meget... Nu når jeg hører andres erfaringer med at få sådan en spiral ud, så får de sådan varmpude eller sådan, slap af, du ved. Det var bare sådan: 'Op på briksen. Spred benene. Må jeg se?' og hive den ud. Det er bare 'uuuhhh' du ved. Det var virkelig en traumatisk oplevelse for mig. Også i kroppen - jeg kan bare huske jeg sad med den der 'urgh', følelse sådan flere timer efter. Det var så klamt på en eller anden måde. Også fordi min far han var sådan, ikke? Sådan virkelig! Jeg synes det var meget svinsk gjort af ham.¹³⁴

Da det kom til stykket viste det sig, at faren lod det blive ved truslen om et lægetjek. Han havde stillet sig tilfreds med *Shadas* benægtelse af, at der var behov for et 'mødomstjek'. Men *Shadas* handling fortæller noget om hendes meget store frygt for at blive opdaget:

¹³¹ Interview med Mariam, kvinde, 25 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

¹³² Ibid.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Interview med Shada, kvinde, 18 år, oprindelsesland: Irak/Libanon (palæstinensisk).

Så det var bare totalt unødigt for mig. Og så skulle komme ud for det her. Så det har været lidt hårdt med min far. Det har ikke været så fedt. Puha, jeg får det sådan helt dårligt bare ved tanken, det er virkelig ubehageligt. Min mor, de har aldrig lagt skjul på, at hvis de fandt ud af at jeg gjorde det, ville det være noget lort. Eller bare efterladt mig med tanken om, at der kunne ske noget helt vildt forfærdeligt, uden at der måske skete det, men man har bare den her frygt. De skaber sådan en frygt inden i dig. Og så længe de, med min far og sådan, jeg tror den kultur har sådan et motto, at 'bange børn er gode børn'.¹³⁵

De ovenstående casehistorier præsenterer de konsekvenser, som afsløringer af seksuelle normbrud har haft for de interviewede kvinder – og deres søstre – i *denne* undersøgelse. Datamaterialet rummer ikke eksempler på unge kvinder, som er blevet afsløret i at overtræde seksualnormen, *uden* at det har lignende konsekvenser. Men undersøgelsen kan ikke sige noget om, hvorvidt disse konsekvenser er repræsentative. Det er dog tydeligt, at de ovenstående historier bestemt ikke er enestående, hvilket både antallet og karakteren af de sager, som kendes hos RED, Etnisk Konsulentteam og Etnisk Ung, vidner om.¹³⁶

Erfaringerne fra LOKKs Mødomsrådgivning indikerer desuden, at kvindernes *frygt* for at blive afsløret i at have haft sex før ægteskabet er et udbredt fænomen. I november og december 2013 var der eksempelvis 37 specifikke henvendelser til Mødomsrådgivningen.¹³⁷ Kristina Aamand, der startede mødomsrådgivningen som et privat initiativ i 2009, har givet følgende karakteristik af de typiske henvendelser:

I kulturer hvor æresbegrebet dominerer, handler ære om seksualitet. Seksualitet går hånd i hånd med mødommen. Mødommen er symbolet på ære. De unge henvender sig ikke med ordene: 'Jeg er vist involveret i en æresrelateret konflikt'. Det er ord, som er opfundet af fagfolk. De unge siger: 'F***, jeg har haft en kæreste. Mine forældre må f***** ikke finde ud af det. Hvad skal jeg gøre, hvis jeg ikke bløder på bryllupsnatten?... please help!'.¹³⁸

Myten om at en kvinde, som er jomfru, normalt bløder ved sit første samleje eller at det på anden måde vil være åbenlyst for en kommende ægtefælle, hvis hans brud ikke er jomfru, er i øvrigt udbredt blandt informanterne i denne undersøgelse. Myten bliver endvidere brugt af flere af de unge mænd som et "faktum", der legitimerer nødvendigheden af meget store konsekvenser, hvis fx deres søster har sex før ægteskab. Blandt de tydeligste eksempler på denne tendens er *Malik*. Han fortæller, at han i tilfælde af et seksuelt normbrud fra søsterens side ville anbefale, at hun blev sendt tilbage til oprindelseslandet for at blive gift dér, så det ikke bliver kendt i familiens minoritetsetniske miljø i Danmark. Samtidig fremgår det, at han tidligere i sit liv ville have overvejet at begå æresdrab:

Jeg tror, hvis jeg skulle have gjort noget så havde jeg sendt hende tilbage til Irak. Det havde jeg. Det er klart.

Ned til noget familie?

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Interview med konsulent Kristina Aamand (8.1.2014) og projektleder Susanne Willaume Fabricius, LOKK (22.1.2014); interview med konsulent Christina Elle, Etnisk Konsulentteam (29.10.2013) og interview med direktør Anita Johnson, RED (8.11.2013). Se også afsnit 3.3.

¹³⁷ Korrespondance med rådgiver Veronica Kielsholm-Ribalaygua, LOKK (14.1.2014).

¹³⁸ Kristina Aamand, citeret i LOKK (2012).

Yes, ned til familien og blive gift med en eller anden, hendes fætter eller sådan noget. Det er, der er ikke andet at gøre.

Fordi så kan man stadig bevare æren eller hvad?

Man kan i hvert fald...fordi nu er hun gift og har, så er det manden, der har hendes ære. Fordi jeg tror ikke, jeg ville have hjerte nok til at kunne dræbe hende. Det er jeg sikker på nu, hvordan jeg kender mig selv. Men jeg ville have gjort det.¹³⁹

6.5 Konsekvenser af seksuelle normbrud – de unge mænd

Mens konsekvenserne af seksuelle normbrud er meget store og voldsomme for de unge kvinder, er dette langt fra tilfældet, når det gælder undersøgelsens unge mænd. Som nævnt ovenfor er de unge mænd meget bevidste om denne forskel: Langt hovedparten har haft sex, selvom de er ugifte, og de fleste er kun mindre bange – eller slet ikke bange – for, at deres forældre og familie skal afsløre seksuelle normbrud før ægteskabet. Hemmeligholdelsen og dobbeltlivet drejer sig for de unge mænds vedkommende snarere om *respekten* over for forældrenes normer og religionens påbud, fremfor den udprægede frygt for konsekvenserne af at blive opdaget, som afspejler sig blandt de unge kvinder. Den følgende passage fra interviewet med *Jawad* afspejler tydeligt forskellen:

Så det er ikke sådan, at fordi du har en dansk kæreste og går sammen med hende, så har det betydning for din families ære?

Jo, men altså... Mine venner jo, de siger til min far : 'Han har en kæreste' og 'han gik rundt med en pige' og... men... Jeg går ikke op i det.

Men det gør din familie?

Ja, men det er ikke sådan, så de smider mig ud af huset, vel? Altså, hvis de siger at ham der, han har sagt noget, så siger jeg bare: 'Skal jeg fortælle dig, hvad hans søn laver som er imod vores religion?' Det er jo mest religionen, det går udover, ikke?

Altså er det mere religionen, det går udover end så... familien? Eller hvad mener du?

Det er mere religionen, der er indblandet i det. Du ved, vi må ikke have en kæreste før ægteskab og... Men så fører det ind til kulturen også. Eller... Alle muslimer, ikke? Men så er der familier, der accepterer de ting... Jeg har en ven altså... Han tager sin kæreste med hjem.¹⁴⁰

Mens *Jawads* forklaring genfindes i sammenlignelige passager fra andre interview med de unge mænd i undersøgelsen, forekommer der ingen beskrivelser, der blot tilnærmelsesvis ligner den, når det gælder de unge kvinder. For de unge kvinder ville det på grund af konsekvenserne være utænkeligt "ikke at gå op i", om deres forældre kender til, at de har en dansk kæreste før deres ægteskab.

¹³⁹ Interview med Malik, mand, 25 år, oprindelsesland: Irak.

¹⁴⁰ Interview med Jawad, mand, 22 år, oprindelsesland: Afghanistan.

Flere andre informanter forklarer som *Jawad*, at seksuelle normbrud blandt unge mænd primært er et problem i forhold til de religiøse normer, mens det for unge kvinder *både* er et stort problem i forhold til de religiøse normer og i forhold til de æreskulturelle normer. Med andre ord er det hovedsageligt de *æreskulturelle normer*, som er afgørende for de tydelige kønsforskelle, når det gælder konsekvenser af seksuelle normbrud – ikke de religiøse normer. Samtidig er det dog tydeligt, at de religiøse normer ofte bruges som legitimering af de æreskulturelle normer, særligt i de tilfælde, hvor normerne overlapper.¹⁴¹

Mens undersøgelsens unge mænd sjældent frygter voldsomme konsekvenser fra deres egen families side, så nævner flere, at det kan have voldelige konsekvenser for en ung mand, hvis han er sammen med en 'indvandrepige'. Flere af de unge mænd nævner, at de selv ville reagere voldeligt over for en mand, som har været – eller blot ses – sammen med deres søster. Et eksempel er *Yusuf*, som fortæller, at det i hans boligområde ligefrem er fast praksis, at brødre opsporer og banker unge mænd, hvis de ser dem med deres søstre:

Det er vores hadeste ting! Det er, at vores søster går rundt sammen med nogen drenge bag vores ryg.

Hvad ville der være sket, hvis hun havde gjort det, tror du?

Der sker mange ting, men ikke voldelige ting. Sådan at vi skal slå vores søster, nej, det gør vi ikke.

I ville snakke med hende?

Ja, vi snakker med hende og vi råber på hende selvfølgelig, og vi får fat i ham der, drengen. Vi giver ham nogen par flade, sådan han skal sættes på plads, og han skal ikke gå rundt sammen med vores søster igen. Sådan er vores system i _____ [”ghetto”-område].

Er det sket nogen gange med din søster?

Aldrig. Fordi hun ved det godt.

Kender du nogen andre familier, hvor det er sket i _____ [”ghetto”-området] eller?

Der er mange. Det er sket, sådan der.

Og hvad sker der så, typisk får drengen et par flade eller?

Nogen gange spark, nogen gange baseballbat i hovedet, altså dem der palæstinenser og somalier er de fleste. Og kurder selvfølgelig også.¹⁴²

I kraft af den meget stærke håndhævelse af de æreskulturelle normer omkring unge kvinders seksuelle adfærd, kan unge mænd således også blive ofre for fysisk vold, hvis de anses for at udgøre en trussel mod unge kvinders jomfruelighed.

Da samtlige unge mænd i undersøgelsen stadig er ugifte, kan denne undersøgelse ikke sige meget om konsekvenserne for unge mænd, der ikke ønsker at leve op til de traditionelle normer vedrørende partnervalg og indgåelse af ægteskab. Dog er det bemærkelsesværdigt,

¹⁴¹ Se også afsnit 4.2.

¹⁴² Interview med Yusuf, mand, 21 år, oprindelsesland: Irak (kurdisk).

at netop partnervalg ligger til grund for den eneste åbne konflikt, som ses mellem en ung mand og hans forældre i denne undersøgelse. Det gælder *Amin*, som har valgt at leve i et papirløst forhold med en etnisk dansk kvinde, der har børn fra et tidligere forhold. Parret har fået et fælles barn, men *Amins* mor vil ikke acceptere forholdet, og hun ønsker ikke at kendes ved barnebarnet, så længe han lever med den danske kvinde. Dette har medført, at al kontakt mellem *Amin* og hans forældre nu er afbrudt, da kontakten til faren var afbrudt i forvejen.¹⁴³ Denne case er den eneste af sin slags i datamaterialet og det er usikkert i hvor høj grad lignende konsekvenser af et 'uacceptabelt' partnervalg ville gælde også for andre af undersøgelsens unge mænd. Det er imidlertid indtrykket fra de gennemførte interview, at både de unge kvinder og de unge mænd *forventer*, at det kan have store konsekvenser, hvis de fx ønsker at gifte sig med en ikke-muslim eller 'en dansker'.

6.6 Homoseksualitet – holdninger, vilkår og strategier

Undersøgelsens datamateriale rummer interview med fem homoseksuelle og én biseksuel informant. Derudover er samtlige informanter blevet spurgt til deres holdninger og normer vedrørende homoseksualitet. I det følgende skildres først de dominerende holdninger og normer, som informanterne giver udtryk for, hvorefter en række casefortællinger fremhæves som illustration af de homoseksuelle informanternes reaktionsmønstre og konsekvenser af normbrud.

Informanternes syn på homoseksualitet

Et flertal af undersøgelsens informanter betrager homoseksualitet som noget meget *unormalt*. Homoseksualitet er i deres øjne frem for alt fremmedartet, forkert og 'ulækkert'.

Dette syn kommer blandt andet til udtryk i informanternes svar på spørgsmålet om, hvordan de ville reagere, hvis én fra deres egen familie var kæreste med en person af samme køn. Her nogle eksempler:

Jeg kan slet ikke forestille mig det. Det er så langt ude i mit hoved, at det kan jeg ikke.¹⁴⁴

Ej, men det er fuldstændig vanvittigt, altså.¹⁴⁵

Det er ikke normalt. I vores familie, der er det ikke normalt, at en pige er sammen med en pige, og en dreng er sammen med en dreng. Jeg ville heller ikke acceptere det, men de ville heller ikke. [...] Jeg synes det er ulækkert, det synes jeg. Altså som sagt, det er bare ens tanker, der gør det, at man bare synes, det er ulækkert. Altså nu er vi vant til, at en pige er sammen med en dreng. Det er som sagt ulækkert.¹⁴⁶

Samtidig ser hovedparten af de interviewede homoseksualitet som en meget stor synd i forhold til islam. Nogle af informanterne lægger vægt på, at homoseksualitet er noget, man selv kan *vælge*, og derfor i allerhøjeste grad bør fravælge. I deres øjne kan man ikke være

¹⁴³ Interview med Amin, mand, 26 år, oprindelsesland: Iran.

¹⁴⁴ Interview med Amina, kvinde, 18 år, oprindelsesland: eks-Jugoslavien (Bosnien).

¹⁴⁵ Interview med Sharaf, mand, 23 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

¹⁴⁶ Interview med Gülen, kvinde, 22 år, oprindelsesland: Tyrkiet (kurdisk).

muslim, hvis man har 'valgt' at være homoseksuel. Andre ser det sådan, at de homoseksuelle ikke kan 'gøre for', at de tænder på det samme køn, men at de må bekæmpe deres 'perversitet' aktivt og sørge for ikke at udleve den. Homoseksuelle kan med andre ord kun tolereres, hvis de undlader at vise deres seksualitet, undlader at handle syndigt i forhold til religionen og indordner sig under familiens (heteroseksuelle) seksualnormer. *Masun* og *Sharaf* illustrerer de to synspunkter på følgende måde:

Jeg er lidt homofob på mange punkter. Det er min holdning og det har jeg selvfølgelig lov til. Jeg har den uendelige diskussion med mine venner omkring, at homoseksualitet ikke er et valg, men det er noget, du bliver født med. Det tror jeg ikke på. Ligesom jeg kan vælge, at jeg vil ryge smøger, så kan jeg også vælge at være homoseksuel. Folk siger, du kan ikke vælge, hvad du tænder på. Jo, selvfølgelig kan du da det. Jeg gider virkelig ikke diskutere det.¹⁴⁷

Der findes mange former for perversiteter. Du kan tænke på børn, jeg kan tænke på det her stykke træ, jeg kan tænke på telefonen, jeg kan tænke på det her læder, ikke? Eller på dyr. Det er der bare nogen, det må man acceptere, sådan er vi mennesker skabt. Og det at tænke på en mand, det er også en form for perversitet, ikke? Det er det Gud siger, det er en fase, der skal overstås. Du må gerne være homo, du må gerne være homoseksuel, du må gerne vise følelser, men bare det at du praktiserer dem, eller du står og forestiller dig du er sammen med en mand, selvom du ikke praktiserer det, det er syndigt. Og det er ikke noget Islam bifalder. [...] Hvis jeg vidste min bror han var sammen med drenge og sådan noget, så ville jeg sige, det der, det kan jeg overhovedet ikke tolerere. Og om jeg havde været muslim eller ej, ikke? Men det er meget vigtigt at påpege, at homo i Islam, det er fint. Men hvis du praktiserer det, så er det forkert, så er det syndigt, så slår man dobbelt så hårdt, ikke?¹⁴⁸

I forlængelse af begge synspunkter forventes det, at også homoseksuelle unge lever op til de seksualnormer, som er angivet i starten af dette kapitel. Med andre ord anses homoseksualitet ikke som en gyldig årsag til at 'slippe for' at leve op til de samme seksualnormer som de andre unge. Fx vil der stadig være en forventning om, at man skal giftes (med en person af det modsatte køn). Dette kan illustreres med følgende citater:

Jeg er muslim. Så må man ikke have en kæreste og have seksualitet sammen før man bliver gift. Eller være dreng med dreng og pige med pige. [...] Homoseksualitet, jeg kan ikke lide det og jeg vil ikke have det.¹⁴⁹

Hadde min bror været homoseksuel og vidste jeg, at det var noget han, han ville sådan kæmpe for og prøve at tilstræbe at lade være med, så kender jeg en homoseksuel, der er gift og har børn. Han gør sit bedste, ikke? Der er jo ingen grund til at han skal sidde og gøre de her [homoseksuelle] ting.¹⁵⁰

Samlet set er hovedparten af både unge og forældreinformanter enige om, at åben udlevelse af homoseksualitet i deres familie enten vil være den allerstørste form for skam eller også vil være mindst lige så skamfuldt, som hvis en ung kvinde i familien åbent har sex før ægteskab. Tilsvarende er også de forventede konsekvenser på linje med de konsekvenser, som ses for

¹⁴⁷ Interview med Masun, mand, 19 år, oprindelsesland: Irak (kurdisk).

¹⁴⁸ Interview med Sharaf, mand, 23 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

¹⁴⁹ Interview med Amira, kvinde, 38 år, forælder, oprindelsesland: Irak (kurdisk).

¹⁵⁰ Interview med Sharaf, mand, 23 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

de unge kvinder, der afsløres i at have sex før ægteskab: Længerevarende udstødelse fra familien i form af "social død", fysiske former for voldelig afstraffelse og/eller forsøg på at fremtvinge et tvangsægteskab eller at tvinge den unge til at 'holde op'. Når det gælder udlevelse af homoseksualitet er der endog enkelte informanter som forestiller sig, at det ville medføre æresdrab. Et eksempel er *Yusuf* som er overbevist om, at familien ville slå ham ihjel, hvis han kom hjem med en anden mand:

Med en mand? Altså, bøsse? Nej, det kunne jeg aldrig finde på at gøre det.

Men hvad hvis?

Så dræber de mig.

Det gør de?

Ja, hundrede procent!

Så hvis en af dine brødre...

Hvis mine brødre, hvad skal jeg sige til dig, hvis jeg kommer ind i huset med en mand, og jeg siger til mine brødre og min far, at ham der, han gør det med mig bagfra. Så havde de hundrede procent. De dræber mig.¹⁵¹

Yusuf ville også selv reagere voldeligt, hvis fx hans søster kom hjem med en pige:

Min søster, hvis hun kommer hjem med en pige og siger, at de elsker hinanden, så brækker jeg hendes næse. Med det samme!¹⁵²

De færreste informanter forventer dog så ekstreme konsekvenser. Typisk fremhæves kortere eller længerevarende udstødelse fra familien som det mest sandsynlige scenarie. Samtidig problematiserer flere informanter omfanget og karakteren af de konsekvenser, som de forventer, at deres familie ville sætte i værk. Dette skyldes blandt andet en anerkendelse af, at de homoseksuelle 'ikke kan gøre for det' eller at det er svært at ændre på deres seksuelle orientering.

Endelig giver nogle ganske få informanter udtryk for, at homoseksualitet formentlig ville blive accepteret af deres forældre og ikke ville få store konsekvenser. Disse informanter er dog bevidste om, at de selv og deres familie er en undtagelse på dette punkt. *Felat* siger fx.:

[Æreskulturelle normer] er ikke noget som har en indvirkning på, hvordan mine forældre definerer min seksuelle orientering eller hvem jeg vælger at være kæreste med. Men jeg er tusinde procent sikker på, at i Albertslund og i Brøndby Strand og i Glostrup og Avedøre, selv i Kokkedal og Hillerød, så er der børn og unge, som bliver frastødt af deres familie, som slår hånden af dem, fordi de har en kæreste med et danskklingende navn eller en dreng vælger en dreng eller en pige vælger en pige. Men jeg tror, at min familie er undtagelsen fra den regel.¹⁵³

Homoseksualitet og køn

Hovedparten af informanterne forholder sig ikke forskelligt til homoseksuelle mænd og

¹⁵¹ Interview med *Yusuf*, mand, 22 år, oprindelsesland: Irak (kurdisk).

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Interview med *Felat*, mand, 22 år, oprindelsesland: Irak (kurdisk).

kvinder. For dem er homoseksualitet en synd – uanset om den 'begås' af det ene eller det andet køn. Nogle af de mandlige informanter og enkelte kvinder peger dog på, at det i deres øjne er værre at være bøsse end at være lesbisk. Dette hænger sammen med, at det betragtes som ekstremt umandigt at være bøsse – især nær det gælder mænd, som i seksuel forstand "tager imod".

Mariam – som selv er homoseksuel – forklarer denne opfattelse med henvisning til de æreskulturelle normer, herunder at det er meget vigtigt for familiens ære, at familiens mænd er "rigtige mænd":

De kulturelle normer der er, er meget mandsdominerede og meget mandschauvinistiske og det er en af grundene til, at man ser skævere på homoseksuelle mænd end homoseksuelle kvinder, for eksempel. [...] Idealerne er sådan, at du er mere mand, når du nedlægger en anden mand, og hvis han er passiv, så er han jo mindre mand. Og hvilken far vil synes, det er fedt, at folk render rundt og snakker om, at han ikke har en rigtig søn, eller at han ikke er en rigtig mand?¹⁵⁴

Denne forklaring bekræftes af flere af de unge mænd, som giver udtryk for, at de opfatter bøsser som "værre" end lesbiske. Dette bør imidlertid ikke lede til den konklusion, at det er mindre svært at være homoseksuel kvinde med etnisk minoritetsbaggrund end at være homoseksuel mand. Blandt informanterne er der omvendt enkelte som mener, at det er værre at være lesbisk, fordi en kvinde ved at være homoseksuel, bliver betragtet som et seksuelt væsen, hvilket er særlig skamfuldt for kvinder.

Da kun et forsvindende lille antal homoseksuelle med etnisk minoritetsbaggrund lever åbent med deres seksualitet,¹⁵⁵ må det antages, at det store flertal af voksne homoseksuelle lever i ægteskaber med personer af det modsatte køn. Kristina Aamand fremhæver, at de homoseksuelle kvinder, som lever i sådanne ægteskaber, antageligt oplever seksuelle overgreb fra deres ægtefælle. I traditionelle familier har mænd typisk større bevægelsesfrihed og kan derved lettere opretholde et mere proforma lignende ægteskab, hvor de har mulighed for andre relationer.¹⁵⁶

De homoseksuelle informanternes historier

De seks unge informanter, som i denne undersøgelse angiver, at de er homoseksuelle eller biseksuelle, har alle valgt at leve et udpræget *dobbeltliv*. Ingen har valgt selv at "springe ud" over for familien, men to af informanterne er blevet afsløret af deres familie. Den ene er netop blevet afsløret, og vedkommende afventer og frygter nu, hvordan familien vil reagere. Den anden blev afsløret for år tilbage. Denne informant har siden da valgt at leve åbent med sin seksualitet, hvilket har resulteret i en meget langvarig udelukkelse fra familien og familiens etniske minoritetsmiljø. Informanten har dog langsomt kunne genoptage en formaliseret form for kontakt med sin forældre.

¹⁵⁴ Interview med Mariam, kvinde, 25 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

¹⁵⁵ Interview med Fahad Saeed, Sabaah (31.10.2013).

¹⁵⁶ Interview med Kristina Aamand (8.1.2014). Dette område kunne med fordel undersøges nærmere, da der mangler viden om levevilkårene for homoseksuelle med etnisk minoritetsbaggrund i Danmark.

For flere af de homoseksuelle informanter har det været en meget svær proces at erkende, at de er homoseksuelle, særligt fordi de har vidst, at familien ikke ville acceptere det. Frygten for familiens reaktion og ønsket om ikke at være anderledes har fyldt meget gennem opvæksten og i ungdomsårene. *Usman* fortæller fx:

Der var en hel masse ting, der var helt implicit i min opvækst, inklusiv det der med at være homoseksuel. Det vidste jeg fra en *meget* tidlig alder, det var forfærdeligt! [...] Jeg håbede på en eller anden måde, at det ville gå over. At jeg ville begynde at få interesse for piger, men ja, da udløbsdatoen ligesom var overskredet... sådan op imod at jeg blev 18 år – så tror jeg, at jeg begyndte at tænke nogle seriøse tanker om, at jeg nok var homoseksuel. Og jeg kan huske, at jeg har ligget i min seng og indrømmet det over for mig selv. Og så gik jeg ind i sådan en meget indelukket periode, selvom jeg har været meget socialt anlagt, så har jeg været ekstremt bange for at blive afsløret.

Var du bange i din opvækst?

Ja, jeg har været hunderød... Jeg har nok vokset op med sådan en slags stress, som jeg er sluppet ekstremt sent... Jeg havde rigtigt, rigtigt svært ved at slippe den her dårlige samvittighed over, at jeg ikke havde ringet hjem eller jeg ikke var hjemme, fordi at jeg forventede, at mine forældre – hvilket de jo faktisk også gjorde – kimedede mig ned, hele tiden og prøvede at kontrollere mig og høre, hvor jeg var og pressede mig til at komme hjem igen. Så det var ekstremt stressfuldt og hele tiden, og jeg gik langt op i mine 20'ere med sådan knugen i maven over, at jeg hele tiden var i gang med at lave noget forkert. Så det har været ekstremt stressfuldt.¹⁵⁷

Også for *Mariam* har det være svært at erkende, at hun er homoseksuel. I lighed med *Usman* har hun håbet på, at det kunne ændre sig, og at hun kunne blive heteroseksuel:

Altså jeg har vidst det, siden jeg var ni år gammel. [...] Og da jeg så var de der, ja da jeg var 12 år gammel, da havde jeg min første pigekæreste. Så opdagede jeg jo virkelig, hvad skal man sige, alvoren i det. Og så kan jeg huske, at jeg havde en periode, cirka et år af mit liv, hvor jeg græd hver evig eneste dag. Og jeg bad til Gud om, at han skulle gøre mig heteroseksuel, fordi: 'Åh, det her det er jo bare, det er jo håbløst, det kan man bare ikke'. Men sjovt nok lyttede han aldrig.¹⁵⁸

Ud over angsten for at blive afsløret og frygten for de eventuelle konsekvenser, fremhæver de homo- og biseksuelle informanter også hensynet til familiens ære og status, som en væsentlig årsag til ikke at "springe ud". *Can* fortæller fx at han frygter den skam, det ville kaste over familien og konsekvenserne for hans søstres værdi på ægteskabsmarkedet:

Jeg vil ikke fortælle det til min mor. I hvert fald. Jeg har ingen far. Men jeg vil ikke fortælle det til min mor. [...] Hvis jeg siger det, så er det en skammelse, fordi jeg sårer hende. Hun går sådan og blærer sig med sin søn, sin elskede søn, og siger 'min søn' og 'min søn', og så kommer jeg og siger til hende: 'Jeg er homo.' Hun ville tro, folk ville tænke, at det var hende. Altså, indvandrere tænker tit på, hvad andre siger, også. Hvad tænker andre om dig, og tænk, hvis du har nogle andre søskende, der skal giftes, og de skal også videre i livet. Og du kommer til at ødelægge det for dem, fordi du er homo. Der er ikke nogen, der skal kigge ned på dem. [...] Specielt mine søstre, fordi når manden skal giftes med en kvinde, så spørger de altid efter

¹⁵⁷ Interview med Usman, mand, 31 år, oprindelsesland: Pakistan.

¹⁵⁸ Interview med Mariam, kvinde, 25 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

hendes familie, og hvordan de er, og hvor de kommer fra og sådan noget. Og hvis de så hører, at der er en storebror, der er homoseksuel, så er der jo ingen, der kommer og gifter sig med min søster, vel?¹⁵⁹

I nogle tilfælde har de unge forsøgt at betro sig mere eller mindre indirekte til én af deres søskende eller til et andet familiemedlem, som de har haft et nært forhold til. Men enten har dette familiemedlem ikke ønsket at vide det, eller også er den unge blevet rådet til ikke at sige det til andre i familien. Der kan med andre ord være tale om en familiestrategi, hvor man har en usagt aftale om ikke at fortælle og ikke at spørge – don't ask, don't tell. En sådan strategi synes at være tilstede i *Abans* familie. Når *Aban* reflekterer over, hvordan hans familie kunne tænkes at reagere på en afsløring, fremhæver han således, at hans bror nægtede at tro på ham, da han engang forsøgte at fortælle det:

Min mor hun ville få hjertestop, tror jeg, og hun ville, måske kunne jeg miste hende... Men hun ville ikke cutte kontakten til mig, det tror jeg ikke. Men min far ville slagte mig på stedet. Ham skal jeg overhovedet ikke sige det til. Og heller ikke min bror. Han snakker altid om de fucking homoer... Jeg prøvede at sige det til ham faktisk. Når han ringer, så siger han til mig: 'Hvad fanden, du kan ikke finde ud af damer, mand! Kom, jeg skal lære dig damer!' Og så siger jeg: 'Nej, jeg gider sgu da ikke. Du er til fisse, det er jeg ikke, jo.' Så siger han: 'Nå, men er du også til mænd, for helvede' og så sagde jeg: 'Ja, det kan godt være'. Så siger han: 'Hvad snakker du om, mand? Er du syg i hovedet, eller hvad?' Men så var der så, den der dialog, hvor man prøver virkelig sådan at sige det på en indirekte måde, men han ville ikke... 'Nej, du er syg i hovedet, din kælling! Du skal ikke snakke om det her!' [...] Sidst jeg sagde sådan noget, da sagde han til mig: 'Ved du hvad, jeg slagter dig i din lejlighed på stedet', og jeg vil bare sige, han er den eneste person, der kommer og siger noget til mig. Han er virkelig... Og min far, han vil så meget støtte ham op. Det er jo ikke noget, der er acceptabelt. Så enten er det vores ry, eller også, så dræber de mig – altså, så skal de bare sådan cutte mig.¹⁶⁰

I *Abans* tilfælde kan det netop være de store og ubehagelige konsekvenser, som hans bror føler, at han skal sætte i gang for at redde familiens ære, som gør, at han vælger ikke at tro på det. *Rukia*, som er biseksuel, peger også på, at hendes mor ikke ønsker at vide det. I hendes tilfælde er dette en medvirkende årsag til ikke at fortælle det til familien:

Sådan tror jeg også, fx min mor. Jeg tror godt, at hun ved det, uden at ville vide det [...] Og det tror jeg også har noget at gøre med, at jeg ikke siger, at jeg er til piger – også er til piger. Fordi det vil hun bare ikke tro på.¹⁶¹

De fire informanter, som stadig lever et dobbeltliv og ikke er blevet opdaget af familien – eller som dele af familien ikke ønsker at opdage – fortæller alle, at de vil vente, til de har en sikker base fx i form af deres egen bolig – før de vil overveje at "springe ud". Samtidig føler alle fire, at de er udsat for et hårdt pres fra familiens side i forhold til at indgå et (heteroseksuelt) ægteskab. De to kvinder forestiller sig ikke, at de vil ende med at bøje sig for dette pres, mens den ene af de to mænd er uafklaret, og den anden har forsøgt at tilfredsstille familien ved at indgå et sådant ægteskab, som dog endte i hurtig skilsmisse. I sidste ende er de alle fire meget bevidste om, at de må træffe et endeligt valg – enten siger

¹⁵⁹ Interview med Can, mand, 23 år, oprindelsesland: Tyrkiet (kurdisk).

¹⁶⁰ Interview med Aban, mand, 21 år, oprindelsesland: Irak.

¹⁶¹ Interview med Rukia, kvinde, 21 år, oprindelsesland: Irak/Syrien.

de nej, hvorved de kaster skam over deres forældre og familien, eller også siger de ja, hvorved de 'snyder' deres kommende ægtefælle, som vil tro, at de er heteroseksuelle. *Aban* beskriver her, hvorfor han startede med at vælge den sidste løsning:

Altså i min kultur, selvom man er homoseksuel, så skal man jo giftes. På et eller andet tidspunkt, så kommer man til det. Og så tænkte jeg: Hvis jeg ikke vælger det selv nu, altså hvis jeg ikke selv bestemmer og får lov til at vælge en, så kommer de sikkert og finder en til mig, som jeg overhovedet ikke kender og overhovedet ikke har valgt. Derfor tænkte jeg, at så tager jeg hende der, for jeg har selv set hende, og jeg har selv valgt hende. Og så ringede jeg til min mor og sagde, at jeg havde fundet en pige, som jeg syntes godt om. Jeg kan sige dig, jeg har mødt pigen én gang. Ligesom nu. Dagen efter, da var vi forlovet. Så det var noget, der bare gik megahurtigt. Og jeg kunne ikke forstå, hvorfor det skulle gå så hurtigt. Men det ville mine forældre.¹⁶²

Fahad Saeed fra foreningen Sabaah fremhæver netop kravet om at indgå i et heteroseksuelt ægteskab som en af væsentligste forskelle mellem at være homoseksuel med etnisk minoritetsbaggrund og at være homoseksuel med etnisk dansk baggrund:

Så hvad er...måske specielt for jeres situation sammenlignet med de etnisk danske homoseksuelles situation?

Det er jo de her begrænsninger på socialliv, særligt, som adskiller sig. Og det, at det for langt de fleste styrer op imod ægteskabet, som en kæmpe livsrite, der dominerer deres fremtidsudsigter. Så det er nok den største forskel, den afgørende forskel.[...] Kærlighed og sex har sine rammer inden for ægteskabet. Og her taler vi udelukkende om det heteroseksuelle ægteskab... som i langt de fleste tilfælde er et arrangeret ægteskab. Når det er den eneste måde at opleve kærligheden, eller udleve sin seksualitet, skaber det enormt svære vilkår for homoseksuelle med minoritetsetnisk baggrund.¹⁶³

Kravet om at indgå i et heteroseksuelt ægteskab har for flere af informanterne været stærkt medvirkende til deres overvejelser omkring hvordan, og i hvilken udstrækning, de skal vælge at "blive i skabet" eller "springe ud". *Rashida* har eksempelvis forsøgt at gøre det klart for sin mor, at hun ikke vil giftes, uden dermed at afsløre, at hun er lesbisk:

Altså jeg har altid sagt, prøv at høre, vi lever i Danmark. Jeg kan ikke leve det liv, du gerne vil have, at jeg skal leve. Jeg vil ikke giftes – og især ikke giftes med en mand, og alt sådan noget – eller det har jeg ikke sagt til hende, men jeg har sagt til hende, at det ikke kommer til at blive på hendes måde, og hun prøver at acceptere det.

Nu har du så sagt til hende, prøv at høre, jeg kommer ikke til at blive gift på din måde. Hvorfor er det anderledes, at skulle gå hjem og sige: 'jeg er til piger'?

Det er, fordi det er et tabu...altså... Det er slet ikke noget man snakker om, altså det er slet ikke noget man tænker over. Du må ikke tænke over det. Så det ville bare gå helt galt. Jeg kan slet ikke forestille mig, hvad der ville ske.¹⁶⁴

¹⁶² Interview med Aban, mand, 21 år, oprindelsesland: Irak.

¹⁶³ Interview med Fahad Saeed, Sabaah (31.10.2013).

¹⁶⁴ Interview med Rashida, kvinde, 24 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

For *Usman* var familiens forventninger til det kommende bryllup en stor og langvarig psykisk belastning, som han først er sluppet af med efter, at han er begyndt at leve åbent som homoseksuel, og forældrene har erkendt, at han ikke bliver gift med en kvinde:

Havde du konkrete selvmordsplaner? Eller hvordan?

Ja, jeg ved ikke, hvor konkret det har været. Jeg kan bare huske, at jeg har tænkt, at min fremtid var ekstremt usikker, og jeg tænkte: 'Nå, men der er noget med et bryllup forude, eller et ægteskab, og mine venner begynder at stille spørgsmål', så måske er det, det der med at, altså... – det har været noget med at forsvinde. Jeg ved ikke, om det har været konkret selvmord. Det har virkelig bare været sådan en lyst til at forsvinde.¹⁶⁵

Samlet set er det tydeligt, at der findes en række *særlige problemstillinger*, som gør sig gældende for de homo- og biseksuelle informanter i denne undersøgelse, og at disse problemstillinger relaterer sig til de dominerende seksualnormer og æreskulturelle kodekser, som et stort flertal af denne undersøgelses informanter fremhæver som karakteristiske for deres egen familie og/eller for familiens minoritetsetniske miljø. Dette indikerer, at unge LGBT-personer med etnisk minoritetsbaggrund i Danmark – ligesom i Sverige – kan siges at være en *særlig sårbar og særligt udsat gruppe* i samfundet.¹⁶⁶ Blot findes der endnu ikke repræsentative undersøgelser i Danmark, som kan fastslå, om de problemstillinger, som kommer til udtryk i denne undersøgelse, er typiske for gruppens livsvilkår og for holdningerne til gruppen blandt ikke-vestlige minoriteter som sådan.

6.7 Delkonklusion

Når der ses på betydningen af kønsroller og social kontrol i relation til seksualitet og partnervalg, viser der sig en række meget markante kønsforskelle og en omfattende social kontrol, som i særlig grad rammer unge kvinder og homoseksuelle. Undersøgelsens informanter fremhæver således en række dominerende normer for seksualitet, som kan siges at have direkte betydning for omfanget og karakteren af den sociale kontrol de oplever – og for de udtalte kønsforskelle, som præger denne kontrol. Det gælder frem for alt normerne om at kvinder skal være jomfruer ved indgåelse af ægteskab, samt at alle unge skal giftes.

Indgåelse af ægteskab er for de fleste unge informanter en nært forestående begivenhed og normerne for seksualitet og partnervalg er derfor særdeles aktuelle for de unge og for de unges familier. Begge parter ønsker til ægteskabet skal gå op og eventuelle normbrud kan have store negative konsekvenser for hele familiens ære og status i det minoritetsetniske miljø. Der lægges i denne sammenhæng vægt på at ægtefællen skal komme fra en "god" familie, skal være muslim og helst skal være fra samme oprindelsesland. Samtidig er det et udtalt krav, at bruden er (eller siges at være) jomfru.

Da familiens ære på denne måde er særlig afhængig af kontrollen med de unge kvinders seksuelle adfærd har *alle familiens øvrige medlemmer* et stærkt incitament til at forhindre, at de unge kvinder overskrider forbuddet mod sex før ægteskab eller at der blot opstår situationer, som kan give anledning til rygter herom i familiens minoritetsetniske netværk.

¹⁶⁵ Interview med Usman, mand, 31 år, oprindelsesland: Pakistan.

¹⁶⁶ Dette fastslår den svenske undersøgelse på området. Jf. Darj & Nathorst-Böös (2011).

Samtidig medfører dette forhold, at der ligger et forventningspres om udøvelse af social kontrol på alle familiens medlemmer. Også dette forventningspres er delvist afhængigt af kønsroller. Da mødre typisk forventes at være familiens kulturelle tovholdere – og de primære ansvarlige for børnenes internalisering af de traditionelle familienormer – hviler der ofte et særligt forventningspres på mødre. Som konsekvens af denne kønsrolle oplever mange af de unge informanter, at den sociale kontrol primært udøves af deres mødre. Fædre og søskende – især brødre – forventes typisk at træde til, hvis familien mener, at der kan være en (reel eller forestillet) risiko for at en ung kvinde i familien begår normbrud. Det er også som udgangspunkt fædre og brødre, som skal forestå eksekveringen af familiens straf, hvis det seksuelle normbrud er sket, og især hvis det er blevet kendt i familiens minoritetsetniske miljø. Undersøgelsens informanter forholder sig forskelligt til forventningspreset om udøvelse af social kontrol.

De ovennævnte mønstre betyder, at mens der for de unge mænds vedkommende ofte kan tolereres en udtalt forskel mellem normer, idealer og praksis i relation til seksuel adfærd, så er dette bestemt ikke tilfældet når det gælder de unge kvinder. Ligeledes er *konsekvenserne* af seksuelle normbrud, som bliver opdaget, langt større for unge kvinder end for unge mænd.

I forhold til seksualitet og partnervalg er 2 af undersøgelsens 19 unge kvinder p.t. i åben konflikt med forældrene. 5 lever eller har levet et udpræget dobbeltliv, mens de øvrige 12 har reageret ved tilpasning eller identifikation i forhold til de forventede kønsroller og seksualitetsnormer. 7 kvinder svarer, at de ikke er jomfruer, og det er de samme 7 kvinder, som er i åben konflikt eller lever/har levet et dobbeltliv. Et gennemgående tema i interviewene med de unge kvinder er deres *frygt* for at familien skal opdage deres seksuelle normbrud, eller at der skal opstå rygter om dem. De unge kvinder, som har levet et dobbeltliv og er blevet opdaget af familien, har alle været udsat for enten fysiske eller psykiske former for vold. Konsekvenserne har konkret taget form af fysisk vold, genopdragelsesrejser til hjemlandet, udstødelse fra familien i form af "social død", samt forsøg på at gennemtvinge tvangsægteskaber og lægetjek af jomfruelighed.

Af undersøgelsens 18 unge mænd gælder det for 15, at de enten lever eller har levet et dobbeltliv, som involverer sex før ægteskab. Blot 2 fortæller, at de indtil nu har overholdt normen om seksuel afholdenhed indtil ægteskab. Endelig er en enkelt mand i åben konflikt med sine forældre, blandt andet på grund af hans partnervalg (samlevende med etnisk dansk kæreste). Selvom dobbeltlivet kan siges at være det typiske reaktionsmønster for de unge mænd, er flere begyndt at reagere med strategisk tilpasning eller identifikation i takt med at det fremtidige bryllup nærmer sig. Mens de unge kvinder, som lever et dobbeltliv, er dybt præget af frykten for at blive opdaget, er der for de unge mænds vedkommende snarere tale om, at de hemmeligholder deres seksualliv af hensyn til respekten for forældrene, familien og religionen. De ønsker ikke at gøre deres forældre – især mor – kede af det. I nogle tilfælde ved de unge mænds forældre reelt godt, at deres søn har en kæreste, men begge parter lader som om, at de ikke ved det – don't ask, don't tell. Tilsvarende er konsekvenserne langt fra sammenlignelige med de konsekvenser som rammer de unge kvinder, hvis seksuelle normbrud bliver opdaget. De unge mænd har hovedsageligt oplevet at få skæld ud eller at høre "moralske taler", og kun i de tilfælde, hvor deres normbrud har stået på igennem længere tid og er blevet meget åbenlyst. I kraft af den meget stærke håndhævelse af de kulturelle normer omkring unge kvinders seksuelle adfærd, kan unge mænd dog også blive

udsat for fysisk vold, hvis de anses for at udgøre en trussel mod en ung kvindes jomfruelighed i en anden familie. Flere af de unge mænd fremhæver således, at de ville reagere voldeligt overfor en ung mand, som går rundt med deres søster.

Når det gælder (de heteroseksuelle) informanternes syn på homoseksualitet, viser datamaterialet, at flertallet af informanterne ser homoseksualitet som noget meget unormalt, forkert og "ulækkert". Derudover betragtes homoseksualitet som en meget stor synd i forhold til islam. Nogle informanter opfatter det sådan, at homoseksualitet er noget man kan vælge – og derfor i allerhøjeste grad bør fravælge – mens andre ser det sådan, at de homoseksuelle aktivt må bekæmpe deres "perversitet" og sørge for ikke at udleve den. Homoseksuelle kan med andre ord kun tolereres, hvis de undlader at vise deres seksualitet, undlader at handle syndigt i forhold til religionen og indordner sig under familiens (heteroseksuelle) seksualnormer. Også homoseksuelle forventes derfor at leve op til de samme seksualnormer som andre unge. I forhold til familiens ære anses åben udlevelse af homoseksualitet som den allerstørste form for skam eller en skam, der svarer til at en ung kvinde åbent har sex før ægteskab. Tilsvarende er også de forventede konsekvenser på linje med de konsekvenser, som ses for unge kvinder, der afsløres i sex før ægteskab: Udstødelse fra familien, fysiske former for voldelige afstraffelse, forsøg på at fremtvinge tvangsægteskab eller at tvinge den unge til at "holde op". Enkelte informanter forestiller sig endog, at det ville medføre æresdrab, hvis der viste sig at være en homoseksuel i deres egen familie.

De seks informanter, som angiver at de selv er homoseksuelle eller biseksuelle, har alle valgt at leve et udpræget dobbeltliv. Ingen har valgt selv at "springe ud" over for familien, men to af informanterne er blevet afsløret af deres familie. Den ene lever i dag åbent med sin seksualitet og har været igennem en længerevarende udstødelse fra familien. For flere af de homoseksuelle har det været en meget svær proces at erkende, at de er homoseksuelle, og ikke mindst frygten for familiens reaktion har fyldt meget gennem opvæksten. Hensynet til familiens ære og status er samtidig en væsentlig årsag til ikke at "springe ud". Kravet om at indgå i et heteroseksuelt ægteskab skaber meget svære vilkår for de homoseksuelle informanter. Hvis de siger nej til ægteskab kaster de skam over familien og hvis de siger ja, "snyder" de deres kommende ægtefælle, som vil tro at de er heteroseksuelle.

KAPITEL 7 – KØNSROLLERS BETYDNING FOR FRITIDS- OG FORENINGSLIV

7.1 Normer for deltagelse i fritidsaktiviteter og foreningsliv

Undersøgelsens informanter fremhæver, at der findes en række dominerende normer for deltagelse i fritidsaktiviteter og foreningsliv, som typisk kendetegner deres egen familie eller forventes at kendetegne deres familie fra andre dele af familiekollektivet og det minoritetsetniske miljø. Imidlertid er det samtidig et gennemgående træk, at der er stor forskel på, hvordan de enkelte informanter og deres familier fortolker disse normer i praksis og hvilke former for konsekvenser eventuelle normbrud har. Samtidig er det tydeligt, at de markante kønsforskelle, som gør sig gældende i forhold til normerne for fritidsaktiviteter og foreningsliv, først og fremmest hænger sammen med den sociale kontrol af unge kvinders seksuelle adfærd.¹⁶⁷

De dominerende normer for deltagelse i fritidsaktiviteter kan sammenfattes som følger:

- *Unge kvinder skal i fritidslivet opføre sig på en måde, som ikke kan give anledning til rygter om seksuelle normbrud.* Dette medfører en lang række begrænsninger af de unge kvinders fritidsliv – især når det gælder aktiviteter, som indebærer samvær med personer af det modsatte køn.
- *En "god pige" forventes typisk at komme hjem efter undervisningen på uddannelsesinstitutionen, at lave sine lektier og at hjælpe til i hjemmet.* Unge kvinder, som opholder sig uden for hjemmet efter undervisningen skal give deres forældre/familie besked om, hvor de opholder sig, og de skal helst komme tidligt hjem, med mindre de har fritidsarbejde eller lignende. Socialt samvær med veninder – især veninder med minoritetsetnisk baggrund – og med kvindelige familiemedlemmer er tilladt.
- *En "god dreng" klarer sig godt på sin uddannelse og deltager i fritids- og foreningsaktiviteter, som giver status indadtil i forhold til det minoritetsetniske miljø.* Unge mænd er dog ikke tilnærmelsesvis underlagt de samme restriktioner som unge kvinder, og de skal ikke i nær samme omfang oplyse deres forældre, hvor de opholder sig. I praksis kan unge mænd derfor – uden at bryde normer – deltage i en lang række sociale sammenhænge i deres fritid, som unge kvinder ikke kan.
- Forældrene opfordrer i flere tilfælde deres børn til at deltage i frivilligt arbejde eller undervisningsaktiviteter, som foregår i det minoritetsetniske miljø eller i deres

¹⁶⁷ Se foregående kapitel, især afsnit 6.2.

religiøse menighed (fx koranskole). Til gengæld opfordrer de sjældent deres børn til at deltage i andre former for fritidsaktiviteter og foreninger, hvor der er større berøringsflade med etnisk danske unge. Dette gælder begge køn.

- *Det er typisk ikke tilladt at deltage i fester, hvor der er mulighed for at drikke alkohol.* Denne norm gælder for begge køn og begrundes ofte med religionens forbud. I praksis gælder normen dog især unge kvinder og det forventes i det hele taget, at unge kvinder ikke "går i byen" og ikke bliver set i uformelle sammenhænge med det modsatte køn. En undtagelse er bryllupper og fester, som foregår i det minoritetsetniske miljø. Nogle unge har desuden tilladelse til at deltage i de 'skolefester', som afholdes på deres uddannelsesinstitution – andre har ikke.
- I nogle familier er det ikke tilladt for unge kvinder at dyrke sport.

7.2 Seksualnormernes betydning for fritidslivet – kønsrolleforventninger

Flertallet af de unge informanter fremhæver, at de kønsforskelle som ses i forhold til regler for deltagelse i fritidsaktiviteter og foreningsliv, i høj grad skyldes hensynet til at beskytte familiens ære. Det hænger med andre ord sammen med familiens interesse i at sikre, at der ikke opstår rygter om "upassende" seksuel adfærd blandt familiens unge kvinder – herunder især om tab af jomfruelighed. Sådanne rygter kan opstå blot ved at unge kvinder "bliver set" sammen med personer af det modsatte køn eller "hænger ud" i sociale sammenhænge, hvor et seksuelt normbrud kunne tænkes at finde sted. Derfor er en lang række sociale sammenhænge potentielt set 'farlige' for familiens omdømme, da rygter om familiens unge kvinder kan påvirke familiens status i det etniske minoritetsmiljø på meget negativ vis.

Det er forskelligt fra familie til familie, *hvordan* familien konkret forsøger at undgå sådanne rygter, og hvad dette medfører af konkrete regler og begrænsninger i forhold til de unges kvinders bevægelsesfrihed. Men det er et gennemgående fællestræk, at det i hovedparten af informanternes familier medfører en række markante begrænsninger for de unge kvinder og en tydelig forskelsbehandling, når det gælder familiens regler for unges kvinders og unges mænds deltagelse i fritidsaktiviteter og foreningsliv.

Et eksempel er *Halima*, som fortæller, hvordan hun indirekte føler sig presset af sin mor til ikke at være ude og ikke blive set sammen med drenge, netop fordi andre i miljøet vil sladre:

Nu hvor det er, jeg er teenager, så det er meget sådan: Drenge og det. Jeg ved godt, at det er med det. Fordi der er nogle gange, hvor hun har hentydet til det. Hvis der nu er nogle nede i min gård: 'Ej men... Hun er en pige, hun burde ikke være sammen med de dér, hun burde være hjemmel!'. Så er jeg bare sådan lidt: 'Ja, okay, det er sikkert sådan, du vil have, at jeg skal være.' Sådan, at jeg skal være hjemme. [...] Det kan være, hvis de ser en eller andens datter med en dreng: 'Ej, men så så vi lige'. Og de begynder bare at pynte på det. Ellers hvis det bare er sådan 'Jamen, jeg så hende med en dreng. De gjorde måske også lige sådan her og måske var de også lidt sådan her?' og de skal altid lige finde på et eller andet mere, så det bliver lidt mere interessant at høre på. Jeg er sikker på, at de fleste af dem, der snakker, deres børn, de er meget værre end det. Altså, meget værre. De vil bare fremstå... De vil gøre sig selv, sådan mere perfekte. De har meget sådan der, det er fint nok for drengene, det kan godt gå. Men

med pigerne, så er det meget mere nej, hun skal være hjemme og hjælpe til og rydde op og hjælpe med at lave mad og sådan noget.¹⁶⁸

Andre informanter giver udtryk for, at forældrenes begrænsninger af deres døtres bevægelsesfrihed kan være langt mere tydelige og direkte. *Masun* fortæller, at frygten for rygter om familien i nogle tilfælde kan få forældre til at opføre sig ekstremt mistroisk over for deres døtre. Dette kan komme til udtryk, hvis en datter fx kommer lidt for sent hjem eller har glemt at fortælle sine forældre, hvor hun befinder sig:

Hun kommer ti minutter for sent hjem, faren: 'Hvor har du været?'. 'Jeg har været sammen med nogen veninder'. 'Din fucking so, hvor har du været?'. 'Jeg har været sammen med nogen veninder'. 'Hvor har du været?'. Smask, så får hun en flad. Det er sådan det fungerer hjemme hos en araber.

Hvorfor gør faren det?

Fordi faren er et fucking svin. Han går mere op i sin ære end i sin barns lykke.¹⁶⁹

Flere informanter fremhæver, at unge kvinder som regel kun har tilladelse til at opholde sig sammen med personer fra det modsatte køn i *formelle* sociale sammenhænge – herunder især i forbindelse med uddannelse og skolegang. Til gengæld forventes de unge kvinder som udgangspunkt at komme direkte hjem efter skole, eller at begrænse deres fritidsaktiviteter til fritidsarbejde eller aktiviteter baseret på samvær med veninder eller kvindelige familiemedlemmer. *Sharaf* forklarer:

Med hensyn til pigerne, der kan de, altså pigen skal selvfølgelig... ikke gå med stramt tøj, hun skal være sådan én, der går i skole og hjem igen. Og så skal hun være sådan en, der går hjemmefra til skolen, fra skolen og hjem. Ikke sådan noget med at komme ud og sådan noget, ikke snakke med fyre. Der skal aldrig være nogen problemer med hende, man skal aldrig høre en fyr snakke om hende.

Hvorfor er det dårligt?

Fordi hvis der er en fyr, der snakker om hende, så er den gal i byen.

Hun skal være så anonym som muligt?

Ja altså, hun skal cutte kontakten til fyre. Hun skal snakke med pigerne. Altså, hun skal.. Jo altså, i klassen kan man godt komme til at snakke med nogle fyre og sådan noget. Men det er også derfor... Vi kommer fra en kultur, hvor skolerne er sådan delt. Drengeskoler og pigeskoler for sig selv. Og det er derfor, når man kommer til landet, siger de: 'Det er fint nok, du går i klasse med [dreng], men så er der heller ikke mere'.¹⁷⁰

Nogle informanter fremhæver, at deres forældre opfatter disse kønsrolleforventninger som så naturlige, at de blot henviser til kønnet, når de skal begrunde forskelsbehandlingen.

Mariam fortæller fx:

Forældrene ved det godt, de ved godt, hvad deres børn laver, deres drengebørn. Og de giver dem fuld frihed til at gøre det. Og når pigerne spørger: 'Hvorfor må jeg ikke?' Så får man bare at vide: 'Nå, men han er en dreng'. Det kan jeg også huske, de gange jeg spurgte min mor:

¹⁶⁸ Interview med Halima, kvinde, 17 år, oprindelsesland: Marokko.

¹⁶⁹ Interview med Masun, kvinde, 19 år, oprindelsesland: Irak (kurdisk).

¹⁷⁰ Interview med Sharaf, mand, 23 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

'Hvorfor får jeg ikke lov til at gøre det og det og det.' Så sagde hun: 'Den dag du kommer hjem med en penis, så får du lov.'¹⁷¹

Endelig er det vigtigt at fremhæve, at selvom hensynet til familiens ære fremhæves som den vigtigste årsag til de forskellige – og kønsbetingede – regler for fritidsliv, så er det ikke den eneste forklaring på de forskellige regler for kønnene, herunder den højere grad af 'beskyttelse' af familiens unge kvinder. Nogle henviser til mere almene kønsforskelle, som fx at unge mænd er bedre i stand til at forsvare sig fysisk, hvis de bliver overfaldet, at unge kvinder er i større risiko for at blive voldtaget, hvis de færdes alene i mørke mm.

7.3 Eksempler på regler - kønsforskelle

Af undersøgelsens interview fremgår en række forskellige eksempler på, hvordan de enkelte familier konkret praktiserer forskelsbehandling af familiens unge mænd og kvinder, når det gælder deltagelse i fester, at være "sent ude" osv. I det følgende gives en række eksempler.

Farrah forklarer her om sin opfattelse af de forskellige regler for piger og drenge:

Det her med ikke at få lov til at være sent ude til fester. Er det en regel, der er hovedsagelig møntet på piger i familien eller gælder det også drengene?
Piger, helt sikkert piger. Drengene må gøre lige hvad de vil.

Hvad er der, slet ikke nogle regler for...?

Nej, jeg tror det kommer an på fra far til far, der er nogle fædre, hvor de bare tænker, du ved: 'Vores drenge, de må gøre lige hvad de vil, de er bare drenge, de skal bare ud og prøve de skal bare...', hvor nogle fædre, de vil være, at for eksempel, de må ikke drikke alkohol, det er ikke godt at ryge og sådan nogle ting. Men jeg tror helt sikkert i sidste ende, så er der ikke nogen, der kan mod en dreng. En dreng vil altid gøre. Altså enhver dreng, når han kommer ud og fester, så vil han helt sikkert gå ud og drikke eller gøre et eller andet.

Men hvorfor er det, at drengen han må det her?

Fordi de går meget op i ære. Altså for muslimer, så er det meget, hvis pigen hun går ud sent eller drikker eller tager til fester, så vil...hvis folk, dem der ser hende, de vil snakke om hende, og så vil hendes...så vil det ligesom ødelægge hendes rygte og hvis det så ødelægger hendes rygte, så ødelægger det også familiens rygte. Så det ender meget op i den der. Hvor en dreng... en drengs rygte kan ikke blive ødelagt hos indvandrere. Det kan det ikke.¹⁷²

Flere andre informanter er dog ikke enige med *Farrah* i, at unge mænd må gøre 'lige hvad de vil' og ikke skal tænke på deres ry. Også unge mænd har oplevet, at de skal give forældrene detaljeret besked om, hvor de opholder sig, og hvor længe de er væk, selvom de kan være længere ude end deres søstre. Flere forældreinformanterne fortæller endvidere om deres frustration over sønner, som ikke følger deres regler. Et eksempel er *Mahmud*:

For eksempel hvis han har sagt: 'Jeg skal lige til min ven' eller 'Jeg skal ind og se fodbold og kommer om en time' og han så først kommer efter tre eller fire timer. Så bliver jeg sur af det!

¹⁷¹ Interview med Mariam, kvinde, 25 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

¹⁷² Interview med *Farrah*, kvinde 19 år, oprindelsesland: Irak (kurdisk).

Du skal da bare sige 'to timer' [banker i bordet] eller 'to timer, og så skulle jeg noget på vejen hjem'.¹⁷³

Et gennemgående træk er dog, at de unge mænd ikke oplever de samme konsekvenser af normbrud, og at reglerne for unge mænd i langt højere grad er til forhandling. *Abdi* forklarer fx at hans søster skal komme meget tidligere hjem end han selv skal, og at hun ikke kan slippe afsted med at fortælle de samme historier til forældrene, som han selv kan:

Hvad kan din søster ikke, som du kan, i løbet af dagen?

Hun kan stort set det samme, udover at være ude om aftenene. Hvis nu er det fredag for eksempel, og jeg siger til min mor – nu lyver jeg – jeg skal hjem hos min ven og jeg kommer hjem klokken fem om morgenen. Så siger hun 'Fint nok'. Men hvis min søster siger det, så siger hun: 'Nej. Du kommer hjem nu, det gør du!'. Det er forskellen på mig og min søster.¹⁷⁴

Gülen forklarer, at der forskel på reglerne for at deltage i 'danske fester' med alkohol og danske mænd, og så at deltage i fester, som foregår i familiens minoritetsetniske miljø. Hun har aldrig selv måttet gå til danske fester – og har heller ikke lyst:

Jeg har aldrig været til en fest.

Du har aldrig været til en fest?

Nej, det har jeg ikke.

Og hvorfor har du aldrig været til en fest? Er det kun fordi du ikke selv har lyst, eller er det også fordi du ikke rigtigt må?

Jeg har ikke lyst og jeg må heller ikke. Altså min storebror ville helt sikkert sige nej til det. Hvis det var sådan noget med, at det var en tyrkisk eller kurdisk fest, så tror jeg ikke, at de ville sige noget til det. Men jeg har aldrig været til en dansk fest.¹⁷⁵

7.4 Fritidsliv og social kontrol – de unge kvinders oplevelser og reaktioner

De unge kvinder i undersøgelsen oplever alle social kontrol i relation til deres fritidsliv – men i forskellige grader og omfang. Desuden reagerer de forskelligt på kontrollen. Flere unge kvinder har reageret med *identifikation*, hvilket betyder, at de ikke oplever den sociale kontrol som et problem. I stedet deler de i altovervejende grad familiens normer og traditioner for restriktioner af unge kvinders adfærd. Et eksempel er *Gülen*, som fortæller, at hendes far og bror holder meget øje med, hvad hun laver i sin fritid, og hun mener også selv, at de 'selvfølgelig' skal gøre det:

Altså de skal selvfølgelig. Altså jeg skal selvfølgelig have min plads. Jeg må ikke gøre alt muligt, som de siger nej til. Men de strammer mig slet ikke. Jeg tager det tøj på, som jeg gerne vil, og så går jeg ud med dem, som jeg gerne vil være sammen med. Det har de ikke noget at sige, men jeg skal selvfølgelig også kende min plads. Som sagt, jeg skal ikke gøre det, som de siger, at jeg ikke skal.

Og hvad er det?

¹⁷³ Interview med Mahmud, mand, 44 år, forælder, oprindelsesland: Libanon.

¹⁷⁴ Interview med Abdi, mand, 19 år, oprindelsesland: Somalia.

¹⁷⁵ Interview med Gülen, kvinde, 22 år, oprindelsesland: Tyrkiet (kurdisk).

For eksempel det med fester, og altså jeg må heller ikke have kærester jo. Det siger vores traditioner også. Så det er bare sådan.¹⁷⁶

Også *Rana* betragter forskelsbehandlingen af familiens sønner og døtre som en selvfølghed:

Selvfølghed skal der være forskel på en dreng og en pige, selvfølghed skal der være forskel på deres opdragelse. Jeg vil mene, at der selvfølghed skal være forskel og det har der været med mig og mine søskende. Da vi var yngre, hvis jeg skulle være hjemme klokken syv, så skulle han nok være hjemme klokken ni, men skolefester det har både han og jeg fået lov til.

Hvis du skulle sætte lidt ord på, hvad det er, der gør en god datter god?

Hun har respekt og sunde forældre. Hun beskytter sin ære, hun er bare god og venlig overfor hendes familie og forældre, og ikke mindst har hun respekt for sin forældre. Hun har respekt for den omgangskreds vi har, alle de tyrkiske ældre.

Hvordan beskytter man sin ære?

Det er meget simpelt jo. Du må holde dig væk fra drenge også, men ære det handler jo ikke kun om, det er ikke rent seksuelt, det er det overhovedet ikke efter min mening. Du kan godt være jomfru, men du kan også flirte med en, selv når du bare går på gaden.¹⁷⁷

Andre af undersøgelsens unge kvinder oplever dog, at den sociale kontrol har et særdeles problematisk omfang, og at de føler sig pressede af deres familie. Samtidig fremhæver flere, at der også ligger et pres på deres forældre, som skal sørge for, at deres døtre opfører sig som storfamilien og/eller det etniske minoritetsmiljø forventer. *Nevin* forklarer fx:

Også det der med, at hvis man bare tager ud i byen, for eksempel: Vi bor i ____ [provinsby] og hele min fars familie bor nærmest i ____ [samme provinsby]. Så hver gang man tager ud i byen, jamen så møder man en fra familien. Så de er rundt om en hele tiden.

Er der ting, du lader være med at gøre, for at folk ikke taler dårligt om din familie?

For eksempel, når det er, jeg går nede i byen, og jeg møder en dreng for eksempel, så kan jeg godt somme tider prøve at undgå at gå sammen med ham....i byen.

Fordi, det kan din familie ikke lide?

Nej [det kan de ikke]

Men tror du også dine forældre synes det er lidt et pres - eller svært eller hårdt?

Det tror jeg også, de tænker. De er jo sådan som de er, lige netop fordi omgivelserne er sådan. Og de forventer også noget af dem - og så forventer de også noget af os.¹⁷⁸

Et andet eksempel er *Bina*, som har oplevet, at både forældre og andre familiemedlemmer er fulgt efter hende overalt og har åbnet hendes telefonbeskeder og breve:

Hvordan har de prøvet at kontrollere dig? Måske er det der, vi skal starte så?

Jamen de ville, min mor hun ville følge efter mig, og det ville mine forældre, hvis jeg tog ud

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Interview med Rana, kvinde, 18 år, oprindelsesland: Tyrkiet (kurdisk).

¹⁷⁸ Interview med Nevin, kvinde, 19 år, oprindelsesland: Tyrkiet.

eller tog ned og handle. De ville have min telefon, de ville læse alle mine beskeder, de ville åbne alle mine breve. Så de havde rigtig meget kontrol, ja. Og så havde jeg jo også meget familie her i Danmark, så mine fætre kunne sagtens finde på at dukke uannonceret op på min arbejdsplads eller, ja have en samtale med mig.

Og hvad ville de så sige til dig? Hvad ville de holde øje med?

Om jeg taler med drenge. Om jeg gør, som jeg skal gøre. Hvordan jeg klæder mig på, og hvem jeg taler med.¹⁷⁹

Et tredje eksempel er *Halima*, som har oplevet, at hendes mor har inddraget hendes mobiltelefon (og simkort), fordi hun en dag kom for sent hjem. Halimas mor har på denne måde ønsket at sikre, at Halima ikke har kontakt med drenge eller andre uønskede personer 'bag hendes ryg'. Halima har endnu ikke – et år efter – fået lov til at benytte telefonen:

Hvorfor tog hun [din mor] din mobiltelefon?

Fordi hun syntes jeg kom sent hjem. Og der skal det lige siges, at jeg kom hjem klokken seks [kl. 18].¹⁸⁰

Endelig har enkelte unge kvinder oplevet, at deres forældre og/eller deres familie har forbudt dem at dyrke sport. Dette kan hænge sammen med en forestilling om, at den unge kvindes mødom kan 'briste' på grund af sportsudøvelse, men de unge kvinder, som nævner dette, har aldrig fået forklaret præcist hvorfor. I nogle tilfælde har der på dette område været en intern konflikt i familien. *Rashida* fortæller fx:

Da jeg var yngre, der fik jeg at vide, at jeg ikke skulle spille ____ [sportsgren], kan jeg huske. Men min far var meget sådan: 'Nej, hun skal have lov at spille ____ [sportsgren]'.

Hvem var det, der sagde, at du ikke skulle så?

Min familie. Mine onkler ville ikke have det. Men min mor og far ville gerne have det.

Dine onkler syntes ikke, at det var noget man skulle, når man er en pige eller hvad?

Nej, det gør man ikke, nej. Jeg skulle bare lære at lave mad og rydde op og vaske gulv.¹⁸¹

På grund af de strenge regler for 'passende' og 'upassende' kvindelig opførsel, har flere af undersøgelsens unge kvinder valgt at leve et *dobbeltliv* for at kunne deltage i blot nogle af de fritidsaktiviteter, de selv ønsker. *Mariam* fortæller fx at det for hende har været umuligt at give afkald på hendes egne ønsker til fritidsaktiviteter og til socialt samvær med venner:

Jeg har jo levet et dobbeltliv indtil nu. Altså, så lærer man hurtigt at efterleve princippet om at, hvad ens forældre ikke ved, det har de jo ikke ondt af. Fordi, man kan jo ikke bare, man kan jo ikke bare, altså. Det ville simpelt hen være at give afkald på *så* meget af én selv, hvis man bare skulle gå hjem i en lige linje og bare leve som ens forældre vil have. Det hæmmer jo også ens muligheder for at kunne fungere socialt.¹⁸²

¹⁷⁹ Interview med Bina, kvinde, 20 år, oprindelsesland: Pakistan.

¹⁸⁰ Interview med Halima, kvinde, 17 år, oprindelsesland: Marokko.

¹⁸¹ Interview med Rashida, kvinde, 24 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

¹⁸² Interview med Mariam, kvinde, 25 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

Rashidas forældre har i mindre grad end resten af familien ønsket at kontrollere deres datter ud fra de traditionelle æresbegreber og kønsrolleforventninger. Hendes mor har således forsøgt at finde en balance mellem storfamiliens og datterens ønsker. I *Rahidas* tilfælde har det derfor været muligt, gennem løbende forhandlinger, at opnå en langsom, men støt udvikling hen imod en holdningsændring hos moren og en større grad af individuel frihed:

I min familie der er der stor forskel på piger og drenge. Men hvis det skulle være op til mig, så ville jeg have, at vi skulle være lige, ikke? Uafhængige. Jeg forstår ikke, hvorfor at etniske drenge får lov til meget mere end etniske piger. Det kan jeg bare ikke forstå. Bare det at de må tage ud og være ude længe i forhold til piger. Hun må slet ikke have en kæreste. Det er bare sådan nogle ting, som kan gøre mig lidt skør. Og hvor man bare tænker: 'Why?'.[...] For et år siden når klokken slog ni eller ti, så vidste jeg bare, at jeg skulle bare løfte min telefon, så havde min mor skrevet: 'Kom hjem!' Og nu er det sådan, okay klokken er tolv og så er det: 'Okay, hvorfor skriver hun ikke?' – altså der er virkelig sket noget. Men sådan noget der, det tager tid. Hun kommer fra en familie, hvor hun har lyttet til sine forældre hele livet. Hun blev gift med en mand, fordi hendes mor sagde, at det ville være godt for hende. Altså det er svært for hende, eller den generation.¹⁸³

Samlet set kan de unge kvinder i undersøgelsen siges at dele sig i to grupper på dette område. Den ene gruppe har valgt at identificere eller at tilpasse sig til forældrenes og familiens normer, mens den anden gruppe har valgt at leve et mere eller mindre udpræget dobbeltliv. For den førstnævnte gruppe er omfanget af den sociale kontrol ofte blevet mindre i takt med at familien har sikret sig, at den unge kvinde af sig selv overholder reglerne for fritidsaktiviteter, fester m.m. Omvendt forholder det sig for de unge kvinder, som har valgt at leve et dobbeltliv. Her er omfanget af den sociale kontrol ofte vokset i takt med at forældrene og familien er blevet mistroiske overfor, om den unge kvinde lever op til familiens regler for hendes opførsel. De færreste har således været i stand til at ændre forældrenes holdninger markant gennem løbende forhandlinger og små normoverskridelser – som i *Rashidas* tilfælde. I de tilfælde hvor unge kvinders dobbeltliv har ført til seksuelle normbrud, som familien har opdaget, har det ført til voldsomme konsekvenser for de unge kvinder (se afsnit 6.4).

7.5 Fritidsliv og social kontrol – de unge mænds oplevelser og reaktioner

Undersøgelsens unge mænd oplever kun i mindre grad, at deres bevægelsesfrihed er indskrænket i problematisk omfang, når det gælder deltagelse i fritidsaktiviteter, fester, sociale sammenhænge m.m. Samtidig fremhæver flere af de unge mænd, at hvor der typisk er tale om forbud, når det gælder deres søstre, så er der mere tale om generelle retningslinjer, når det gælder dem selv. Familien vil derfor typisk i langt højere grad tolerere at en søn overskrider reglerne og normerne, mens et tilsvarende normbrud ikke ville blive tolereret eller ville blive stoppet langt hurtigere, hvis der var tale om en datter. Dette gælder for eksempel deltagelse i fester og mulighed for at "gå i byen". Her kan reglerne i princippet

¹⁸³ Interview med Rashida, kvinde, 24 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

være ens for begge køn – forældrene kan fx sige, at hverken sønner eller døtre må gå i byen – men i praksis vil det ofte være sådan, at den unge mand kan forhandle denne regel, eller nægte at følge den, uden at det vil medføre alvorlige sanktioner fra forældrenes side. På samme måde, som når det gælder seksuelle normbrud, er der altså tale om, at de unge mænd *bør* forsøge at overholde normerne for at respektere forældrene og for at overholde religionen, mens der for de fleste unge kvinder snarere er tale om, at de *skal* overholde normerne.

Et eksempel på dette gives af *Sharaf*, som fortæller, at hans forældre helst ser, at hverken han selv eller hans søster går i byen. I praksis kan Sharaf dog selv beslutte, om han ønsker at overholde normen, og først hvis normoverskridelsen bliver alt for åbenlys og står på igennem lang tid, vil det medføre ”moralske taler” fra hans forældre. Omvendt ville Sharaf blive ”meget skuffet”, hvis han en dag så sin søster i byen. Og det ville allerede første gang medføre en alvorlig snak i familien omkring konsekvenserne heraf. *Sharaf* forklarer her, hvordan han oplever forhandlingsrummet og sanktionernes karakter som ung mand i familien:

Så du må heller ikke gå i byen, i princippet? Ihvertfald ikke drikke, vel?

Jeg vil ikke sige ’må’, altså må for hvem? Det er selvfølgelig altså først og fremmest overfor Gud, selvfølgelig, det, byen, det er ikke godt, og det hele. Min far kan ikke sige til mig, hey, du skal ikke i byen. Selvfølgelig kan han sige det, men så siger jeg til ham, hey jeg er sgu voksen, det skal du ikke blande dig i, far. [...] Men min far er nået til det punkt, hvor han engang i mellem, hvis det bliver for meget: ’Du har været hjemme kl. fire [om natten] rigtig mange gange nu her’, så kommer min mor: ’Hvad fanden, hvad foregår der, altså?’. ’Jamen, det er bare ovre hos en ven’. ’Nej vi ved sgu godt, hvad du laver, altså’. Så siger jeg, ’Prøv at høre, jeg drikker jo ikke og gør ikke noget forkert’. Så siger min mor: ’Prøv at høre, vi vil simpelthen ikke have det. Du er meget velopdragen, du er muslim og du beder og sådan noget, hvad laver du?’ og sådan noget. Min far bliver nødt til at gøre de her, du ved, moralske taler engang imellem, bare så man ved, at det er sgu alvor. Han vil ikke finde sig i det, men han kan ikke rigtig gøre noget sådan, det kan han ikke, altså.¹⁸⁴

Et andet eksempel er *Afran*, som forklarer, at han i langt højere grad end sine søstre bruger tid sammen med sine venner og kan gå mere i byen før det medfører en familiekonflikt:

Jeg ved ikke, om det er fordi min mors holdning har præget det på dem, men de tager i hvert fald relativt mindre i byen, end jeg eller min bror gør, ikke? Jeg er sammen med venner meget mere ofte, end de er sammen med deres veninder.

Ville der komme en større konflikt, hvis dine søstre skulle på diskotek, end hvis I skulle?

Ja, det ville der. Uanset, at selvom de måske gør det to gange, når jeg har gjort det ti gange eller et eller andet lignende, ikke? Det er det forhold.

Selvom undersøgelsens unge mænd sammenlignet med de unge kvinder typisk har større frihedsgrader og mere rum til forhandling, er der også blandt de unge mænd flere som oplever, at den sociale kontrol har et problematisk omfang. Næsten alle de unge mænd lever således et mere eller mindre udpræget dobbeltliv, hvor de holder en stor del af deres

¹⁸⁴ Interview med Sharaf, mand, 23 år, oprindelsesland: Libanon (palæstinensisk).

fritidsaktiviteter hemmelige for deres forældre – herunder også kærester m.m.¹⁸⁵

De unge mænd, som i særlig grad problematiserer den sociale kontrol er ofte væsentligt mindre religiøse end deres forældre og de har ofte haft et ønske om at deltage i det som deres familie opfatter som 'danske' fritidsaktiviteter frem for muslimske fritidsaktiviteter. Et eksempel er *Usman* som valgte en dobbeltlivsstrategi, hvor han fortalte sine forældre, at han gik på koranskole om aftenen, mens han i virkeligheden brugte tiden på at deltage i en 'dansk' fritidsaktivitet. Denne strategi blev benyttet som en del af et udpræget dobbeltliv, da forældrenes holdninger til, hvad der var vigtigt, lå meget langt fra hans egne ønsker og prioriteter. *Usman* fortæller her, om konflikten mellem forældrenes fokus på værdien af et religiøst liv og hans egne ønsker om at lære dansk, høre musik og gå til fester:

Det, der var vigtigt, var at ære sin mor og far og være en god dreng og lave sine lektier og huske at bede og komme i moske og læse Koranen færdig. Have fokus på det vigtige og ikke på ting, som dansk sprog og musik og sådan noget... Så vi havde nogle konflikter omkring nogle fester. Det havde vi. Altså der har helt klart været nogle konflikter omkring fester. Altså det har været nogle reelle reprimander, hvor de har stået i vejen for, at jeg måtte tage af sted.¹⁸⁶

Samtidig fortæller *Usman*, at han gennem sit dobbeltliv trods alt havde mulighed for at have et socialt liv ved siden af familien, mens rammerne for hans søster var så snævre, at det ikke var muligt for hende:

Og hvad med din søster? Var der snævrere rammer for hende?

Jamen, ja, der var – ja min søster har haft betydeligt færre muligheder for at udleve sit sociale liv, så den del har hun slet ikke prøvet.¹⁸⁷

Endelig fremhæver flere af de unge mænd, at de har haft mulighed for at flytte hjemmefra, hvilket har givet dem langt bedre muligheder for selv at vælge deres fritidsaktiviteter uden indblanding fra forældre og familie. Familierne tillader omvendt sjældent de unge kvinder at flytte hjemmefra, før de er blevet gift. Mens kun tre af de ugifte kvinder i undersøgelsen er flyttet hjemmefra, så gælder det for knap halvdelen af de ugifte mænd (8 ud af 18).

7.6 Kontaktflader og netværk – etnicitet og kønsforskelle

De traditionelle kønsroller og forskellen på omfanget af den sociale kontrol for henholdsvis kvinder og mænd har stor betydning for størrelsen af deres sociale netværk i majoritetssamfundet og for deres kontaktflader med majoritetssamfundet som sådan. Af interviewene med både unge informanter og forældreinformanter fremgår det således, at de unge mænd og de mandlige forældreinformanter, som oftest har et større etnisk dansk netværk end de unge kvinder og de kvindelige forældreinformanter.

¹⁸⁵ Se afsnit 6.3.

¹⁸⁶ Interview med Usman, mand, 31 år, oprindelsesland: Pakistan.

¹⁸⁷ Ibid.

Mens det gør sig gældende for et flertal af begge køn, at de har et større netværk af venner og bekendte med minoritetsbaggrund end med etnisk dansk baggrund, så er forskellen på netværkenes størrelse altså mest markant blandt de kvindelige informanter. Ligeledes er der lidt færre kvinder (4) end mænd (7), som angiver, at deres danske netværk samlet set er større end deres minoritetsetniske netværk.

Blandt det mindretal af de unge, som har flest etnisk danske venner og bekendte, er det samtidig tydeligt, at flere af kvinderne har været igennem store konflikter med deres familie og/eller netværk, blandt andet på grund af deres høje grad af interaktion med "danskere". Det samme gør sig ikke i samme grad gældende for de 7 mænd, som har et større etnisk dansk netværk. Med andre ord har de kvinder, som har ønsket sig en høj grad af social integration i majoritetssamfundet, ofte måtte bryde med de kønsrolleforventninger og den sociale kontrol, som de har oplevet fra familiens etniske minoritetsmiljøets side. Samtidig er det tydeligt, at et sådant brud har været sværest for de kvinder, som er vokset op i 'indvandrerkvartaler' eller kommer fra familier med mange familiemedlemmer i Danmark.

Et eksempel er *Shada*, der har opsøgt etnisk danske venner for at begrænse omfanget af social kontrol og betydningen af religiøse leveregler i hendes fritid:

Da jeg var ung måtte jeg aldrig få nogen veninder på besøg og jeg måtte heller aldrig sove ude og jeg skulle altid være tidligt hjemme og alle de her ting, men da jeg så blev....jeg var sådan meget oprørske i mine teenageår [...] Jeg fandt meget hurtigt ud af, at jeg var meget god med danske. Eller, ikke fordi at alle dem jeg ser nu er danskere, fuldblods, men det var sådan lidt mere mig, ikke. Også fordi jeg mærkede meget hos de andre indvandrere, piger, eller etniske, eller hvad man skal kalde dem, så var man også en del af den der religion, du ved, fordi de selvfølgelig følger den til punkt og prikke. Ikke altid, men sådan, har deres moral et andet sted. Hvor jeg var sådan: 'Fuck det, jeg vil gerne ud og opleve' og var nysgerrig for at prøve alle mulige ting. Så jeg var lidt sorte får, agtig.¹⁸⁸

Da *Shada* har valgt at gå på en dansk efterskole og er flyttet hjemmefra som ugift, har dette medført en stor konflikt med hendes far, som synes, at hans datter er blevet 'for dansk':

Det er sådan meget dansk at sende sine børn på efterskole. Han var bange for, at jeg bare ville påtage mig den der danske, altså tro jeg var dansker. Det har han mange gange sagt til mig: 'Du skal ikke tro du er dansker, for du er ikke dansker.'¹⁸⁹

Et andet eksempel er *Rukia*, som fortæller, at hun selv er vokset op med en større grad af frihed, fordi hendes mor valgte at tage et opgør med den sociale kontrol i familiens boligkvarter og valgte at flytte væk. Samtidig har moren haft bedre muligheder for at tage dette opgør, da hendes familiemedlemmer stadig opholder i oprindelseslandet og derfor ikke kender til familiens livsstil i Danmark:

Altså min mor hun har totalt sådan fjernet sig fra alt det der kultur – religion snakkeri. Vi flyttede fra _____ [forstadsområde] netop på grund af det. Altså hun har kun danske veninder. Hun er ret sej. Hun styrer bare sig selv. Super selvstændig. Altså hun ved, hvordan det er at have folk, der trækker én tilbage. Det gider hun simpelthen ikke at høre på.

¹⁸⁸ Interview med Shada, kvinde, 18 år, oprindelsesland: Irak/Libanon (palæstinensisk).

¹⁸⁹ Ibid.

Har hun noget familie i Danmark også?

Nej.

Men er der nogen hun har kontakt med i oprindelseslandet?

Ja. Altså... hun snakker meget med dem over telefonen. Hendes familie betyder alt for hende, altså. Men det er ikke så meget privat snak. Det er mere omkring, hvordan vi har det og hvordan de har det og sådan familiesnak. Fordi familien ville ikke kunne forstå, hvordan vi lever. Bare det at bo sammen med en dreng, det ville mine onkler... De ville flyve hen og smadre ham og så være tilbage på samme billet nærmest.¹⁹⁰

Rukia har dog også selv måtte tage et opgør med hendes mor i forhold til spørgsmålet om at flytte hjemmefra som ugift:

Da jeg sagde til hende, at jeg flyttede hjemmefra, så var hun sådan meget: 'Jamen, det er jo ikke den kultur vi kommer fra. Det er ikke din kultur'. Men jeg er jo opvokset i denne her kultur. Men hvad hun synes om Danmark? Hun siger tit om Danmark, at danskere er kloge og super dygtige, hvad angår arbejde og snakke sig frem til ting og sådan. Så godt indtryk af Danmark, men hun har stadig sådan en: 'Men vi er jo ikke fra den kultur', hvor jeg hele tiden må minde hende om, at: 'Hey, det er faktisk min kultur, det her. Det er det, jeg er vokset op i. Det er her, jeg er født, ligesom du er født i Irak.'

Samlet set betyder den sociale kontrol af især kvinders fritidsliv, at flertallet af de kvindelige informanter i undersøgelsen kun har et meget begrænset netværk blandt etniske danskere. For nogle af kvindernes vedkommende begrænser deres kontaktflade med det modsatte køn og med etnisk danske bekendte sig i høj grad til deres uddannelsesinstitution. De unge kvinder, der som *Shada* og *Rukia* ønsker frihed til at flytte hjemmefra som ugifte, ønsker at tilbringe tid med etniske danske venner og ønsker at deltage i 'danske fritidsaktiviteter' oplever i større eller mindre grad, at disse prioriteringer ikke er velsete i deres familie og/eller det minoritetsetniske netværk. Det samme gælder i øvrigt flere af de interviewede kvindelige forældreinformanter.

7.7 Delkonklusion

De kønsnormer og kønsroller, som informanterne fremhæver i relation til fritidsaktiviteter og foreningsliv, har meget stor betydning for omfanget af den sociale kontrol, som henholdsvis unge kvinder og mænd oplever. De unge kvinder fremhæver, at de er underlagt en høj grad af social kontrol, som først og fremmest relaterer sig til adfærdsreguleringen af deres seksualitet og ønsket om at undgå rygter om seksuelle normbrud. Enhver situation, der potentielt kan føre til rygter om en ung kvindes seksuelle normbrud, kan som nævnt have store konsekvenser for familiens ære og status i det minoritetsetniske miljø. Derfor fremhæver de fleste unge informanter, at forældrene og familien lægger stor vægt på at sikre, at familiens unge kvinder ikke "bliver set" med unge mænd eller deltager i fritidsaktiviteter, som indebærer samvær med personer af det modsatte køn. I praksis medfører

¹⁹⁰ Interview med Rukia, kvinde, 21 år, oprindelsesland: Irak/Syrien.

dette markante kønsforskelle, når der ses på de unge informanternes frihedsgrader i relation til fritids- og foreningsliv.

Det er forskelligt fra familie til familie, *hvordan* familien konkret forsøger at undgå sådanne rygter, og hvad dette medfører af konkrete regler og begrænsninger i forhold til de unge kvinders bevægelsesfrihed. Men det er et gennemgående fællestræk, at det i hovedparten af informanternes familier medfører en række markante begrænsninger for de unge kvinder og en tydelig forskelsbehandling af de to køn.

De unge kvindelige informanter forventes typisk at komme direkte hjem efter undervisningen på deres uddannelsesinstitution, at lave deres lektier og at hjælpe til i hjemmet. Hvis de opholder sig uden for hjemmet, forventes de altid at oplyse deres forældre, hvor de er, og de forventes at komme tidligt hjem. Socialt samvær med det modsatte køn forventes begrænset til formelle sammenhænge – herunder især til uddannelsesinstitutionen – mens uformelle former for socialt samvær forventes at foregå med veninder – særligt med minoritetsetnisk baggrund – eller med kvindelige familiemedlemmer. Nogle af de unge kvinder har endvidere ikke tilladelse til at dyrke sport for deres familie.

De unge mænd er ikke tilnærmelsesvis underlagt de samme restriktioner og den samme sociale kontrol af deres fritidsliv. I praksis kan unge mænd derfor – uden at bryde normer – deltage i en lang række sociale sammenhænge i deres fritid, som unge kvinder ikke kan. Det er typisk ikke tilladt – for hverken unge kvinder eller mænd – at deltage i fester, hvor der er mulighed for at drikke alkohol. I praksis gælder normen dog især unge kvinder og det forventes i det hele taget, at unge kvinder ikke ”går i byen” og ikke bliver set i uformelle sammenhænge med det modsatte køn. En undtagelse er bryllupper og fester, som foregår i det minoritetsetniske miljø. Når det gælder foreningsliv opfordres både de unge kvinder og de unge mænd især til at deltage i aktiviteter, som foregår internt i det minoritetsetniske miljø, mens der sjældent opfordres til deltagelse i fritidsaktiviteter eller foreninger, som indebærer en større berøringsflade med etnisk danske unge.

Når der ses på forhandlingsrum og konsekvenser er det i praksis ofte sådan, at de unge mænd kan forhandle familiens regler eller nægte at følge dem – uden at det medfører sanktioner – mens dette kun sjældent gør sig gældende for de unge kvinder. På samme måde, som når det gælder seksuelle normbrud, er der altså tale om, at de unge mænd *bør* forsøge at overholde normerne for at respektere forældrene og for at overholde religionens forbud (fx mod alkohol), mens der for de fleste unge kvinder snarere er tale om, at de *skal* overholde normerne – primært af hensyn til familiens ære.

De unge reagerer forskelligt på de kønsrolleforventninger og den sociale kontrol, de bliver udsat for i relation til deres fritidsliv. Blandt de unge kvinder har én gruppe valgt at identificere eller tilpasse sig til forældrenes og familiens normer, mens en anden gruppe har valgt at leve et mere eller mindre udpræget dobbeltliv. For den førstnævnte gruppe er omfanget af den sociale kontrol ofte blevet mindre i takt med at familien har sikret sig, at den unge kvinde af sig selv overholder reglerne for fritidsaktiviteter, fester mm. Omvendt forholder det sig for de unge kvinder, som har valgt at leve et dobbeltliv. Her er omfanget af den sociale kontrol ofte vokset i takt med at forældrene og familien er blevet mistroiske over for, om den unge kvinde lever op til familiens regler for hendes opførsel.

Selvom de unge mænd sammenlignet med de unge kvinder typisk har større frihedsgrader og mere rum til forhandling, er der også blandt de unge mænd flere som oplever, at den sociale kontrol af deres fritidsliv har et problematisk omfang. Næsten alle de unge mænd lever således et mere eller mindre udpræget dobbeltliv, hvor de holder en stor del af deres fritidsaktiviteter hemmelige for deres forældre – herunder byture, indtagelse af alkohol, samvær med kærester mm.

Omfanget af den sociale kontrol for henholdsvis kvinder og mænd har stor betydning for størrelsen af de to køns sociale netværk i majoritetssamfundet og for deres kontaktflader til det modsatte køn og til etniske danskere som sådan. Hovedparten af informanterne har som udgangspunkt et større netværk indadtil i det minoritetsetniske miljø end udadtil i forhold til venner og bekendte med etnisk dansk baggrund. Forskellen mellem størrelsen af de to netværk er dog langt mere udtalt for undersøgelsens kvindelige informanter, der ofte har et meget begrænset netværk blandt etniske danskere. For flere af de unge kvinder er deres kontaktflade med det modsatte køn, og med etniske danskere som sådan, i høj grad centreret om deres uddannelsesinstitution. De unge – og i særlig høj grad unge kvinder – der ønsker frihed til at flytte hjemmefra som ugifte, ønsker at tilbringe tid med etnisk danske venner eller veninder eller ønsker at deltage i ”danske” fritidsaktiviteter, oplever i større eller mindre grad, at disse ønsker aktivt modarbejdes af deres familie og/eller familiens minoritetsetniske netværk. Dette forhold må betragtes som en væsentlig barriere for de unges sociale integration i Danmark.

LITTERATURLISTE

Aamand, Kristina & Uddin, Asif (2007): *Mødom på mode. Beretninger om skik og brug blandt indvandrere.*

Akpınar, Aylin (2003): "The Honour/Shame Complex Revisited: Violence Against Women in the Migration Context", i: *Women's Studies International Forum*, 26, 5.

Als Research (2006): *Mænd der slår kvinder. En pilotundersøgelse af mænd med anden etnisk baggrund og deres syn på vold i ægteskabet.*

Als Research (2011a): *Kønsligestilling blandt etniske minoriteter i Danmark. Best practice og kortlægning af viden og indsatser.* For Ligestillingsafdelingen under Minister for Ligestilling.

Als Research (2011b): *Ung i 2011. Nydanske unges oplevelse af social kontrol, frihed og grænser.* For Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.

Baladiz, Dilek (2009): *I hederns skugga. De unga männens perspektiv.*

Barlach, Lise & Stenager, Kirstina (2009, 2010, 2011, 2012): *LOKK årsstatistik [2009-2012]. Kvinder og børn på krisecentre.*

Beck-Gernsheim, Elisabeth (2007): "Transnational lives, transnational marriages: a review of the evidence from migrant communities in Europe", *Global Networks* 7, 3.

Bonke, Jens & Schultz-Nielsen Marie Louise (2013): *Integration blandt ikke-vestlige indvandre. Arbejde, familie, netværk og forbrug.* Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Borchgrevink, Tordis (2004): *Dishonourable integration: Between honour and shame.* AMID Working Papers, 36

Bourdieu, Pierre (1979): *Distinction. A social critique of the judgement of taste.*

Bredal, Anja (1998): *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap blant ungdom med innvandrerbakgrunn.*

Bredal, Anja (1999): *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap i Norden.* Nordisk Ministerråd.

Bredal, Anja (2005): "Tackling forced marriages in the Nordic countries: between women's rights and immigration control" i: Welchman & Hossein (2005)

Bredal, Anja & Skjerven, Lill Salole (2007): *Tvangsekteskapsaker i hjelpeapparatet. Omfang og utfordringer.*

Bredal, Anja (2011): *Mellom makt og avmakt. Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll.*

Brøndum & Fliess (2008): *Evaluering af Rehabiliteringscentret for Etniske Kvinder i Danmark.*

Celikaksoy, A. et.al (2003): *Marriage Migration: Just another case of positive assortative matching?*, Working paper 03-27, Department of Economics, Aarhus School of Business.

Christensen, Ann-Dorte & Jensen, Sune Qvotrup (2012): *Stemmer fra en bydel – etnicitet, køn og klasse i Aalborg Øst*

COWI (2009): *Kortlægning af ligestilling mellem kønnene blandt etniske minoriteter i Københavns Kommune.*

Danmarks Statistik (2013): *Indvandrere i Danmark 2013.*

Danneskiold-Samsøe, Sofie et. al (2011): *Familien betyder alt. Vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier.* TrygFonden.

Darj, Frida & Nathorst-Böös, Hedvig (2011): *HBT & Heder. En intervjustudie om unga HBT-personer som lever i familjer med hedersnormer.* ALMAEuropa & RFSL Ungdom.

Durkheim, Emile (1970): *Suicide – A study in sociology.*

Eldén, Åsa (2003): *Heder på liv och död. Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder.*

Eldén, Åsa (2008): *Ett eget liv utan våld. En presentation av Stockholms Stads skyddade boende för hedersvåldsutsatta unga kvinnor.*

Eldén, Åsa (2010): "Men's Violence – Women's Responsibility. Mothers' Stories about Honour Violence" i: Idris, Mohammed Mazher & Abbas, Tahir (red): *Honour and Violence.*

Elle, Kristina & Larsen, Kristine (2011): *Social kontrol i etniske minoritetsfamilier.* Etnisk Konsulentteam.

Etnisk Konsulentteam (2009, 2010, 2011, 2012): *Årsrapport for Etnisk Konsulentteam [2009-2012]*

Galal, Lise & Liengaard, Inge (2005): *At være muslim i Danmark.*

Grutzky, Eduardo & Åberg, Lars (2013): *Heder och samvete. En bok om hederskultur i Sverige.*

Hammersley, Martin & Atkinson, Paul (1995): *Ethnography: Principles in practice.*

Hizb-ut-Tahrir (2013): *Statskontrol af muslimernes familieliv. Virkeligheden bag bekæmpelse af 'social kontrol'.*

Jakobsen, Vibeke & Liversage, Anika (2010): *Køn og etnicitet i uddannelsessystemet. Litteraturstudier og registerdata.* SFI.

Järvinen, Margaretha: "Pierre Bourdieu" i: Andersen, H. & Kaspersen, Lars Bo (2005, red): *Klassisk og moderne samfundsteori.*

Jensen, Tina Gudrun et. al (2006): *Indsatser mod æresrelateret vold. En undersøgelse af indsatsen i seks europæiske lande.* SFI.

Jensen, Tina Gudrun & Liversage, Anika (2007): *Fædre, sønner, ægtemænd – om maskulinitet og manderoller blandt etniske minoritetsmænd.* SFI.

Jørgensen, Stine (2004): *Etniske minoritetskvinders sociale rettigheder – arbejdsmarked, seksualitet og uddannelse.*

Khader, Naser (2002): *Ære og skam. Det muslimske familie- og livsmønster i Mellemøsten og i Danmark.*

Kickbusch, Jari (2001): *Kærlighed med stort M – muslimske drenge og unge mænd om kærlighed, kærester og ægteskab.*

Knudsen, Lisbeth B. (2006): *Ung2006. 15-24 åriges seksualitet – viden, holdninger og adfærd.* Sundhedsstyrelsen.

Kragh, Lotte (2010): *Kampen om anerkendelse – spillet om ære.* Afhandling, Københavns Universitet.

Larsen, Birgitte Romme (2013): *Tid og forbrug i etniske minoritetsfamilier. En kvalitativ undersøgelse af hverdagslivet blandt familier i Danmark med pakistansk, tyrkisk, palæstinensisk og irakisk baggrund.* Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Liversage, Anika & Jensen, Tina Gudrun (2011): *Parallele retsopfattelser i Danmark. Et kvalitativt studie af privatretlige praksisser.* SFI.

Liversage, Anika & Rytter, Mikkel (2014, red.): *Ægteskab og migration. Konsekvenser af de danske familiesammenføringsregler 2002-2012.*

LOKK (2012): "LOKK overtager rådgivning om mødom", *LOKK-nyt, maj 2012.*

Madsen, Diana & Graumann, Ulla (2000, red.): *Nyt land – nye roller. Køn i bevægelse blandt etniske minoriteter.* Ligestillingsafdelingen.

Madsen, Diana (2003): *Tvangsægteskaber i en europæisk kontekst, rapport om best practices i England, Norge og Tyskland.*

Magaard, Tina (2009): *At være muslimsk kvinde i Danmark,* Maia Consult for Ligestillingsafdelingen under Velfærdsministeriet.

Møller, Arne Schmidt (2006): *Ghazala – et æresdrab i Danmark.*

Møller, Arne Schmidt (2008): *Når æren er på spil.*

Mørck, Yvonne (1998): *Bindestregsdanskere. Fortællinger om køn, generation og etnicitet.*

Narvesen, Richard R. (2010): *'Bestem deg, er du homo eller muslim? Jeg er et menneske!' En kvalitativ studie av livshistoriene til åtte lesbiske, homofile og bifile med muslimsk bakgrunn.* Afhandling, Høgskolen i Oslo.

Rambøll (2012): *Efterværn og mægling. Delopgave 2: Undersøgelse af erfaringerne med og resultaterne af mægling.* Ligestillingsministeriet og Social- og integrationsministeriet.

Rytter, Mikkel (2003a): "'En som os' – ægteskaber blandt pakistanere i Danmark", AMID Working Paper Series 33/2003

Rytter, Mikkel (2003b): *Lige Gift - en antropologisk undersøgelse af arrangerede ægteskaber i Danmark.* Speciale. Københavns Universitet.

Rytter, Mikkel (2007): "Partnervalgets grænse: dansk-pakistanske ægteskabsmigranter i Sverige", *Dansk Sociologi*, 3/18.

Sareen, Manu (2003): *Når kærlighed bliver tvang. Generationskonflikter og tvangsægteskaber i Danmark.*

Schmidt, Garbi & Jakobsen, Vibeke (2004): *Pardannelse blandt etniske minoriteter.* SFI.

Schlytter, Astrid (2004): *Rätten att själv få välja : arrangerade äktenskap, kön och socialt arbete.*

Schmidt, Garbi et. al. (2009): *Ændrede familiesammenføringsregler. Hvad har de nye regler betydet for pardannelsesmønstret blandt etniske minoriteter?* SFI.

Schlytter, Astrid (2005): "I hederns namn. i Att möta flickor och pojkar i starkt patriarkala familjer - teori och praktik", *Stiftelsen Allmänna Barnhuset skriftserie 2005:3*

Schlytter, Astrid et.al (2009): *Oskuld och heder. En undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholms stad – omfattning och karakter.*

Skytte, Marianne (2007): *Etniske minoritetsfamilier og socialt arbejde.*

Singla, Rashmi (2006): *Den eneste ene – hvordan etniske minoritetsunge i Danmark danner par. Konflikt og intervention.*

Tranæs, Torben (2008): *Indvanderne og det danske uddannelsessystem.* Rockwool Fondens Forskningsenhed

Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark (2010): *Værdier og normer – blandt udlændinge og danskere.* Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.

Ungdomsstyrelsen (2009): *Gift mot sin vilja.* Ungdomsstyrelsens skrifter, 2009:5

Welchman, Lynn & Hossain, Sara (2005): *'Honour'. Crimes, paradigms, and violence against women.*

Wikan, Unni (2003): *Ære og drab: Fadime – en sag til eftertanke.*

Wikan, Unni (2008): *Om ære.*

BILAG 1

**INFORMANTER FORDELT PÅ KØN, ALDER,
OPRINDELSESLAND M.M.**

Der er sammenlagt gennemført 59 anonyme interview i undersøgelsen (37 ungeinterview og 22 forældreinterview). Tabellerne nedenfor viser informanternes fordeling på køn, seksuel orientering, oprindelsesland, alder, migrationstype og –generation m.m.

Tabel 1.1 – Informanter fordelt på køn

KØN	UNGE	FORÆLDRE	I ALT
Kvinder	19	11	30
Mænd	18	11	29

Tabel 1.2 – Informanter fordelt på (selvoplyst) seksuel orientering

SEKSUEL ORIENTERING	UNGE	FORÆLDRE	I ALT
Heteroseksuel	31	22	53
Homoseksuel	5	0	5
Biseksuel	1	0	1

Tabel 1.3 – Informanter fordelt på oprindelsesland

OPRINDELSESLAND	UNGE	FORÆLDRE	I ALT
Tyrkiet	9	2	11
Irak	7	4	11
Libanon	4	4	8
Eks-Jugoslavien*	2	5	7
Pakistan	3	2	5
Marokko	5	0	5
Afghanistan	1	3	4
Somalia	1	0	1
Iran	1	0	1
Kuwait	0	1	1
Syrien	0	1	1
Blandet*	4	0	4

*) Eks-Jugoslavien: Bosnisk (5), serbisk (2). Blandet oprindelsesland (far/mor): Tyrkiet/Danmark (1), Libanon/Danmark (1), Libanon/Irak (1), Irak/Syrien (1). Andre (selvoplyste) etniciteter: Kurdisk (14), palæstinensisk (7).

Tabel 1.4 – Informanter fordelt på alder

ALDER	UNGE	ALDER	FORÆLDRE
< 18 år	2	< 30 år	1
18-19 år	10	30'erne	7
20-21 år	11	40'erne	6
22-23 år	10	50'erne	7
24-25 år	2	> 60 år	1
> 25 år	3		

Tabel 1.5 – Informanter fordelt på migrationstype

MIGRATIONSTYPE	UNGE	FORÆLDRE	I ALT
Indvandrer	16	7	23
Flygtning	16	15	31
Ikke oplyst	5	0	5

Tabel 1.6 – Informanter fordelt på migrationsgeneration

MIGRATIONSGENERATION	UNGE	FORÆLDRE	I ALT
1. generation	12	22	34
2. generation	25	0	25

Tabel 1.7 – Unge informanter fordelt på bopælsstatus i.f.t. køn og civilstatus

BOPÆLSSTATUS	UNGE	UNGE	I ALT
	KVINDER	MÆND	
Hjemmeboende (ugift)	11	9	20
Udeboende, alene (ugift)	2	8	10
Udeboende, med søster (ugift)	2	1	3
Udeboende, gift*	2	0	2
Bor på krisecenter (ugift)	2	0	2

*) 2 af de unge informanter er gift, mens de resterende 35 endnu er ugifte. Flere af de ugifte har været eller er forlovede.

Tabel 1.8 – Unge informanter fordelt på uddannelses- og beskæftigelsesstatus i.f.t. køn

UDDANNELSE & BESKÆFTIGELSE	UNGE	UNGE	I ALT
	KVINDER	MÆND	
Under uddannelse, lang videreg.	2	1	3
Under uddannelse, mellemlang v.	1	1	2
Under uddannelse, kort videregående	3	4	7
Under uddannelse, gymnasial	10	5	15
Under uddannelse, folkeskole	1	0	1
I arbejde	1	5	6
Arbejdsløs	1	2	3

Tabel 1.9 – Forældre informanter fordelt på uddannelses- og beskæftigelsesstatus

UDDANNELSE & BESKÆFTIGELSE	FORÆLDRE	FORÆLDRE	I ALT
	KVINDER	MÆND	
Under uddannelse	1	0	1
I fuldtidsarbejde	3	8	11
I deltidsarbejde	2	0	2
Arbejdsløs / overførselsindkomst	5	3	8

BILAG 2

INTERVIEWGUIDES: TEMAER FOR UNGE OG FORÆLDRE

Interviewguides: Temaer for unge og forældre

Som beskrevet i kapitel 1 er der anvendt to interviewguider: én til de unge informanter og én til forældrene. Alle interview er indledt med et speak, som introducerer undersøgelsens temaer, takker informanten for deltagelse, understreger vigtigheden af at være ærlig, samt at interviewet gennemføres anonymt. Den første del af interviewguiden består af en række baggrundsspørgsmål, den anden del består af ti temaer, og i den tredje del samles der op på yderligere baggrundsspørgsmål, hvis disse ikke er blevet besvaret i løbet af interviewet.

De anvendte interviewguides bestod af en række underspørgsmål for hver enkelt tema. Disse er i det følgende opsummeret som en række undertemaer for hvert enkelt tema.

Interviewguide: Unge

Personlige oplysninger

- Alder
- Etnisk oprindelse
- Migrationshistorie (1.G/2.G, flygtning/indvandrer)
- Fødested (by/land)
- Familie i Danmark
- Søskende (antal, alder og køn)
- Bopæl (hjemmeboende/udeboende)
- Civilstatus (single/forlovet/gift)
- Grad af religiøsitet (troende og/eller praktiserende)
- Beskæftigelse (uddannelse/arbejde/ledig)

Uddannelse og arbejde

- Motivation for uddannelsesvalg
- Betydningen af forældrenes ønsker og forventninger

Netværk og fritidsliv

- Bekendtskabskreds (familie, venner og kollegaer, herunder etnicitet)
- Deltagelse i skoleaktiviteter og fritidsliv (herunder kønsforskelle mellem søskende)
- Kontakt med det modsatte køn - regler og realitet (herunder kønsforskelle i familien)
- Alkohol, rygning og fest – forældrenes regler og de unges virkelighed

- Grad af forældres og søskendes kontrol af den unges aktiviteter (herunder betydningen af at bo hjemme/ude)

Kønsroller i familien

- Kønsnormer og kønsroller i familien
- Ansvars- og arbejdsfordeling i hjemmet (forældre og børn)
- Forældrenes roller i forhold til opdragelse
- Konsekvenser af regelbrud (herunder kønsforskelle i familien)

Kærester og ægteskab – Valg af partner

- At have en kæreste: regler, normer og realitet (herunder kønsforskelle, etnicitet)
- Forældrenes forventninger og krav til den unges partner
- Den unges ønskede ægteskabstype (herunder forventninger og krav)
- Betydningen af at være jomfru ved ægteskabsindgåelse (herunder om den unge reelt er jomfru)
- Konsekvenser af normbrud: sex før ægteskab og homoseksualitet
- Forventninger til fremtidigt familieliv (herunder deltagelse i arbejdslivet)

Forklaringer – Hvorfor er praksis som beskrevet

- Den unges relation til sine forældre (herunder opfattelsen af ”den gode datter” og ”den gode søn”)
- Betydningen af:
 - Opdragelse
 - Kulturelle normer
 - Religion
 - Familiens ære
 - Netværkets holdninger og betydning

Dine holdninger

- Kommunikation mellem forældre og børn
- Mening om egen opdragelse (herunder forældrenes metoder og kønsforskelle)
- Holdning til forældrenes kønsroller og ægteskab

- Forskelle mellem mand/kvinde og dreng/pige (herunder fx om forskelle i forhold til arbejdsdeling, retten til at bestemme samt frihed)
- Graden af børns frihed
- Reaktionsmønstre

Dine strategier

- Forskelle i den unges opførsel og handlen overfor forældre, søskende, venner mv.
- Ærlighed og tabuer i familien (herunder om den unge skjuler ting for sine forældre og/eller lyver eller undgår at tale om bestemte emner)
- Hvem er den unge fortrolig med?

Vision/udvej

- Den unges mening om normer for familieliv i det minoritetsetniske miljø (herunder forslag til hvad der kan ændres, og hvordan det kan gøres)
- Den unges ønsker til fremtidigt familieliv og opdragelse af egne børn (herunder om opdragelsen skal ligne den unges egen)
- Hjælp: Har den unge haft brug for et sted at henvende sig og/eller at nogen tog fat i ham/hende

Supplerende baggrundsspørgsmål

- Informantens forældre (alder, fødested, migrationshistorie, beskæftigelse og sociale baggrunde)
- Familiens indkomstniveau
- Søskendes uddannelse og arbejdsstilling

Interviewguide: Forældre

Personlige oplysninger

- Alder
- Etnisk oprindelse
- Tidspunkt for og årsag til migration (flygtning/indvandrer)
- Fødested (by/land)
- Partner (alder og etnisk oprindelse)

- Børn (antal, alder og køn)
- Bopæl (hvor og med hvem)
- Familie i Danmark (foruden kernefamilie)
- Grad af religiøsitet (troende og/eller praktiserende)
- Beskæftigelse (uddannelse/arbejde/ledig)

Netværk og fritidsliv

- Bekendtskabskreds (familie, venner og kollegaer, herunder etnicitet)
- Foreninger, fritidsaktiviteter og tid i hjemmet

Kønsroller i familien – Forældrenes roller

- Ansvars- og arbejdsfordeling i hjemmet
- Roller i forhold til opdragelse

Relation mellem forældre og barn

- Forskel mellem relation til mor og til far
- Sprog og kommunikation
- ”Den gode datter” og ”den gode søn”

Kønsroller i familien – Opdragelsen

- Værdier i familien
- Børnenes deltagelse i skoleaktiviteter og fritidsliv (herunder kønsforskelle)
- Børnenes kontakt med det modsatte køn (regler og kønsforskelle)
- Alkohol, rygning og fest – regler og realitet (herunder kønsforskelle)
- Konflikter omkring opdragelse (herunder sladder i netværket og søskendes roller i forhold til hinanden)

Børnenes valg af uddannelse og/eller arbejde

- Forældrenes uddannelsesforventninger og holdning til de(n) unges uddannelsesvalg

Børnenes valg af kæreste/ægtefælle - Kønsforskelle

- Regler og normer omkring at have en kæreste (herunder kønsforskelle, etnicitet)

- Forældrens ønskede ægteskabstype (herunder krav til den unges partner)
- Betydningen af at være jomfru ved ægteskabsindgåelse (herunder om den unge reelt er jomfru)
- Konsekvenser af normbrud: sex før ægteskab og homoseksualitet

Forklaringer – Hvorfor er praksis som beskrevet

- Betydningen af:
 - Opdragelse
 - Kulturelle normer
 - Religion
 - Familiens ære

Dine holdninger

- Forskelle mellem mand/kvinde og dreng/pige (herunder fx om forskelle i forhold til arbejdsdeling, retten til at bestemme samt frihed)
- Graden af børns frihed
- Reaktionsmønstre

Dine børn

- Forældrens ønsker for sine børn i relation til fremtidigt familieliv

Din vision

- Forældrens mening om normer for familieliv
- Forældrens forslag til forandringer i eget familieliv og/eller i det minoritetsetniske netværk
- Forældren om relevante tilbud og (manglende) henvendelsesmuligheder

Supplerende baggrundsspørgsmål

- Informantens egne forældre (fødested, alder, beskæftigelse og sociale baggrunde)
- Informantens ægtefælle (uddannelse og arbejdsstilling)
- Familiens indkomstniveau
- Børnenes uddannelse og arbejdsstilling